

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

JAZYKOVÁ ANALÝZA BAROKNÍHO KÁZÁNÍ

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Alexová, CSc., a v z. doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

Autorka práce: Bc. Petra Friedrichová

Studijní obor: Bohemistika navazující

Ročník: druhý

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 22. července 2011

.....
Petra Friedrichová

Poděkování

Mnohokrát děkuji PaedDr. Jarmile Alexové, CSc., a doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc., za odborné vedení, cenné rady, inspiraci a ochotu při realizaci této diplomové práce.

Anotace

V diplomové práci *Jazyková analýza barokního kázání* se zabývám morfologickou rovinou barokního kázání Karla Václava Černého *Medotekoucí sláva na hůře Libanu* z roku 1727. Diplomová práce je pokračováním mé bakalářské práce, která byla zaměřena na syntaktickou rovinu kázání. Kromě toho obsahovala pojednání o době barokní a o svatém Janu Nepomuckém. Proto tyto informace v diplomové práci již neuvádím.

Diplomová práce je založena jen na výzkumu gramatických prostředků užitých v textu, jelikož s ohledem na rozsah nebylo možné zaměřit práci ještě na lexikální a stylistickou rovinu. Teoretickým východiskem jsou pro mne mluvnice současné i historické. Excerpci získané slovní druhy třídím a zaměřuji se na jejich příznakové rysy. Vše se snažím dokládat příklady, které jsem v textu vyhledala.

Cílem této diplomové práce je porovnat dobové barokní gramatické prostředky s prostředky současné češtiny.

Annotation

In the thesis *Language Analysis of Baroque Sermon* I deal with the morphological level of the Baroque sermon written by Karel Václav Černý *Medotekoucí sláva na hůře Libanu* (Fame on Liban Mountain) dating back to 1727. The thesis is a follow-up of my bachelor thesis analyzing the syntactic level of sermon. Besides this it involved the exposition concerning the Baroque time and the Saint John of Nepomuk. For this reason I do not state this information in my thesis.

The thesis is based on the research of grammatical means applied in the text, as in view of the scope the thesis could not be focused on the lexical and stylistic level. Theoretical base are for me the present as well as the historical grammar books. I classify word classes acquired by excerption and focus on their characteristic features. I try to prove everything by examples found in the text.

The target of this thesis is to compare the Baroque grammatical means with the means of the present Czech language.

OBSAH

Úvod.....	10
1 Morfologie.....	13
1.1 Podstatná jména (substantiva).....	13
1.1.1 Číslo podstatných jmen.....	13
1.1.2 Kategorie rodu u substantiv.....	15
1.1.3 Pád podstatných jmen.....	15
1.1.3.1 Nominativ (1. pád).....	15
1.1.3.2 Genitiv (2. pád).....	16
1.1.3.3 Dativ (3. pád).....	16
1.1.3.4 Akuzativ (4. pád).....	17
1.1.3.5 Vokativ (5. pád).....	17
1.1.3.6 Lokál (6. pád).....	18
1.1.3.7 Instrumentál (7. pád).....	18
1.1.4 Skloňování substantiv.....	19
1.1.4.1 Mužský rod.....	19
1.1.4.1.1 Životné vzory.....	19
1.1.4.1.1.1 Vzor pán.....	19
1.1.4.1.1.1.1 Skloňování v singuláru.....	20
1.1.4.1.1.1.2 Skloňování v singuláru.....	20
1.1.4.1.1.1.3 Skloňování v plurálu.....	20
1.1.4.1.1.1.4 Skloňování v plurálu.....	20
1.1.4.1.1.2 Vzor muž.....	21
1.1.4.1.1.2.1 Skloňování v singuláru.....	22
1.1.4.1.1.2.2 Skloňování v plurálu.....	22
1.1.4.1.1.2.3 loňování v plurálu.....	22
1.1.4.1.1.3 Vzor předseda.....	23
1.1.4.1.1.4 Vzor soudce.....	23
1.1.4.1.2 Neživotné vzory.....	23
1.1.4.1.2.1 Vzor hrad.....	23
1.1.4.1.2.1.1 Skloňování v singuláru.....	23
1.1.4.1.2.1.2 Skloňování v singuláru.....	24

1.1.4.1.2.1.3	Skloňování v plurálu.....	25
1.1.4.1.2.2	Vzor stroj.....	26
1.1.4.1.2.2.1	Skloňování v singuláru.....	26
1.1.4.1.2.2.2	Skloňování v singuláru.....	26
1.1.4.1.2.2.3	Skloňování v plurálu.....	26
1.1.4.1.2.2.4	Skloňování v plurálu.....	26
1.1.4.1.3	Adjektivní skloňování.....	27
1.1.4.2	Ženský rod.....	27
1.1.4.2.1	Vzor žena.....	27
1.1.4.2.1.1	Skloňování v singuláru.....	27
1.1.4.2.1.2	Skloňování v plurálu.....	28
1.1.4.2.2	Vzor růže.....	29
1.1.4.2.2.1	Skloňování v singuláru.....	29
1.1.4.2.2.2	Skloňování v plurálu.....	30
1.1.4.2.3	Vzor píseň.....	30
1.1.4.2.3.1	Skloňování v singuláru.....	30
1.1.4.2.3.2	Skloňování v plurálu.....	31
1.1.4.2.4	Vzor kost.....	31
1.1.4.2.4.1	Skloňování v singuláru.....	31
1.1.4.2.4.2	Skloňování v plurálu.....	32
1.1.4.3	Střední rod.....	33
1.1.4.3.1	Vzor město.....	33
1.1.4.3.1.1	Skloňování v singuláru.....	33
1.1.4.3.1.2	Skloňování v plurálu.....	35
1.1.4.3.2	Vzor moře.....	35
1.1.4.3.2.1	Skloňování v singuláru.....	35
1.1.4.3.2.2	Skloňování v plurálu.....	35
1.1.4.3.3	Vzor kuře.....	36
1.1.4.3.4	Vzor stavení.....	36
1.1.4.3.4.1	Skloňování v singuláru.....	36
1.1.4.3.4.2	Skloňování v plurálu.....	37
1.2	Přídavná jména (adjektiva).....	38
1.2.1	Jmenná deklinace adjektiv.....	39
1.2.2	Složená deklinace adjektiv.....	39

1.2.2.1 Tvrdý typ skloňování (vzor mladý).....	40
1.2.2.1.1 Skloňování v singuláru.....	40
1.2.2.1.2 Skloňování v plurálu.....	42
1.2.2.2 Měkký typ skloňování (vzor jarní).....	44
1.2.2.2.1 Skloňování v singuláru.....	44
1.2.2.2.2 Skloňování v plurálu.....	45
1.2.3 Smíšená deklinace adjektiv.....	46
1.3 Zájmena (pronomina).....	46
1.3.1 Zájmena osobní (personalia).....	46
1.3.2 Zájmena přivlastňovací (posesiva).....	49
1.3.3 Zájmena ukazovací (demonstrativa).....	52
1.3.4 Zájmena tázací (interrogativa).....	56
1.3.5 Zájmena vztažná (relativa).....	56
1.3.6 Zájmena neurčitá (indefinita).....	57
1.3.7 Zájmena totalizující kvantum, míru (totalizátory).....	58
1.4 Číslovky (numeralia).....	59
1.4.1 Číslovky základní.....	60
1.4.2 Číslovky řadové.....	60
1.4.3 Číslovky násobné.....	61
1.5 Slovesa (verba).....	61
1.5.1 Slovesné tvary neurčité.....	62
1.5.1.1 Infinitiv.....	62
1.5.1.2 Příčestí minulé a trpné.....	63
1.5.1.3 Přechodníky.....	63
1.5.2 Slovesné tvary určité.....	66
1.5.2.1 Indikativ prézenta aktiva.....	66
1.5.2.2 Rozkazovací způsob.....	68
1.5.3 Slovesné tvary složené.....	69
1.5.3.1 Präteritum.....	69
1.5.3.2 Plusquamperfektum.....	70
1.5.3.3 Kondicionál přítomný a minulé.....	70
1.5.3.4 Budoucí čas.....	72
1.5.3.5 Pasivum.....	72
1.5.4 Slovesná adjektiva utvořená z příčestí.....	74

1.6	Příslovce	76
1.6.1	Zájmenná příslovce	78
1.7	Předložky	78
1.7.1	Předložky podle spojitelnosti	79
1.7.2	Předložky podle původu	81
1.8	Spojky	82
1.8.1	Spojky souřadící neboli parataktické	83
1.8.1.1	Vztah slučovací	83
1.8.1.2	Vztah odporovací	85
1.8.1.3	Vztah stupňovací	86
1.8.1.4	Vztah vylučovací	88
1.8.1.5	Vztah důvodový a vysvětlovací	88
1.8.1.6	Vztah důsledkový	89
1.8.2	Spojky hypotaktické	90
1.8.2.1	Vztah podmínkový	90
1.8.2.2	Vztah přípustkový	91
1.8.2.3	Vztah účelový	92
1.8.2.4	Vztah příčinný a důvodový	93
1.8.2.5	Vztah časový	93
1.8.2.6	Vztah místní	94
1.8.2.7	Vztah způsobový	94
1.8.2.8	Spojovací výrazy ve větách obsahových	96
1.8.2.9	Spojovací výrazy ve větách determinujících	97
	Závěr	100
	Seznam použité literatury a dalších zdrojů	110
	Prameny	110
	Literatura	110
	Elektronické zdroje	112
	Seznam příloh	113

Úvod

V diplomové práci se zabývám morfologickou analýzou barokního kázání Karla Václava Černého *Medotekoucí sláva na hůře Libanu* (1727). Kázání pojednává o svatém Janu Nepomuckém. Úvod k osobě Jana Nepomuckého a k době barokní jsem zpracovala ve své bakalářské práci,¹ proto se zde o nich již nezmiňuji.

Téma práce zahrnovalo původně výzkum gramatických, lexikálních a stylistických prostředků, jež autor využíval v textu z 1. poloviny 18. století. Ty pak měly být konfrontovány s prostředky současné spisovné češtiny. Podrobná analýza gramatických prostředků se rozrostla natolik, že bylo nutné původní téma zúžit, jelikož by byl text diplomové práce neúměrně dlouhý. Analýza lexikálních a stylistických prostředků by byla vhodná pro další samostatnou práci.

Analyzované kázání jsem nejdříve transkribovala podle *Zásad transkripce českých textů z barokní doby* Josefa Vintra tak, aby zůstaly zachovány dobové znaky barokní češtiny. Poté postupuji synchronní metodou. Srovnávám dobový jazyk první třetiny 18. století s jazykem současným. Vycházím ze současného pojetí gramatiky. Zčásti ovšem využívám i gramatiky dobové. Následně provádím excerpci jednotlivých slovních druhů. Excerpované tvary dále třídím podle příslušných kapitol a charakteristiky. U sloves používám i metodu statistickou.

Teoretickým východiskem pro morfologickou analýzu je pro mne *Příruční mluvnice češtiny* (2003). Ke každému slovnímu druhu a jeho problematice uvádím nejprve teoretický výklad a ten se pak snažím doplnit příklady z kázání. Pokud zmiňovaná problematika není textem doložitelná, je její výklad jen informativní.

V první kapitole se zabývám kategorií podstatných jmen. Postupuji od jmenných gramatických kategorií. Nejobsáhlejší část je věnována skloňování podstatných jmen. Vycházím z rodového principu a sleduji začlenění jmen do deklinačního systému a k příslušným vzorům. Všímám si příznakových jevů. Zajímá mě případná polymorfie koncovek a zda se objevují některé koncovky, které byly přejaty ze staršího kmenového systému. Sleduji také pronikání koncovek, které jsou zasaženy hláskovými změnami a ovlivněny dobovou mluvenou češtinou.

---

¹ FRIEDRICHOVÁ, P. *Jazyková analýza barokního textu*. Nепublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009.

U přídavných jmen uvádím obecnou charakteristiku a všímám si jejich zvláštností ve skloňování. Sleduji, zda se v našem kázání objevuje jmenná deklinace adjektiv, ve smíšené deklinaci přivlastňovacích adjektiv zjišťuji poměr mezi tvary podle deklinace jmenné a složené, ve složené deklinaci si pak dále všímám pronikání zúžených tvarů a jejich koexistence s tvary nezúženými. V této části se opírám také o dvě barokní gramatické příručky, *Čechořečnost* Václava Jana Rosy z roku 1672 a *Brus jazyka českého* Jiřího Konstance z roku 1667.

V kapitole týkající se zájmen popisují jednotlivé druhy zájmen a uvádím tvary, které se v nepomucenském kázání objevují. Opět se zaměřuji na z dnešního pohledu příznakové rysy, ať už pravopisné nebo deklinační.

Kapitola o číslovkách je krátká, protože v textu se mnoho číslovek nevyskytuje. Uvádím tedy nalezené druhy a jejich deklinační tvary.

U sloves se zaměřuji na slovesné tvary určité a neurčité. Všímám si jejich časování, koncovek či případných dalších příznakových rysů. V této kapitole jsou pro mne východiskem *Historická mluvnice češtiny* (1986), *Příruční mluvnice češtiny* (2003), *Stručná mluvnice česká* (2002) a *Historická mluvnice češtiny II. Tvarosloví. 2. část Časování* (1967). V této kapitole se zmiňuji také o slovesných adjektivech, která jsou utvořená z participií (příčestí i přechodníků).

V kapitole věnované příslovcím vás seznamuji s obecnou charakteristikou a některými druhy příslovcí, která se v barokním kázání vyskytují. Opět se snažím o popsání příznakových jevů.

Kapitola týkající se předložek obsahuje jejich třídění podle spojitelnosti s pády a podle původu. V první skupině uvádím všechny předložky, které se analyzovaném textu vyskytují. U předložek podle původu vycházím ze sémantického hlediska a kde je to možné, uvádím příslušný příklad.

V kapitole o spojkách vycházím ze své již zmiňované bakalářské práce, která byla zaměřena na syntaktickou rovinu kázání. Všímám si jednotlivých spojek, jejich archaických podob a toho, které vztahy mezi větnými členy nebo větami uvozují.

Jak jsem již zmínila, vše, o čem se ve své práci zmiňuji, se snažím doložit příslušnými příklady, které jsem vyhledala v textu. Příklady uvádím v závorkách s číslem stránky, které odpovídá číslování v pravém horním rohu transkribovaného textu, nacházejícího se v příloze. Transkribované kázání není upraveno podle zadání, tedy podle řádkování 1,5 a písma Times New Roman velikosti 12, jelikož jsem chtěla

dodržet, aby stránky transkribovaného kázání odpovídaly stránkám kopie originálu, kterou rovněž přikládám do přílohy.

Uvedla jsem již, že se nejvíce opírám o *Příruční mluvnici češtiny* (2003). Je pravda, že jsem s ní pracovala nejvíce, ale k analýze textu jsem využila i jiné dostupné lingvistické zdroje. O některých se zmiňuji již výše, ostatní uvádím v seznamu literatury. Také internetové zdroje mi byly v mnohém velkou oporou.

Ve své práci se snažím zachytit jednotlivé slovní druhy a jejich tvary a snažím se je porovnat s novodobou češtinou. Chci se pokusit dokázat, že barokní čeština se od té současné češtiny příliš neliší a že nemá tolik nedostatků, které jí byly po dlouhou dobu připisovány.

1 Morfologie

Je částí gramatiky, jež pojednává o slovních druzích z hlediska jejich forem a základních významů těchto forem.²

1.1 Podstatná jména (substantiva)

Tento slovní druh označuje nezávislé entity, což jsou osoby, zvířata a věci, dále ještě vlastnosti a děje pojímané jako nezávislé entity (*od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou **poniženosti** přijal*, s. 3). Podstatná jména jsou jednak primární, to znamená původní, neutvořená (*aneb plným právem otcovským patřiti může medotekoucí sláva tato **hory** Libánské*, s. 3), a substantiva, která jsou utvořena podle různých existujících slovtvorných modelů (*nebo jestli že podlé vyřčení nejmoudřejšího **kazatele** jeruzalémského*, s. 3).³

1.1.1 Číslo podstatných jmen

Substantiva mají schopnost vyjádřit ve svých formách vztah k množství, tj. k jednotlivině nebo k mnohosti jednotlivin, souboru jednotlivin a podobně. K vyjádření množství je možné využít kombinaci číslovek a jiných slov pojmenovávajících množství se substantivy (*Budeš obětovati ho oběť zápalnou **na jedné hoře***, s. 5; *a **nesčíslných divích a zázracích***, s. 8) a nebo pomocí slovtvorných kategorií, a to především názvů jednotlivin. V textu byl nalezen příklad se slovem „bylina“, bohužel je ale toto slovo uvedeno jen v množném čísle (*když netoliko **hory a vrchy** vyvýšené mnohým sličným stromovím a sličně se zelenajícími **bylinami***, s. 5). Najdeme zde také názvy hromadné (*když netoliko **hory a vrchy** vyvýšené mnohým sličným **stromovím** a sličně se zelenajícími **bylinami***, s. 5).

Vyjádření protikladu jednotliviny a mnohosti vedlo k zavedení gramatické kategorie čísla. V rámci této kategorie je možné vyjádřit singularitu či pluralitu soubory singulárových nebo plurálových koncovek (sg. *podivná jest **hor-a***, *medotekoucí slávu*

---

² GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 227.

³ Celá tato kapitola o podstatných jménech vychází z poznatků shrnutých v mluvnici GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 229–281.

hor-y, na *hoř-e*, pod Zelenou *hor-ou*, s. 1, 3, 8; pl. *když netoliko hor-y a vrchy*, vzdychal k *hor-ám*, Zalibeni na *hor-ách*, s. 5, 7), které zároveň vyjadřují i rod a pád.

Protiklad singularity a plurality se objevuje hlavně u substantiv, která označují předměty, které lze počítat (*Že byla jest hora Libánská nad jiné hory a vrchy vyvýšené plodnější*, s. 8).

V barokním kázání se nacházejí příklady na singularia tantum (mají pouze tvary jednotného čísla, ale vyjadřují více množství⁴). To jsou jména látková (*Za tu slávu abyste těm starým svatým otcům vašim již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost prokázali*, s. 7), abstrakta (*Poslal mne Kristus evangelium kázati ne v moudrosti a ozdobnosti řeči.*, s. 4; *anobrž na tom mnohé větší zanechal jest znamení božského svého na horách a vrchách vyvýšených zalibeni*, s. 5), unika (*všech věcí tvorce a stvořitel Bůh všemohoucí*, s. 5) a tak dále.

Ze singularií tantum jsou ovšem nejvíce zastoupena jména hromadná. Ty mají sice podobu jednotného čísla, ale označují soubory počítatelných jednotlivin. Tento význam vyjadřují různými slovotvornými formanty, např. -í/i (*nesčíslné poklady zlata/ stříbra/ a drahých kamení*, s. 5; *že na výsosti její zrostlé dříví a stromovi cedrové potřebované*, s. 10), dále -oví (*když netoliko hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným stromovím a sličně se zelenajícími bylinami*, s. 5), -stvo (*po celým širokým světě i mezi mnohými temnostmi kacírstva vždycky vic a vic přichází k rozmnožení*, s. 12). V koncovce -oví dochází ke ztrátě kvantity. V příkladu na slovotvorný formant -stvo je to ovšem docela sporné. Nelze říci, zda je zde „kacírstvo“ myšleno jako skupina kacírů, podobně jako *lidstvo*, *studentstvo*, anebo zda je to myšleno jako „kacírství“ (konání víry, která je v základním nesouhlasu s ustavenými vyučováním nebo doktrín organizovaného náboženství⁵). Jména hromadná dokáží vyjádřit svůj význam i svým pojmovým obsahem (*aby slyšel lid mluvícího mně k tobě*, s. 6). Nikdy se nespojují se základními číslovkami.

Naproti tomu existují substantiva, která mají pouze plurálovou podobu. Těmto jménům se říká slova pomnožná, neboli pluralia tantum. Množné číslo se u nich ustálilo díky tomu, že se skládají z více částí téhož druhu, což si dnes už většinou ani neuvědomujeme. Jelikož se u nich nedá poznat množství, bývá jejich singularita či pluralita vyjadřována druhovými číslovkami, a to jak určitými, tak neurčitými jež však

⁴ <http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/jmena-pomnozna-hromadna-a-latkova/>

⁵ <http://wikipedia.infostar.cz/h/he/heresy.html>

v tomto případě plní funkci číslovek základních. Příklad na pluralia tantum ovšem nebyl v textu nalezen.

1.1.2 Kategorie rodu u substantiv

Rod substantiv se zformoval z významového pozadí životnosti a neživotnosti a významy přirozeného rodu mužského, ženského, či jeho absence u rodu středního. Přirozený rod se ovšem může uplatnit jen u podstatných jmen, která označují živé bytosti.

Gramatický rod, který obsahuje maskulinum, femininum a neutrum, vznikl použitím přirozeného rodu na neživotné substance a je v podstatných jménech životných i neživotných obsažen. Je dán soubory skloňovacích koncovek a je vyjadřován při shodě koncovkami přídavných jmen, zájmen, číslovek a slovesných tvarů vztahujících se k podstatným jménům (*To jest: divotvorec Nepomucky svatý Jan svaté mlčenlivosti neporušená nádoba, s. 1*).

Pouze u mužského rodu se životnost projevuje jako rozhodující faktor pro výběr koncovek. Životná substantiva se řadí k typům životného vzoru – pán, muž, předseda, soudce. (*Skrze vděčného služebníka /vzor pán/ / a ctitele /vzor muž/ Karla Černého, s. 1; a vysoce učenému panu panu Vaclavovi Vejmluvovi /vzor předseda/, s. 2; na horách a vrchách vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce /vzor soudce/, s. 5*). Neživotná podstatná jména se naopak řadí ke vzorům hrad (*a nákladně postavený chrám boží stojí, s. 3*) a stroj (*jeho cíl, s. 2*).

1.1.3 Pád podstatných jmen

Pádové formy se považují za jedny ze základních prostředků, které vyjadřují funkce podstatného jména ve větě. V českém jazyce rozlišujeme sedm pádů.

1.1.3.1 Nominativ (1. pád)

Substantivum užití v tomto pádě je ve větě hlavně podmětem, kterému se přisuzuje obsah predikátu. Podle významu predikátu a podle svého lexikálního významu

vyjadřuje buď agens (tj. konatel, činitel⁶) děje (*nejsvrchovanější **Bůh** tím patrně jest ukázal, s. 6*), nebo patiens (tj. cíl, výsledek děje⁷) děje (*Jan – nevyjádřený podmět/ **Otec** všech věřících **byl nazvaný, s. 5; kde jest onen Otec ..... služebník a patriarcha Abraham ..... k pravému světlu pravé viry přiveden byl, s. 5; Starý zákon a Příkázání boží dané byli synům izrahelským na vrchu hory Sinai, s. 6***), anebo nositele stavů a jejich změny (*netoliko veleslavný/ a nákladně postavený **chrám** boží stojí, s. 3*).

1.1.3.2 Genitiv (2. pád)

Tento pád plní především funkci neshodného přívlastku (atributu). Substantivum v tomto pádě najdeme také jako předmět u sloves a některých adjektiv. Může být předložkový nebo bezpředložkový.

Druhý pád v roli neshodného přívlastku vyjadřuje mnoho vztahů. V zadaném textu nalezneme posesivitu u názvů osob a zvířat (*a veleslavný **chrám Matky Boží** před Tejnem Jana svatého za jednoho nejvýbornějšího učitele v svatých ctnostech, s. 10*), autorství (*a té veliké svatosti jeho se obdivujice oněm častě opakovali ona **slova svatého Arci-otce Benedikta** o svatém dětinstvi svatého Udalrika vyřčené, s. 9*), agens děje (*Slovem tak v Novým zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější **světa Spasitel** hory a vrchy vyvýšené/ že netoliko na nich nejvíce kázal, s. 6*), patiens děje (*nebo sláva hory Libánské daná jest ji skrze veliké rozmnožení veliké **cti a slávy** divotvorného a vítězitedlného Mučedlnika božího svatého JANA Nepomuckého, s. 7*).

V textu nalezneme genitiv ve funkci předmětu pojící se slovesy, která mají význam odlukový nebo dotykový (*anobrž i nejvyššími vrchy svými samé **oblohy nebeské/ a oblaku se dotýkají, s. 12***). Setkáme se zde také s genitivem záporovým (*a okrášlil/ že netoliko ta veliká jasnost a okrasa nezměnitelně již na čtvrtý věk trvajici nižádného **netrpěla jest zatměni, s. 11***).

1.1.3.3 Dativ (3. pád)

Jeho syntaktickou funkcí je vyjádření objektového doplnění slovesného děje. V tomto kázání najdeme příklady na substantiva v dativu u sloves s dativní vazbou. Ta

⁶ http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?id=49&d_replyTo=e3a1187e-f8b9-102b-9738-d0c05156bba5

⁷ http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?id=49&d_replyTo=e3a1187e-f8b9-102b-9738-d0c05156bba5

jsou po slovesech mluvení (*Protož rozkažž služebníkům tvým/ ať mi nasekají dříví cedrové na hoře Libánské, s. 10*).

Ještě zde můžeme nalézt dativ u sloves, která mají obvykle vazbu se čtvrtým pádem a vyjadřují nejčastěji významy (ne)prospěchu (*obětujice Janovi svatému ouřad apoštolský a kazatelský, s. 10; Protož rozkažž služebníkům tvým/ ať mi nasekají dříví cedrové na hoře Libánské, s. 10*).

„Spojení vazebného charakteru přecházejí bez ostré hranice v doplnění adverbialní s významy místa (cíle), směru, času, příčiny, účelu, přípustky, zřetele.“⁸ Tyto adverbialní významy bývají vyjadřovány předložkami (*Tak šel jest a pokračoval Jan svatý k své nyní nevyslovitelné slávě a vyvýšenosti od sníženého oudoli své svaté pokory a poniženosti, s. 10; a k tomu cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal, s. 11; kde jest onen Otec věřících Bohu milý služebník a patriarcha Abraham k poznání Boha pravého přišel, s. 5*).

1.1.3.4 Akuzativ (4. pád)

Tento pád je především pádem přímého předmětu slovesa. (*Poslal mne Kristus evangelium kázati ne v moudrosti a ozdobnosti řeči., s. 4*).

Tento pád vyjadřuje také adverbialní významy, které se v syntaxi rozlišují jako určení místa (*že velmi často plamen při vrchu jeho nad hrdlo vystupuje, s. 8; Vstaň a vstůp na hůru Bethel, s. 5*), času (*Zachoval jest a zachovává již přes tři sta čtyřidceti tři léta divotvorně jazyk netoliko neporušený, s. 14*) a příčiny (*když pro nesmrtné rozmnožení cti a slávy divotvorného/ a vítězitedlného Mučedlnika božihó svatého JANA Nepomuckýho tento veleslavný chrám boži tak nákladně jste vyzdvihli, s. 7*). Čtvrtý pád vyjadřující místní určení je dynamický a odpovídá na otázku „kam?“ a „kudy?“. Akuzativ označující adverbialní významy míry, přípustky a zřetele nebyl v textu nalezen.

1.1.3.5 Vokativ (5. pád)

Na rozdíl od ostatních pádů nevyjadřuje vokativ vztah k ostatním složkám věty, ale stojí mimo danou větu. Představuje samostatnou větu jednočlennou a vyjadřuje

---

⁸ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 239.

oslovení adresáta.⁹ V barokním kázání se nachází vokativ od jména neživotného (*O! šťastná a na věky šťastná horo někdy Černá a zatměná/ nyní ale zelená/ a plesající/ horo Zelená; O tobě/ o tobě dnešního dne s plesáním opáčiti musím ony slova plesajícího Proroka božního Izaiáše, s. 7*). Plní zde funkci personifikační (tj. přenášení vlastnosti živé bytosti na neživé věci nebo pojmy; zosobnění¹⁰).

1.1.3.6 Lokál (6. pád)

Tento pád je převážně adverbialní. Je to jediný pád, který v českém jazyce nemůže existovat bez předložky. Na rozdíl od akuzativu je význam místa tohoto pádu statický a odpovídá na otázku „kde?“ (*Mezi těmi podivnými horami a vrchy vysokými podivná jest hora a vrch onen v Sicilii Etna nazvaný, s. 8*).

Dále vyjadřuje význam časový (*Při veječní jeho slavnosti dne 16. máje na hoře prvé Černé nyní Zelené nazvané v Moravě, s. 1*), způsobový (*Již nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové, s. 6*). Jiné typy v textu nebyly nalezeny.

1.1.3.7 Instrumentál (7. pád)

Je také, stejně jako pád šestý, převážně adverbialním pádem. V této funkci je obvykle předložkový. I tento pád vyjadřuje význam místa, na něž se ptáme „kde?“ (*aneb právem dědičným jakožto nejhodnějšimu spoluodu svatých oných řeholníkův cistercienského kláštera někdy slavného pod Zelenou horou/ nyní ale v truchlivé pustině od vsteklosti kacířské ležícího, s. 3*), dále význam časový (*Že více nežli před sty čtyřidceti léty jedna veliká kniha celá popsána se vynacházela podivnými divy a zázraky od svatého Jana působenými, s. 14*). Může vyjádřit také prostředek (*Žádali i příšly křepelky/ a chlébem nebeským nasytil je, s. 6*) a průvodní okolnost (*anobrž i ten od vaší vysoce důstojné velebnosti ostrovtipně nalezený/ a s velikým vynasnažením/ náklady/ a práci jest vystavený, s. 3*). Jiné příklady, jako například význam příčiny a zřetele, nebyly v textu nalezeny.

⁹ <http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?id=20>

¹⁰ LINHART, Jiří, et al.: *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2003: 290.

1.1.4 Skloňování substantiv

V češtině dělíme substantiva na ta, která mají koncovky jmenné a skloňují se podle běžných vzorů, a ta, jež mají koncovky adjektivní.

Soubory koncovek tvoří paradigmata a ta jsou reprezentována 14 vzory. U rodu středního máme 4 vzory, stejně tak u ženského. Mužský rod má 6 vzorů. Odlišujeme také podtypy, jelikož nemůžeme všechna podstatná jména zařadit k jednotlivým vzorům.

Přejatá substantiva neživotná zařazujeme ke vzorům jen podle povahy zakončení. Podstatná jména nesklonná jsou taková, která nemají zakončení blízké některému z deklinačních vzorů.¹¹

Paradigmata tvoří koncovky sedmi pádů obou čísel, jednotného i množného.¹²

1.1.4.1 Mužský rod

Zde rozlišujeme životnost a neživotnost. Podle zakončení vzory třídíme ještě na tvrdé a měkké.

1.1.4.1.1 Životné vzory

K typům životným řadíme vzory *pán, muž, předseda a soudce*.

1.1.4.1.1.1 Vzor pán

Patří sem substantiva zakončená na tvrdou nebo obojetnou souhlásku, která mají v genitivu singuláru koncovku -a.

---

¹¹ Podkapitola vychází z GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 243–281.

¹² V této kapitole vycházím také z učebnice LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986: 141–172.

1.1.4.1.1.2 Skloňování v singuláru

Nominativ tohoto vzoru má nulovou koncovku. Patří sem jak obecná jména, tak i vlastní jména (*svatý Jan*, s. 1; *Jiří Vojtěch Kyncl*, s. 1; *služebník*, s. 4; a stvořitel **Bůh** všemohoucí, s. 5; korunovaný *Prorok Páně David*, s. 7).

Jak už bylo zmíněno výše, ve druhém pádě se vyskytuje koncovka -a (*a ctitele Karla Černého*, s. 1; *na ten čas děkana čáslavského*, s. 1; *Mučedlnika božeho*, s. 3).

V dativu existuje koncovka -u (*jakožto nejhodnějšimu opatu slavného/ a starožitného kláštera Žďárského*, s. 3; *jakožto pravému a milému synu Otce medetekoucího*, s. 3; *dává se dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedlniku*, s. 13; *neni' rady proti Pánu*, s. 12). Kromě této koncovky se zde setkáme také s koncovkou -ovi (*poslal posly k králi týrskému Hiramovi*, s. 10).

Akuzativ disponuje koncovkou -a převzatou z genitivu (*skrze vděčného služebníka*, s. 1; *za duchovního Otce svýho/ a spovědnika* vyvolila, s. 10; *ne nějakého Boha pohanského*, s. 15).

Pro vokativ je typická původní *o*-kmenová koncovka -e (*vitězitedlný a divotvorný Mučedlniče boží svatý JENE Nepomucký*, s. 9; *Oči všech v tebe doufají Mučedlniče boží*, s. 14) a *u*-kmenová koncovka -u (*a potřebách postavené korunovaný učiteli a Proroku Páně Davide*, s. 7; *ve všech potřebách pomocniku a ochránce*, s. 16).

V lokálu se vyskytuje koncovka -ovi (*Vaclavovi Vejmluvovi*, s. 2).

Instrumentál má koncovku -em (*jeho nejsvětější vůli vysvětluje Duchem božím osvicený*, s. 6; *o kterém v pravdě řícti musím s korunovaným Prorokem Páně*, s. 14; *v pravdě vykřiknouti s korunovaným Prorokem Páně Davidem*, s. 14; *svatý Jan se nebyl ukázal nejšťastnějším a nejskušnějším spomocníkem*, s. 14).

1.1.4.1.1.3 Skloňování v plurálu

Nominativ plurálu má několik koncovek. Jedná se o původní *o*-kmenovou koncovku -i (*všickni i ty nejzoufanlivější hříšníci kteří do něho se utikati budou*, s. 15), o *u*-kmenovou koncovku -ové (*velebni duchovní synové medetekoucího Otce s. Bernarda/ svatí oudové této svaté pouště cistercienské žďárské*, s. 7; *jedině svatí apoštolové/ kteří i na jiným*, s. 11) a o koncovku -é, které je zde zkrácené (*vrchy a hory vyvýšené srozumivají se svatí Nebešt'ane*, s. 7).

Ve druhém pádě se můžeme setkat se dvěma koncovkami. Tou jednou je starší zakončení *u*-kmenové -ův (*svatých oných řeholníkův cistercienského kláštera*, s. 3; *sláva synův jsou otcové jejich*, s. 7; *pracovitých a svatých dělníkův na vinici Kristové*, s. 9) a tou druhou dnešní koncovka -ů (*obcování pracovitých dělníků na vinici Kristové*, s. 9).

Pro třetí pád množného čísla je typická koncovka -ům (*nebo na horách a vrchách vyvýšených svým věrným služebníkům zjevil a vyjevil*, s. 5; *když v Epištole k Židům takto di*, s. 6; *Starý zákon a Příkázání boží dané byli synům izrahelským*, s. 6).

Akuzativ využívá koncovku -y (*hned sebral Abraham Bohy cizí a modly*, s. 5; *když vytrhnouce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého jha poddanosti egyptské*, s. 6; *a k tomu cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal*, s. 11; *Některé zajisté ustanovil Bůh v Církvi nejprv Apoštoly/ druhé Proroky/ třetí učitele/ potom ty kteříž čini divy/ potom ty kteříž mají dar uzdravování/ potom pomocníky/ potom správce jiných.*, s. 11). Ačkoliv se ve větě obsahující substantiva „apoštoly, proroky“ jeví vyznačená podstatná jména na první pohled jako tvary instrumentálové, nutno podotknout, že tomu tak není. Sloveso „ustanoviti“ se pojí jednak s akuzativem, ale má i dvojí vazbu s akuzativem a s instrumentálem současně. A tento případ nastal v první větě souvětí začínající zájmenem *Některé zajisté ustanovil Bůh v Církvi nejprv Apoštoly/ druhé Proroky...*, kde zájmeno je možno chápat jako tvar akuzativní a obě substantiva pak jako instrumentálové tvary. Teprve v dalších větách souvětí mají substantiva akuzativní koncovky.

Vokatív a lokál nebyl v tomto textu nalezen.

Instrumentál je zakončen koncovkou -y (*v tolika potřebách a nebezpečnostech postavenou rozdílnými zaopatřil pomocníky svatými a ochránci*, s. 14).

1.1.4.1.1.2 Vzor muž

Pro tento vzor je typické to, že substantiva jsou zakončena měkkým nebo obojetným konsonantem. V genitivu má koncovku -e.

1.1.4.1.1.2.1 Skloňování v singuláru

První pád má nulovou koncovku (*divotvorec Nepomucky, s. 1; vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce a stvořitel Bůh všemohoucí, s. 5; Otec všech věřících byl nazvaný, s. 5; jak pěkně mně o tom vyučuje učitel národův, s. 6; učený a starožitný Písma svatého učitel a vykládatel Nicolaus de Lyra, s. 6; svatý Tomáš Akvinský když takto di, s. 7*).

V genitivu se vyskytuje koncovka -e (*vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského, s. 3; pravýmu a milýmu synu Otce medotekoucího, s. 3; a chatrné práci mé pozoroval jsem navržení učitele národův, s. 4; slova plesajícího Proroka božího Izaiáše, s. 7; od nejštedřejšího a nejsvrchovanějšího všech věcí tvorce a stvořitele, s. 8; jako nový Jonáš ten Jan svatý před tváří císaře římského, s. 10*).

V dativu se používá koncovka -i přejatá z genitivu (*světa odcházejice k Otci svému nebeskému na nich jest vytiskl, s. 6; že král Šalomoun poslal posly k králi týrskému Hiramovi, s. 10*).

Akuzativ využívá koncovky -e (*skrze vděčného služebníka/ a ctitele Karla Černého, s. 1; za duchovního Otce svýho/ a spovědníka vyvolila, s. 10; jak někdy on při dvoře svým tak kunstovného měl mistra staveni a spolu obrazo-tepce, s. 16*).

Pro vokativ je typická koncovka -i (*oznam a vynauč nás v tolika zármutcích a potřebách postavené korunovaný učiteli a Proroku Páně Davide, s. 7; pověz a oznam Duchem božím naplněný Proroku Izaiáši, s. 7*).

Lokál nebyl v tomto kázání nalezen.

Instrumentál je zakončen na -em (*v pravdě s Jeremiášem veřejně vyznati a přiznati se musím, s. 9*).

1.1.4.1.1.2.2 Skloňování v plurálu

Pro nominativ plurálu byla v kázání nalezena jen jedna koncovka, a to -ové (*sláva synův jsou otcové jejich, s. 7; pozdvihněte zvučných hlasův vašich plesající slávo-zvěstcové, s. 8*).

Typickou koncovkou genitivu plurálu je -ů, příp. starší koncovka -ův (*urozených P.P. posluchačův, s. 1; a pobožných ctitelův svato-janských přednešená, s. 1; a na vrchu svém bělosti sněhu ojasněná všechněch marynářů a plavců mořských oči k sobě potahuje, s. 13*).

Příklady dativu, akuzativu, vokativu a lokálu plurálu nebyly v textu doloženy.
Instrumentál má zakončení -i (*anobrž sám onen nejvyšší král **nad králi**, s. 15*).

1.1.4.1.1.3 Vzor předseda

Podle tohoto vzoru se skloňují substantiva životná, která končí v nominativu singuláru na samohlásku -a a v genitivu na -y.

Podstatná jména, která se podle vzoru předseda skloňují, lze v textu doložit pouze v nominativu singuláru (*Bohu milý služebník a **Patriarcha** Abraham, s. 5; jak di **Žalmista** Páně David, s. 6; kterémužto vrchu tou jasnosti osvícenému ostrovtipný **Symbolista** Opat Picinellus, s. 8*).

1.1.4.1.1.4 Vzor soudce

Skloňují se podle něj substantiva mužská životná, která končí v nominativu i genitivu singuláru na -e.

Stejně jako u předešlého vzoru není ani zde doloženo mnoho příkladů na skloňování. Tento typ najdeme v nominativu singuláru (*vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí **tvorce** a stvořitel Bůh všemohoucí, s. 5; jeden proti všechněm jest **ochránce** Jan Nepomucký, s. 14*), vokativu singuláru (*mučedlniče boží svatý **JENE** Nepomucký všeobecný ve všech potřebách pomocníku a **ochránce**, s. 16*) a v instrumentálu plurálu (*zaopatřil pomocníky svatými a **ochránci**, s. 14*).

1.1.4.1.2 Neživotné vzory

K těmto typům řadíme vzor hrad a stroj.

1.1.4.1.2.1 Vzor hrad

Tento vzor je zakončen v nominativu singuláru na tvrdou nebo obojetnou souhlásku. V genitivu se vyskytuje koncovka -u nebo -a. Původnější je *o*-kmenová koncovka -a, je typická pro podtyp „ostrov“.

1.1.4.1.2.1.2 Skloňování v singuláru

První pád singuláru má nulovou koncovku (*a nákladně postavený chrám boží stojí, s. 3; a přivedouce je do země zaslíbené stánek uprostřed země, s. 6; Starý zákon a Příkázání boží dané byli synům izrahelským, s. 6*).

V genitivu se můžeme setkat s koncovkou -u (*medotekouci sláva na huře Libanu, s. 1; svatého řádu cistercienskýho, s. 2; a založil grunt a základ trůnu velebnosti své, s. 5; hned od začátku nejprvnějšího světa stvoření poznán, s. 5; podle způsobu staro zákonskýho ctěn býti chtěl, s. 6*). Tato neživotná koncovka je převzata od *u*-kmenové deklinace. Přesto se ale najdou taková neživotná substantiva, která si stále zachovávají původnější koncovku -a (*svatého řádu cistercienskýho velebného kláštera, s. 2; od začátku nejprvnějšího světa stvoření poznán, s. 5; jak Starého tak Nového zákona, s. 5*).

Přiřazujeme ještě substantiva „plamen“ a „den“, která kolísají mezi vzorem hrad a stroj. Obě jména „plamen“ i „den“ patří k původnímu *n*-kmenovému skloňování: *že velmi často plamen při vrchu jeho nad hrdlo vystupuje, s. 8*).

Dativ využívá koncovky -u (*vždy plápolajícímu vrchu Etna velmi jest podobný, s. 8*).

Čtvrtý pád se vyznačuje také nulovou koncovkou (*pod jakej tak stín ochrany, s. 3; a založil grunt a základ trůnu velebnosti své, s. 5; na ten čas děkana čáslavského, s. 1; / a lid vyučoval, s. 6; Kdoť se zdá bude dítě toho/ poněvadž velikou jasnosti sama obloha nebeská poctila jest první den narození jeho, s. 9*).

Vokativní tvar zkoumaný text nedokládá.

V lokále se objevuje původní koncovka -e/-ě (*a neb v zákoně přirozeným nepovědomou syna totižto svého nejmilejšího Izáka obětovati a skrze to Boha svého jakožto Pána svého nejvyššího poctiti měl, s. 5; V tom svatým ouřadu postavený ne již v Tejně, s. 10; při dvoře císařským, s. 10*). Setkáme se zde ale také s *u*-kmenovou koncovkou -u (*když v nich jako v nějakém skladu nescíslného bohatství svého skryl, s. 5; jedině na hoře a vrchu vyvýšeném Bethel jak di Písmo, s. 5; In Lege naturae v zákonu přirozeným, s. 6; v strašlivém a hrozném zvuku hřímání a blejskáni k němu řkouce, s. 6; a v sloupu oblakovým času denniho, s. 6; V tom svatým ouřadu postavený ne již v Tejně tejně, s. 10*). Substantivum „zákon“ uplatňuje v tomto pádě obě možné koncovky. Tutéž koncovku má v našem textu i substantivum plamen (*plující jako v plným plamenu plápolající spatřená byla, s. 12*).

Instrumentál disponuje také *u*-kmenovou koncovkou -em (*nad slavným klášterem Žďárským*, s. 1; *nepohnutelným základem trůnu samé nejsvrchovanější*, s. 5; *a zakopal je pod stromem cerebintovým*, s. 5; *Žádali i přišly křepelky/ a chlebem nebeským nasýtil je*, s. 6; *velmi pěkně vtípem svým Anjelským vysvětluje*, s. 7; *ano i často z něho vycházejícím plamenem*, s. 8). Tato koncovka je *o*-kmenová nepůvodní. Byla převzata jako první z *u*-kmenové deklinace.

1.1.4.1.2.1.3 Skloňování v plurálu

Nominativ plurálu zde dokládá koncovku -y převzatou z akuzativu plurálu *o*-kmenů (*když netoliko hory a vrchy vyvýšené*, s. 5). Dále zde najdeme *u*-kmenovou koncovku -ové, příp. zkrácenou podobu -ove (*gruntové jeho na horách*, s. 5; *kteří i na jiným místě silni sloupove Církve svaté se nazývají*, s. 11).

Genitiv uplatňuje koncovku -ův (*a chatrné práci mé pozoroval jsem navržení učitele národův*, s. 4; *pozdvihněte zvuchých hlasův vašich plesající slávo-zvěstcové*, s. 8). Pouze u slova „národ“ se vyskytuje dvojí koncovka, a to starší -ův a novější koncovka -ů (*slovy kazatele národů potvrditi musím*, s. 5).

Třetí pád singuláru využívá koncovku -ům (*a vzdychal k horám a vrchům vyvýšeným*, s. 7).

Pro akuzativ je typická koncovka -y (*když v nich jako v nějakém skladu nesčíslného bohatství svého skryl/ a skrejvá až posavád veliké a nesčíslné poklady zlata/ stříbra/ a drahých kamení*, s. 5; *dosti patrné toho jest zanechal znamení/ když netoliko hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným stromovým a sličně se zelenajícími bylinami/ a porostlinami přiodil a okrášlil*, s. 5; *skrže divy své a zázraky prokazoval*, s. 6; *co pak jsou to aneb býti mají za hory a vrchy tak šťastné/ tak milostmi naplněné po kterých jsi tak toužil/ a neomylné pomoci od nich nabýval*, s. 7).

Vokatív nebyl v textu nalezen.

Lokál množného čísla využívá při deklinaci *o*-kmenové koncovky -ích (*Oznam a vynauč nás v tolika zármutcích*, s. 7; *já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti/ slavném mučedlnictví/ a nesčíslných divích a zázracích*, s. 8). Došlo k vytlačování této koncovky jinými zakončeními. Pravděpodobně kvůli snaze zabránit měkčení kořenné souhlásky, které by bylo jinak při použití této koncovky nutné. Další substantiva, která sem patří, využívají *a*-kmenové koncovky -ách (*zalibeni na horách a vrchách vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce*, s. 5; *ve všech neduhách a nemocech jak*

na těle/ tak na duši, s. 14). Tyto novotvary nezpůsobují souhláskovou alternaci. Koncovka -ech, která je pro tento pád rovněž příznačná, se v našem textu neobjevuje.

Instrumentál se vyznačuje koncovkou -y (*a velmi rozličnými přirozenými dary*, s. 8; *Mezi těmi podivnými horami a vrchy vysokými podivná jest hora*, s. 8).

1.1.4.1.2.2 Vzor stroj

K tomuto vzoru zařazujeme substantiva, která mají v nominativu singuláru nulovou koncovku, souhlásku měkkou nebo obojetnou, a v genitivu jednotného čísla koncovku -e.

1.1.4.1.2.2.1 Skloňování v singuláru

Nominativní tvary mají, jak už bylo řečeno výše, nulovou koncovku (*jeho cíl*, s. 2);

Genitivní tvary jsou zakončeny na -e (*Při vejšroční jeho slavnosti dne 16. máje*, s. 1; *pod vítězitedlným praporcem svatého kříže rytěřující*, s. 11).

Dativ je zakončen na -i (*a k tomu cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal*, s. 11).

Akuzativ má nulovou koncovku (*a učič oltář Pánu*, s. 5; *duchovní zahradní palác spatřuji*, s. 15; *Peniz ten památní ať jedenkaždý sebou vezme*, s. 16).

Vokativ nebyl v textu doložen.

Instrumentální tvary končí na -em (*ačkoliv svým ustavičně plápolajícím ohněm*, s. 8; *pod vítězitedlným praporcem*, s. 11).

1.1.4.1.2.2.3 Skloňování v plurálu

Pro ukázkou koncovek v množném čísle byly v textu nalezeny jen dva tvary. A to tvar genitivu, který je zakončen na -e (*že podlé nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského nejzvůčnější/ a nejpronikavější hlas jest peníze*, s. 16), a tvar akuzativní, pro který je také typická koncovka -e/-ě (*Zevnitřní svou zelenosti potupuje vnitřní ohně prudkosti*, s. 8). Pro genitiv byla objevena také koncovka -í, ve které se ovšem projevuje krácení. Týká se kolísavého substantiva „den“. Jelikož je ale toto substantivum původním *n*-kmenem, má ve skloňování řadu výjimek. Jak už bylo řečeno výše, skloňování kolísá

mezi vzorem hrad a stroj; v tomto případě ho nelze zařadit ani pod jeden vzor. V některých pádech si uchovalo svou původní *n*-kmenovou deklinaci (*do kterého někdy svatý JAN k rozjímání věcí nebeských a ctnosti svatých s trýzněním a mrskáním těla svého svatého se dobrovolně na mnoho dni zavřel, s. 9*).

1.1.4.1.3 Adjektivní skloňování

V textu byly nalezeny dva případy adjektivního skloňování. Oba se skloňují podle měkkého adjektivního vzoru. Jedná se o vlastní jméno Jiří v nominativu singuláru a o obecné jméno přimluvčí, které je zde zastoupeno ve dvou pádech, v nominativu singuláru a dativu plurálu (*Jiří Vojtěch Kyncl, s. 1; a byl všechněch ve všemožných potřebách věřících jeden veřejný a všeobecní před trůnem velebnosti božské prostředník a přimluvčí, s. 14 - 15; neomylné naděje k přimluvčím, s. 7*). V nominativu singuláru je krácení koncovky.

1.1.4.2 Ženský rod

Substantiva ženského rodu dělíme na samohláskové a souhláskové typy.

1.1.4.2.1 Vzor žena

Jedná se o samohláskový typ tvrdý. Patří sem substantiva ženského rodu, která jsou v nominativu singuláru zakončená na samohlásku -a po tvrdých a obojetných souhláskách nebo po „c“. Pro genitiv tohoto vzoru je typická koncovka -y.

1.1.4.2.1.1 Skloňování v singuláru

Nominativ tohoto vzoru je zakončen na samohlásku -a (*medotekouci sláva, s. 1; neporušená nádoba, s. 1; Slavná a jasně se třpytící koruna, s.7; vysoký onen vrch a hora Abanus, s. 8; nadtknutá nábožná římská císařovna a královna česká Joanna, s. 10; byl jest figura, s. 11; že celá řeka Moldava obzvláště od mostu Pražského, s. 12; vyjevila sama obloha nebeská, s. 12; jedna veliká kniha celá popsaná se vynacházela, s. 14*).

Genitivní tvary jsou zakončeny koncovkou -y (*když jsem toto přítomné vyobrazení slávy*, s. 3; *medotekoucí slávu hory Libánské*, s. 3; *pod jakej tak stín ochrany*, s. 3; *a z velkých temnosti nevěry a modlo-služebnosti*, s. 5; *je podivně krmil s mannou z oblohy nebeské padající*, s. 6; *z té příčiny vyobrazí vrch ten a horu Abanum*, s. 8; *chrám Matky Boží*, s. 10; *a do hlubiny tenkrát velice rozvodněné Moldavy*, s. 12; *do pravé ruky jeho postavil bych erbovní studni*, s. 16).

Dativ využívá koncovky -e/-ě (*je vedl k hoře svaté Sinai*, s. 6; *a slávy ke cti a chvále boží*, s. 9; *jedině k té nesmrtedlné slávě*, s. 13).

Akuzativ má pro své tvary k dispozici koncovku -u (*Jana Nepomuckýho skrze medotekoucí slávu hory Libánské*, s. 3; *a jako prstem na tuto horu Zelenou*, s. 7; *postavili jste jasně se třpytící korunu slávy na hlavy jejich*, s. 7; *musí cestu svou od sníženého oudoli začít*, s. 10; *pro nesmrtedlnou trvádnost a nevyslovitelnou okrasu*, s. 11; *takovou skrze nesmírnou vejšku stromu cedrového ukazuje*, s. 12).

Pro vokativ byl nalezen v textu jen jeden příklad (*O! šťastná a na věky šťastná horo někdy Černá a zatměná/ nyní ale Zelená/ a plesající/ horo Zelená*, s. 7).

V lokálu se stejně jako v dativu objevuje koncovka -e/-ě (*na huře Libanu*, s. 1; *nazvané v Moravě*, s. 1; *nyní ale v truchlivé pustině od vsteklosti*, s. 3; *na jehožto půdě pro nesmrtedlné rozmnožení slávy té*, s. 3; *nevděčným bych v pravdě uznán byl*, s. 3; *Již' nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové*, s. 6; *když v Epištole k Židům*, s. 6; *v jedné ruce obraz ten měl držeti veliké a prostranné celé město*, s. 16).

Instrumentál je pravidelně zakončen dvojháskou -ou (*pod Zelenou horou*, s. 3; *je podivně krmil s mannou z oblohy nebeské padající*, s. 6; *že netoliko vyvýšenosti a vejškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje*, s. 8; *že takovou slávou/ takovou velebností*, s. 12; *vlastní královskou rukou svou na ty stěně napsal*, s. 15).

1.1.4.2.1.2 Skloňování v plurálu

První pád tohoto čísla je zakončen samohláskou -y (*do téhož místa plynou řeky zase*, s. 3; *Žádali i přišly křepelky*, s. 6; *jiné hory a vrchy truchlivé tmy a temnosti přikrývají*, s. 8; *nebo na ni rostli netoliko rozdílné květiny libeznou vůni působící*, s. 8; *jako nejaké včely se shromažďovali lidi*, s. 13).

Genitivní tvary nám barokní kázání nedokládá.

Dativní tvary jsou zakončeny koncovkou -ám (*a všechno stvoření k **chválám** božským vyučuje, s. 6; a vzdychal k **horám** a vrchům vyvýšeným, s. 7; k **nohám** svatého hrobu, s. 13*).

Akuzativní tvary jsou zakončeny jedině koncovkou -y (*Že byla jest hora Libánská **nad** jiné **hory** a vrchy vyvýšené, s. 8; jejich veliké **zásluhy** a života svátost **skrz**, s. 9; jasně se třpytící **hvězdy nad vody** Moldavské seslala, s. 12*).

Pátý pád také nebyl v zadaném textu nalezen.

Lokál plně využívá koncovku -ách (*měl jest zalibeni **na horách**, s. 5; v největších **potřebách** a souženích toužil, s. 7; **po** nebezpečných **cestách** mořských, s. 13*).

V tvarech sedmého pádu najdeme koncovku -ami (*sličně se zelenajícími **bylinami/ a porostlinami** přiodil a okrášlil, s. 5; **Mezi** těmi podivnými **horami** a vrchy, s. 8; **pod vodami** tělo jeho svaté jako nejjasnější světa hořící obkličili, s. 12; Bůh bohatství s **rukami** roztaženými, s. 15; **mezi** jinšími sličními **okrasami**, s. 15*).

1.1.4.2.2 Vzor růže

Tento typ reprezentuje samohláskový typ měkký. V nominativu singuláru je zakončen na samohlásku -e/-ě a genitiv má stejně zakončení jako nominativ.

1.1.4.2.2.1 Skloňování v singuláru

Nominativ poznáme podle koncovky -e (*tato chatrná a sprostá **práce**, s. 3; a přepodivnou života svátost ji jako jasná **svíce**, s. 11; a **světice** boží, s. 14*).

Jak už bylo zmíněno výše, genitiv má naprosto stejné zakončení jako první pád. Typickou koncovkou je tedy -e/-ě (*pronikající libeznost **vůně** ji vypodobňuje, s. 9; král Šalamoun z obzvláštní **vůle** a nařízení, s. 10; nabyli jediným prachem **země** z hrobu, s. 14; **skrze** vytesaný obraz **bohyně** své Diány, s. 16*).

Dativní tvar využívá koncovky -i. V barokním kázání byl nalezen jen jeden doklad tohoto tvaru (*k **zemi** snižený upěnlivě volal, s. 7*).

Pro čtvrtý pád je typická koncovka -i (*kdybych tuto mou chatrnou **práci** jinam kromě pod stín ochrany vaší vysoce důstojné velebnosti obrátil, s. 3; jak pěkně tu jeho nejsvětější **vůli** vysvětluje Duchem, s. 6; již zase i Biskupskou **stolici** Biskupství Litomyšlského jemu obětoval, s. 10; svatou Pannu a **Mučedlnici** boží **Apollonii**, s. 14*).

Tvary vokativu se zde neobjevují.

Lokál využívá zakončení na -i (*nebo já při té sprosté a chatrné práci, s. 3 - 4; vrch onen v Sicilii Etna nazvaný, s. 8; hora Libánská v zemi Sýrské, s. 8; a svatých dělníkův na vinici Kristové, s. 9; tak na duši nejvinšovanějšího lékaře, s. 14*).

V sedmém pádě se objevuje -í, někdy ovšem zkrácené (*s chatrnou touto práci mou bych se přivínouti měl, s. 3; a cedrové celé povětří okolo libeznou vůni svou naplňující, s. 8*). Jak je vidět na prvním příkladu, koncovka je krátká a délka se objevuje nad „a“. Dochází zde ke ztrátě kvantity v koncovce.

1.1.4.2.2 Skloňování v plurálu

Pro tvary plurálu byl nalezen jen nominativ, který je zakončen na -e (*jini jako sličně květoucí růže, s. 11*), akuzativ, jenž končí na -ě (*moravské a jiné okolní země a království anobř celý veškeren svět svolati a přivedsti mohl, s. 16*), a instrumentál, pro který je typická koncovka -emi (*když ji netoliko apoštolskými pracemi svými a horlivým kázáním slova božeho velice osilňoval, s. 12*).

Žádné jiné pády nebyly v textu nalezeny.

1.1.4.2.3 Vzor píseň

Pro tento vzor jsou charakteristická feminina se zakončením v nominativu singuláru na -ej, -eň, -ev. Patří sem také substantiva zakončená měkkým konsonantem. V genitivu se objevuje koncovka -e. Je vzorem, který se podle zakončení řadí k souhláskovým typům.

1.1.4.2.3.1 Skloňování v singuláru

V prvním pádě našeho textu se objevuje zakončení na -ev (*Jest Církev svatá křesťanská katolická, s. 11*) a na měkký konsonant „š“ nebo „ť“ (*rozkoš má jest býti s syny lidskými, s. 15; a celá svatá tato duchovní poušť Žďárská, s. 7*).

Genitiv má koncovku -e/-ě (*svatí oudové této svaté pouště cistercienské Žďárské, s. 7; a hory v tomto domě svým rozkoše, s. 15*).

Tvary dativu ani vokálu nebyly v textu nalezeny.

Akuzativní tvary se shodují se zakončením v nominativu (*slávu velikou/ rozkoš/ plodnost/ a ourodnost hory Libánské vypisuje, s. 8; pro strach a bázeň krále, s. 13; že onen zamilovaný ženich nebeský Kristus nejmilejší choti a nevěstu svou Církev svatou křesťanskou katolickou v tolika potřebách a nebezpečenstvích postavenou rozdílnými zaopatřil pomocníky svatými a ochránci, s. 14*).

V lokálu se nachází koncovka -i (*nepohnutedlný sloup cedrový byl jest v Církvi svaté, s. 12*).

Sedmý pád končí na -í. Ovšem v našem textu se vyskytuje krátká varianta této koncovky (*a před tváři celé říše nebeské, s. 12; do tohoto domu mýho všemožnou rozkoši naplněného, s. 15*).

Pozn.: Jména zde uvedená patřila původně buď k *v*-kmenům (*církev*), nebo k ženským *i*-kmenům (*bázeň, poušť, rozkoš, tvář*).

1.1.4.2.3.2 Skloňování v plurálu

Pro plurál byl nalezen v celém textu jen jeden příklad, a to instrumentál (*a je jako sobě zaznamenal svými šlapěji nejsvětějšími, s. 6*). Tento tvar ovšem není správný. Instrumentál má mít zakončení na -emi, tudíž by toto substantivum mělo mít podobu „šlápějemi“.

Žádné jiné pády množného čísla nebyly v barokním kázání o Janu Nepomuckém nalezeny.

1.1.4.2.4 Vzor kost

Je dalším souhláskovým typem ženského rodu. Podle tohoto vzoru skloňujeme podstatná jména, jež jsou utvořena sufixem -ost nebo -est. Řadí se sem také podstatná jména zakončená na -c. V nominativu mají nulovou koncovku a genitiv končí na -i.

1.1.4.2.4.1 Skloňování v singuláru

První pád má nulovou koncovku (*Pozdvihl jsem oči mé k horám odkudby přišla pomoc mně., s. 7; čest a veliká sláva synův jsou otcové jejich, s. 7; které nejsvrchovanější velebnost božská čini, s. 8; Jakým ale způsobem ta libeznost vůně, s. 9*).

Druhý pád singuláru končí na -i (*svaté mlčenlivosti*, s. 1; *od vaší vysoce důstojné velebnosti*, s. 3; *nyiní ale v truchlivé pustině od vsteklosti kacířské*, s. 3; *od kterých šťastný počátek svátosti*, s. 3; *ne v moudrosti a ozdobnosti řeči*, s. 4; *sebe do stále milosti poroučím*, s. 4; *z těžkého jha poddanosti egyptské*, s. 6; *že plný vroucnosti a horlivosti jako nový Jonáš*, s. 10).

Dativ má stejnou koncovku jako genitiv (*patří vaší vysoce důstojné velebnosti*, s. 3; *vaší vysoce důstojné velebné milosti*, s. 4; *a slovy/ ke cti a chvále boží*, s. 9).

Akuzativní tvary mají nulovou koncovku (*zjevil a vyjevil velebnost svou božskou*, s. 5; *Pánu nejvyššímu onu obět'*, s. 5; *v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost prokázali*, s. 7; *Slávu velikou/ rozkoš/ plodnost/ a ourodnost hory Libánské vypisuje*, s. 8; *pro nesmrtnou trvándlivost a nevyslovedlnou okrasu*, s. 11; *rozhlásoval a vyjevoval němým jazykem svým velikou čest a slávu jeho*, s. 12).

Vokativ tohoto vzoru se zde nenachází.

Lokál má opět koncovku -i (*Při vejroční jeho slavnosti*, s. 1; *Marie v přítomnosti vysoce důstojných*, s. 1; *ne v moudrosti a ozdobnosti řeči*, s. 4; *v první Anjelské nevinnosti a svátosti svatého JANA Nepomuckého vycvičili*, s. 7; *a nesmrtdlně se rozmáhala já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti*, s. 8).

Instrumentál je zakončen na -í nebo zkrácené -i (*od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou ponížností přijal*, s. 3; *doufám že přirozenou milostivou vejmluvnosti mne milostivě vomluveného miti račíte*, s. 3; *kterémužto vrchu tou jasnosti osvícenému ostrovtipný symbolista opat Picinellus dal jest připis a Symbolum*, s. 8; *Zevnitřní svou zelenosti potupuje vnitřní ohně prudkosti*, s. 8). Opět zde dochází ke krácení samohlásky v koncovce.

1.1.4.2.4.2 Skloňování v plurálu

První pád má koncovku -i, ale pozůstatkem mužských *i*-kmenů je koncovka -í (*a když času nočního jiné hory a vrchy truchlivé tmy a temnosti přikrývají*, s. 8; *že pro nesmirnou libeznost vůně té v tim větším počtu k počtění těla toho svatého jako nejaké včely se shromažďovali lidi*, s. 13). Co se týká substantiva lidé, jedná se o nepravidelné podstatné jméno, jehož singulár zní člověk. Singulárové tvary tudíž odpovídají skloňování mužskému životnému podle vzoru pán. V plurálu je toto podstatné jméno původním mužským *i*-kmenem a řadilo se pod vzor host, proto se v prvním pádě objevuje koncovka -í vzniklá ze stč. -ie. Vlivem mluvené češtiny došlo ke zpravidelnění

skloňování užitím koncovky -i podle vzoru kost. Spisovný tvar lidé má stejné zakončení jako typ „měšťané, přátelé, bojaré“.

Genitiv má ve svém tvaru -í, někdy zkrácené (*na horách a vrchách vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce, s. 5; a z velkých temnosti nevěry a modloslužebnosti, s. 5; vůni tvých svatých ctnosti, s. 9*).

Tvary dativu a vokálu nebyly v textu nalezeny.

Akuzativ dokládá jen jeden příklad. Koncovkou tohoto pádu je opět -i (*a jim na tom místě nesčíslné milosti a dobrodini prokazoval, s. 6*).

V lokálu se nachází koncovka -ech (*učitele v svatých ctnostech, s. 10; ve všech neduhách a nemocech jak na těle/ tak na duši, s. 14; V starých pamětech podivných čin a skutků Alexandra Velikého čtu a nacházím, s. 16*).

Instrumentál je zakončen na -mi (*Tak poznán jako pravý Bůh/ tak oběťmi ctěn jako nejvyšší Pán, s. 6; zákon milostivý veřejně vyhlášený a mnohými milostmi nadaný, s. 6; Čim vic temnostmi obkličeny/ tim větší jasnosti spatřuje se osvíceny. s. 8; Čim on tělo své Anjelské vice trýznil/ a ranil v soukromi/ tim větší vůně jeho svatosti vycházela jest veřejně před lidmi s. 9*).

1.1.4.3 Střední rod

Pro střední rod máme čtyři vzory, podle kterých substantiva tohoto rodu skloňujeme, a to vzor město, moře, kuře a stavení.

1.1.4.3.1 Vzor město

Do tohoto skloňování patří substantiva, která jsou odvozená například sufixy -dlo, -ko, -ivo, -(i)čko, -isko atd. Dále sem řadíme ta substantiva, která mají zakončení v nominativu na -o a v genitivu na -a.

1.1.4.3.1.1 Skloňování v singuláru

V nominativu byla nalezena substantiva zakončená na -o (*Otec všech věřících byl nazvaný; na žádným jiným místě jedině na hoře a vrchu vyvýšeném Bethel jak di Pismo svaté, s. 5; v které skrytě složeno bylo tělo to svaté takovou a tak libeznou vůni vydávali, s. 13*). Byl zde nalezen i doklad na substantivum odvozené sufixem -dlo

(*anobř i pronikající vůni vydávající **kadidlo** bílé v takovém množství na hůře ty rostlo, s. 8*).

Genitiv je důsledně tvořen koncovkou -a (*do téhož **mista** plynou řeky zase/ z kteréhož vyšly, s. 3; v pravdě **slova** mé slovy kazatele národů potvrditi musím, s. 5; a skrejevá až posavád veliké a nescíslné poklady **zlata/ stříbra/** a drahých kamení, s. 5; když vytrhnouce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého **jha** poddanosti egyptské, s. 6; jak slova moje pěkně potvrzuje vysoce učený a starožitný **Pisma** svatého učitel, s. 6; Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná bliž slavného **města** Patavium stojící, s. 8; i mezi mnohými temnostmi **kacírstva** vzdycky vic a vic přichází k rozmnožení, s. 11 - 12; pro veliký schod lidu pro uctění **těla** jeho se scházejícího k svatému kříži velkému, s. 12 - 13*).

Dativ má koncovku -u (*a z velkých temnosti nevěry a modlo-služebnosti k pravému **světlu** pravé viry přiveden byl, s. 5; a shromáždění lidu novou ukrutnosti proti **tělu** svatému bouřiti se opovážil král tyranský Václav Lenivý, s. 13*).

Čtvrtý pád využívá koncovky -o (*svědek mně jest sám Bůh živý/ Bůh nesmrtný/ **skrze Pismo** svaté/ jak Starého tak Nového zákona, s. 5; že velmi často plamen při vrchu jeho **nad hrdlo** vystupuje, s. 8; když divotvorně v největším svém rozvodnění nenadále opadnouce **tělo** jeho svaté ukázal a vyjevil utopené, s. 12; nebo vrchy a hory vysoké nesmirnou vysokosti svou netoliko k patření na sebe potahují slunce jasné ono **oko** oblohy nebeské, s. 13; Zachoval někdy divotvorně Bůh **rameno** a ruku svatého Štěpána krále uherského pro svatou a velikou k chudým štědrost jeho., s. 14; jako samým svým nesevětějším prstem **na** toto **misto** svaté a rozkošné ukazujice, s. 15; a pite **vino** které jsem zmichal vám, s. 15*). Podstatné jméno „oko“ se v jednotném čísle skloňuje podle vzoru město, kdežto v plurálu je jeho skloňování složitější. Ve významu části lidského těla má duálové skloňování. V textu se vyskytuje také substantivum cizího původu zakončené na -um (*Poslal mne Kristus **evangelium** kázati, s. 4*).

Vokativ nebyl v našem textu nalezen.

Pro lokál byl nalezen jen jeden příklad. Zakončení v tomto pádě je na -ě (*Jedině svati Apoštolové/ kteří i **na** jiným **mistě** silni sloupove Církve svaté se nazývají, s. 11*).

Pro instrumentál je typická koncovka -em (*aneb plným **právem** otcovským patřiti může, s. 3; a s **ptactvem** nescíslným, s. 6; **Slovem** tak v Novým zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější světa spasitel hory a vrchy vyvýšené, s. 6; nebo jini byli jako **zlatem** se třeptící skrze slavné mučedlnictví své, s. 11*).

1.1.4.3.1.2 Skloňování v plurálu

Pro plurálové tvary byly nalezeny jen příklady v akuzativu (*takto k mému potěšitelnému předsevzeti ona **slova** učitele národův opakuje, s. 11*) a instrumentálu (*v pravdě slova mé **slovy** kazatele národů potvrditi musím, s. 5*).

1.1.4.3.2 Vzor moře

Tento vzor je v nominativu i v genitivu zakončen na -e. Patří sem neutvořená substantiva.

1.1.4.3.2.1 Skloňování v singuláru

Pro singulár byl nalezen tvar nominativu (*Tento svět **moře** jest nebezpečné/ má hořkost škodlivou/ má vlnobiti ustavičné rozdílných soužení a trápeni, s. 13*). genitivu (*že **od** vycházejícího **slunce** nebeského ponejprv bývají osvicené a spatřené, s. 13*), akuzativu (*že velmi hojné a libezné **ovoce** nese, s. 13*), lokálu (*a **na** tom **moři** všickni my se plavíme, s. 13*) a instrumentálu (*křížovnici s červeným **srdcem** to tělo svaté v tejnosti někam do kouta uvrhli, s. 13; a spolu **ovocem** naplněnému nápis dal, s. 13*).

1.1.4.3.2.2 Skloňování v plurálu

Pro toto skloňování byly nalezeny jen doklady substantiva „oči“. Toto substantivum mělo od původu duálové skloňování (plurálovým tvarem je jen dativ a lokál), ovšem v dnešní češtině je pokládáme za plurálové, proto je řadíme pod vzor moře. V nominativu a akuzativu (*obzvláště věku tohoto našeho pro sladké potěšení **oči** jsou obrácené, s. 13; Pozdvihl jsem **oči** mé k horám odkudby přišla pomoc mně., s. 7*) se ale projevuje gramatická shoda ženského rodu. Pouze dohledaný genitiv se shoduje se vzorem moře v množném čísle (*nebo vrchy a hory vysoké nesmírnou vysokostí svou netoliko k patření na sebe potahují slunce jasné ono oko oblohy nebeské/ anobrž i vysokost jejich jedině potěšení a obveselení jest **oči** lidských, s. 13*).

1.1.4.3.3 Vzor kuře

Podle tohoto vzoru se skloňují především názvy mlád'at. Je pro něj typická kmenotvorná přípona -et-, která se vyskytuje v genitivu, dativu, lokálu a instrumentálu singuláru, a přípona -at-, jež je typická pro plurálové tvary.

Ovšem v textu nebyl nalezen ani jeden doklad tohoto skloňování.

1.1.4.3.4 Vzor stavení

„Tímto typem jsou zastoupena především substantiva verbální tvořená od slovesných základů formantem -í, dále substantiva hromadná tvořená pomocí -í a sufixem -oví.“¹³

1.1.4.3.4.1 Skloňování v singuláru

Nominativ je pravidelně zakončen na -í, zde ovšem krácené (*Sprosté tedy a chatrné **vyobrazení** toto když se vši příslušnou poniženosti pod milostivý stín, s. 4; Starý zákon a **Příkázani** boží dané byli synům izrahelským, s. 6; i to němé **kamení** ze zdi hlásati bude, s. 9*).

Stejným zakončením disponuje také genitiv. V textu je koncovka opět krácená (*nebo jestli že **podlé vyřčení** nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského, s. 3; když v nich jako v nějakém skladu nescíslného **bohatství** svého skryl, s. 5; Kde/ a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl **od stvoření** svého jakožto nejvyšší Bůh a všech věci všemocný tvorce a stvořitel, s. 5 - 6; na které se ukázal Mojžišovi s nim rozmlouvajice v strašlivém a hrozném zvuku **hřimáni a blejskáni** k němu řkouce, s. 6; a přiznati se musím a při samém začátku **kázani** mého konec učiniti, s. 9*).

Dativní tvary využívají také pravidelně -í. Opět zde dochází ke krácení koncovky (*Duch ale svatý skrze kteréhožto sesláni Nový zákon přišel **k** veřejnému **vyhlášení**, s. 6; **k** jejimužto slavnému a nejslavnějšímu **stavení**, s. 11*).

Rovněž akuzativ má zakončení na -í. Opět zde dochází ke ztrátě kvantity (*Když jsem toto přítomné **vyobrazení** slávy divotvorného Mučedlníka božihó svatého JANA Nepomuckýho skrze medotekoucí slávu hory Libánské/ od vaší vysoce důstojné*

---

¹³ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 267–268.

velebnosti na mne složené se vši příslušnou poniženosti přijal, s. 3; na jehožto půdě **pro** nesmrtelné **rozmnožení** slávy té, s. 3; a chatrné práci mé pozoroval jsem **navrženi** učitele národův, s. 4; dosti patrné toho jest zanechal **znameni**, s. 5; a jim na tom místě nesčíslné milosti a **dobrodini** prokazoval, s. 6; anobř i **skrže** své svaté a vítězitedlné **mučedlnictvi**, s. 11).

Doklady vokativních tvarů nebyly v textu nalezeny.

Šestý pád tvoří své tvary též pomocí **-í** (*hory a vrchy vyvýšené ještě patrněj znáti jest dal hned **při** prvním **založení** zákona Nového, s. 6; a nesmrtelně se rozmáhala já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti/ slavném **mučedlnictvi**, s. 8; opakovali ona slova svatého Arci-otce Benedikta o svatém **dětinstvi**, s. 9; Čim on tělo své Anjelské vice trýznil/ a ranil v **soukromi**/ tim větší vůně jeho svatosti vycházela jest veřejně před lidmi. s. 9). I zde dochází ke krácení koncovky.*

Instrumentál má koncovku **-ím** (*a s velikým **vyzasnaženim**/ náklady/ a práci jest vystavený, s. 3; když netoliko hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným **stromovim** a sličně se zelenajícím bylinami/ a porostlinami přiodil a okrášlil, s. 5; ukazuje s **plesáním** řkouce, s. 7; do kterého někdy svatý JAN k rozjímání věcí nebeských a ctnosti svatých s **trýzněním a mrskáním** těla svého svatého se dobrovolně na mnoho dni zavřel, s. 9). Koncovka je opět zkrácená.*

1.1.4.3.4.2 Skloňování v plurálu

Pro plurálové tvary byl v celém textu nalezen jen genitiv, který končí na **-í** (*a skrejvá až posavád veliké a nesčíslné poklady zlata/ stříbra/ a drahých **kamení**, s. 5; má vlnobiti ustavičné rozdilných **soužení a trápení** a vždy trvající strašlivé bouřky nesnesitedlných **pokušení**, s. 13), a lokál, pro který je typická koncovka **-ích** (*Nedivim se tedy/ nedivim/ že tak srdnatě v největších potřebách a **souženích** toužil, s. 7; ve všech **neštěstích** a potřebách mocná JAN svatý jest a bude má obrana, s. 16). Oba dohledané pády mají opět příslušnou koncovku ve zkrácené podobě. Co se týká substantiva „kamení“, jedná se o hromadné substantivum, které vyjadřuje jen singulárové tvary. V současné češtině ho tedy označujeme jako podstatné jméno, které má jen jedno číslo, singulár, ačkoliv vyjadřuje souhrn věcí. Náš text ukazuje, že v barokní době mohlo být chápáno i jako plurálové, což dokazuje k němu náležející adjektivum „drahých“.**

1.2 Přídavná jména (adjektiva)

Adjektivum je ohebný slovní druh autosémantický, který označuje vlastnost (statický, tj. v čase neprobíhající příznak) substancí. „Syntakticky je jádrem adjektivní skupiny, která ve větě plní primárně funkci přívlastku, jindy je jmennou částí přísudku, nebo doplňkem.“¹⁴

Plní-li funkci shodného přívlastku, pak se shoduje se substantivem v pádě, čísle a rodě (*Když jsem toto přítomné vyobrazení slávy **divotvorného** Mučedníka božního **svatého** JANA **Nepomuckého**, s. 3; jakožto **nejhodnějšimu** Opatu **slavného/ a starožitného** kláštera **Žďárského**, s. 3; že nižádný **škodný jedovatý** zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmi, s. 5). Adjektiva mohou plnit také funkci jmenné části přísudku (*Otec všech věřících byl **nazvaný**, s. 5; Kde jest byl ten zákon Nový/ zákon milostivý veřejně **vyhlášený** a mnohými milostmi **nadaný**, s. 6), nebo doplňku (že vzdycky tou nejsličnější zelenosti **přioděný** se spatřuje, s. 8; že celá Řeka Moldava obzvláště od mostu Pražského **plující** jako v plném plamenu **plápolající** spatřená byla, s. 12).**

Z významového hlediska je můžeme dělit na kvalifikační (kvalitativní), což jsou ta adjektiva, která vyjadřují jen vlastnosti substancí, jsou neutvořená i utvořená a můžeme je stupňovat (*svatý Jan, s. 1; **prvé Černé** nyní **Zelené** nazvané v Moravě, s. 1; **vděčného** služebníka, s. 1; **nejhodnějšimu** OPATU, s. 2; Mučedníka božního **svatého** JANA, s. 3; **nejmoudřejšího** kazatele, s. 3; od kterých **šťastný** počátek svátosti vzala, s. 3; **sprosté** tedy a **chatrné** vyobrazení, s. 4; netoliko **rozdílné** květiny **libeznou** vůni působící, s. 8; **Divný** Bůh v **svatých** svých, s. 14), a relační, která vyjadřují kromě vlastnosti substancí i vztah k další substanti nebo ději, k jiné vlastnosti nebo okolnosti, od jejichž názvu jsou utvořena (*vyřčení **nejmoudřejšího** kazatele **jeruzalémského**, s. 3; vyobrazení slávy **divotvorného** Mučedníka **božního**, s. 3; medotekoucí slávu hory **Libánské**, s. 3; Povinně zavázaný **duchovní** služebník, s. 4; stromovi **cypřišové/ a cedrové** celé povětrí okolo libeznou vůni svou naplňující, s. 8; i to **němé** kameni ze zdi hlásati bude, s. 9). K přídavným jménům relačním řadíme také adjektiva individuálně posesivní (***Kristova** dobrá vůně jsme Bohu kážíce **Kristove** učení s **příkladným** a **svatým*****

¹⁴ KARLÍK, P. a kol.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002: 22.

životem/ a slávy ke cti a chvále boží. s. 9; a s onou choti **Šalamounovou** oupěnlivě vždy chvátili volajice, s. 10).¹⁵

Častá jsou také adjektiva slovesná, deverbální (vysoce velebně **důstojnému/ urozenému/ a vysoce učenému** panu panu, s. 2; **medotekouci** sláva, s. 1; Vytiskl v Hoře **Kutný**, s. 1; vyobrazení slávy **divotvorného** Mučedlnika ..., s. 3; tvorce a stvořitel **Bůh všemohoucí**, s. 5; ...celé povětrí okolo libeznou vůní svou **naplňující**, s. 8.).

Co se týká deklinace, dělíme ji na jmennou, složenou a smíšenou. Ve složené deklinaci rozlišujeme, zda se jedná o deklinaci tvrdou či měkkou.

1.2.1 Jmenná deklinace adjektiv

Setkáme se zde se jmenným tvarem posesivního adjektiva v genitivu singuláru (Vytiskl v Hoře **Kutný/ Jiří Vojtěch Kyncl/ Léta Páně** 1727, s. 1; že tento veleslavný chrám **Páně** skrze kunstovné a nákladné stavení své netoliko tohoto mista a hory Zelené jest jedna veliká okrasa, s. 15).

Dále mají jmenné skloňování participia *n*-ová. Jmenný tvar participiální zde slouží jako součást opisného pasiva, jako součást přísudku jmenného se sponou nebo jako doplněk (nevděčným bych v pravdě **uznán** byl, s. 3; nebo na horách a vrchách vyvýšených svým věrným služebníkům zjevil/ a vyjevil velebnost svou božskou/ na nich obzvláště **poznán/ ctěn/ a veleben** býti chtěl, s. 5; k pravému světlu pravé viry **přiveden** byl, s. 5; tak **chválen vyvýšen/ a poklonou ctěn** na horách a vrchách vyvýšených býti chtěl jakožto všech věcí všemocný tvorce a stvořitel, s. 6; byl jest nám **dán a seslán** na hoře Sion, s. 6; cokoliv někdy veliké slávy **nalezeno a spatřeno** býti mohlo při velikej slávě onoho zákona Starého, s. 8; těch kteří mají **spaseni** býti, s. 9).

1.2.2 Složená deklinace adjektiv

Jak už bylo zmíněno výše, tato deklinace se dělí na tvrdou a měkkou.

---

¹⁵ Základní poznatky k této kapitole o přídavných jménech jsem čerpala z GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 281–284.

1.2.2.1 Tvrdý typ skloňování (vzor mladý)

Řadíme sem přídavná jména, jejichž tvarotvorný základ je zakončen na tvrdou nebo obojetnou souhlásku. Koncovky tohoto vzoru se liší v závislosti na gramatickém rodě.

1.2.2.1.1 Skloňování v singuláru

Nominativ má v rodě mužském koncovku -ý (*svatý Jan, s. 1; od kterých št'astný počátek svátosti vzala, s. 3; netoliko veleslavný/ a nákladně postavený chrám boží stojí, s. 3; Divný Bůh v svatých svých, s. 14*), ale některé tvary mají i změnu -ý > -ej (*rozhlásil a vyjevil slávu tu jeho nemej živel vody, s. 12*), v rodě ženském -á (*neporušená nádoba, s. 1; sláva libánská daná jest jemu, s. 5; jedna veliká kniha celá popsaná se vynacházela, s. 14*) a v rodě středním -é (*na hoře a vrchu vyvýšeném Bethel jak di Pismo/ svaté, s. 5; na ni rostli netoliko rozdílné květiny libeznou vůni působící/ stromovi cypřišové/ a cedrové celé povětří okolo libeznou vůni svou naplňující, s. 8; i to němé kameni ze zdi hlásati bude, s. 9*).

Genitiv využívá pro rod mužský zakončení -ého (*nad slavným klášteřem Žďárským svatého řádu, s. 1; vděčného služebníka/ a ctitele Karla Černého, s. 3; svatého řádu cistercienského velebného klášteřa, s. 3*), pro rod ženský -é (*medotekoucí slávu hory Libánské, s. 3; od vaší vysoce důstojné velebnosti, s. 3; když vytrhnouce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého jha poddanosti egyptské, s. 6*) a pro rod střední -ého (*když vytrhnouce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého jha poddanosti egyptské, s. 6*). U maskulin a neuter se vyskytuje také koncovka -ýho, která je důsledkem úžení é > í (*slavným klášteřem Žďárským svatého řádu cistercienského, s. 1; svatého řádu cistercienského velebného klášteřa Žďárského, s. 3; nebo jestli že podle vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského, s. 3; již zase i Biskupskou stolici Biskupství Litomyšlského jemu obětoval, s. 10*). Dokonce i u rodu ženského se našel jeden příklad na úžení, tzn. přídavné jméno má koncovku -ý (*však ale Jan svatý z hluboký své pokory a poniženosti za nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství, s. 10*).

Třetí pád má u maskulin zakončení na -ému (*vysoce velebně důstojnému/ urozenému/ a vysoce učenému panu panu Vaclavovi Vejmluvovi, s. 2; Církev svatá chtice celému veškeren světu ukázati vznešenost, s. 12*), u feminin na -é (*Patři vaší*

vysoce **důstojné** velebnosti, s. 3; upřímo je vedl k hoře **svaté Sinai**, s. 6; Tak šel jest a pokračoval Jan svatý k své nyní **nevyslovitelné** slávě, s. 10) a u neuter na **-ému** (a z velkých temnosti nevěry a modlo-služebnosti k **pravému** světlu pravé viry přiveden byl, s. 5; to sesláni Nový zákon přišel k **veřejnému** vyhlášení, s. 6). I v tomto pádě se setkáme u maskulin a neuter s koncovkou, která podléhá úženi (*jedině vaší vysoce důstojné velebnosti jakožto **pravému a milému** synu, s. 3*). Ovšem v textu se příklad na úženi neuter nevyskytuje.

Akuzativ maskulin má pro adjektiva patřící k neživotnému mužskému rodu koncovku **-ý** (*Sprosté tedy a chatrné vyobrazení toto když se vši příslušnou poniženosti pod **milostivý** stín milostivé ochrany vaší vysoce důstojné velebnosti odevzdám, s. 4*). Příklady na adjektiva náležející životnému substantivu se v našem textu nenacházejí. Feminina využívají koncovky **-ou** (*skrže **přehořkou a bolestnou** smrt svou, s. 6; svou Cirkev **svatou křesťanskou katolickou** v tolika potřebách a nebezpečnostech postavenou rozdílnými zaopatřil pomocníky svatými a ochránci, s. 14*) a neutra **-é** (*Když jsem toto **přítomné** vyobrazení slávy divotvorného Mučedlníka božihó svatého JANA Nepomuckýho skrže medotekoucí slávu hory Libánské/ od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou poniženosti přijal, s. 3; a tu jim vydal Příkázání své **božské**, s. 6; pro **vroučné horlivé/ a pronikající** kázání, s. 14*).

Vokativ maskulin využívá pro své tvary koncovku **-ý** (*vysoce důstojně **velebný/ urozený/ a vysoce učený** pane/ pane mně **milostivý**, s. 3; O! **veleslavný vítězitedlný a divotvorný** Mučedlniče boží **svatý JENE Nepomucký**, s. 9*), feminina jsou zakončena na **-á** (*O! **šťastná** a na věky **šťastná** horo někdy **Černá a zatměná/ nyní ale **Zelená/ a plesající/ horo **Zelená****, s. 7***). Vokativ neuter se v našem textu nenachází.

Šestý pád v rodě mužském má koncovku **-ém**, při úženi **-ým** (*a neb v zákonu **psaném** vyvolil jest a zamiloval hory a vrchy vyvýšené, s. 6; v **strašlivém a hrozném** zvuku hřimání a blejskáni k němu řkouce, s. 6; při prvním **nevinným dětinským** věku jeho, s. 9; kterou jest se stkvěl v **mladeneckým/ a již **dospělým**** věku svým samé němé kameni, s. 9*), v rodě ženském **-é**, při úženi **-ý** (*nyní ale v **truchlivé** pustině od vsteklosti, s. 3; při té **sprosté a chatrné** práci mé pozoroval jsem, s. 3; hora Libánská v zemi **Sýrské**, s. 8; Vytiskl v Hoře **Kutný**, s. 1*), výjimečně také koncovka **-ej** (*při **velikej** slávě onoho zákona Starého, s. 8*) a v rodě středním **-ém**, popřípadě **-ým** (*při **svatém** narození svatého JANA, s. 9; a v **svatém** cvičení v svaté kajicnosti postavenému JANU svatýmu připsati se mohlo, s. 9; na **žádným jiným** místě jedině na hoře a vrchu vyvýšeném Bethel jak di Pismo, s. 5; v tom **skrytým** tajemství, s. 11*).

Instrumentál adjektiv v mužském rodě využívá pro své tvary koncovku -ým (*nad slavným klášterem **Žďárským** svatého řádu, s. 1; a zakopal je pod stromem cerebintovým, s. 5; jak velmi pěkně korunovaný Prorok Páně David nazývá vrchy a hory vyvýšené **nepohnutedlným** základem trůnu samé nejsvrchovanější, s. 5; Žádali i přišly křepelky/ a chlebem **nebeským** nasýtil je, s. 6*), v ženském rodě -ou (*se vši příslušnou poniženosti přijal, s. 3; pod **Zelenou** horou, s. 3*) a ve středním rodě má rovněž koncovku -ým (*aneb **plným** právem **otcovským** patřiti může, s. 3; aneb právem **dědičným** jakožto nejhodnějšimu, s. 3; s **červeným** srdcem blahoslavených Mučedníkův, s. 13*).

1.2.2.1.2 Skloňování v plurálu

Pro nominativ adjektiv náležejících k rodu mužskému životnému je typická koncovka -í, zde ve zkrácené podobě (*Skrze vrchy a hory vyvýšené srozumivaji se **svatí Nebešťane**, s. 7*). Adjektiva patřící neživotným substantivům se zde nevyskytují. Adjektiva rodu ženského končí na -é (*a když času nočního jiné hory a vrchy **truchlivé** tmy a temnosti přikrývají, s. 8; na ni rostli netoliko **rozdílné** květiny libeznou vůni působící, s. 8*). Přídavná jména rodu středního zde nejsou.

Genitiv mužského i středního skloňování má jednotnou koncovku, a to -ých (*ad Fontem B. V. Mariæ v přítomnosti vysoce **důstojných**/ vysoce **urozených**/ **statečných**/ **urozených** P.P. posluchačův/ a **pobožných** ctitelů svato-janských přednešená, s. 1; Jakým ale způsobem ta libeznost vůně **pracovitých a svatých** dělníkův na vinici Kristové může býti, s. 9; a skrejevá až posavád veliké a nescíslné poklady zlata/ stříbra/ a **drahých** kamení, s. 5; má vlnobiti ustavičné **rozdílných** soužení a trápení a vždy trvajících strašlivé bouřky **nesnesitelných** pokušení, s. 13*). Tvary ženského skloňování se zde nevyskytují.

Pro dativní tvary se v textu vyskytují jen adjektiva náležející k mužskému rodu. Pro ně je typická koncovka -ým (*nebo na horách a vrchách vyvýšených svým **věrným** služebníkům zjevil a vyjevil velebnost svou božskou, s. 5; Starý zákon a Příkázání boží dané byli synům **izrahelským** na vrchu hory Sinai, s. 6*).

Akuzativní tvary mají jednotnou koncovku pro rod mužský i ženský, tedy -é (*a skrejevá až posavád **veliké a nescíslné** poklady zlata/ stříbra/ a drahých kamení, s. 5; a neb v zákonu psaném vyvolil jest a zamiloval hory a vrchy **vyvýšené** nejsvrchovanější Bůh tím patrně jest ukázal, s. 6; a jim na tom místě **nescíslné** milosti a dobrodini*

prokazoval, s. 6; tak býti má vysoká/ že netoliko vyvýšenosti a výškou všechny **jiné** vrchy dosti **vysoké** převyšuje, s. 8; **moravské a jiné** okolní země a království anobř celý veškeren svět svolati a přivedsti mohl, s. 16). Tvary adjektiv středního rodu mají mít koncovku -á, ovšem žádný doložitelný příklad zde není.

Tvary pro vokativ se zde neobjevují vůbec.

Lokál má opět jednotné zakončení, a to -ých. V textu se nachází jen příklady přídavných jmen mužských a ženských (*Jak veliké někdy a nesmírné měl jest zalibeni na horách a vrchách **vyvýšených** nejsvrchovanější všech věcí tvorce, s. 5; Gruntové jeho na horách **svatých**, s. 5; na žádným jiným místě jedině na horách a vrchách **vysokých**, s. 6; které hojně svým věrným ctitelům vyprošuje pro mnohé a nevyšlovedlné potěšení/ které v **rozdílných** zármutcích postaveným/ a hrob jeho svatý s pobožnosti navštěvujícím prokazuje, s. 13).*

Instrumentál disponuje ve všech rodech koncovkou -ými, ovšem v textu byly nalezeny jen příklady pro adjektiva rodu mužského a ženského (*a je jako sobě zaznamenal svými šlapěji **nejsvětějšími**, s. 6; který se nazývají hory a vrchy svatý **nesčíslnými** milostmi božskými naplněný, s. 7; Rozličné a velmi rozdílné v tomto prostranně širokém světě vynacházeji se hory a vrchy vyvýšené **rozdílnými a velmi rozličnými přirozenými** dary, s. 8; Mezi těmi **podivnými** horami a vrchy vysokými podivná jest hora, s. 8; když ji netoliko **apoštolskými** pracemi svými a horlivým kázáním slova božihó velice osilňoval, s. 12; Mezi **jinými přirozenými** dary/ kterými **mnohonásobnými** od nejsvrchovanějšího tvorce a stvořitele všech věcí obdařené jest stromovi cedrové, s. 12).*

Pozn: Zúžené tvary, které se objevují v některých pádech jak singulárových, tak plurárových, byly v dřívějších dobách pokládány za náležité. Dokládá to tabulka, která se nachází v gramatice Václava Jana Rosy.¹⁶ Rovněž to dokládá také Brus Jiřího Konstance.¹⁷ Toto se týká i zájmen, která mají adjektivní skloňování. Dnes jsou zúžené tvary považovány za nespisovné.

¹⁶ ROSA, Wenceslaus Johannes: *Czech Grammar (ČeCHOŘEČNOST)* 1672. Prague: Porta, 1991: 96.

¹⁷ KONSTANC, Jiří: *Lima Linguae Bohemicae. To jest Brus jayka českého...* 1667: 53–54 a 70.

1.2.2.2 Měkký typ skloňování (vzor jarní)

Tato přídavná jména mají tvarotvorný základ zakončený na měkkou nebo obojetnou souhlásku. Vyjadřuje všechny rody stejně jako předchozí vzor. Příkladů tohoto skloňování je zde, oproti předešlému vzoru, méně. Nejméně jich má střední rod a plurál všech rodů.

1.2.2.2.1 Skloňování v singuláru

Nominativ všech rodů má zakončení na -í, v některých případech ve zkrácené podobě (*medotekouci sláva*, s. 1; *a nákladně postavený chrám boží stojí*, s. 3; *Jak veliké někdy a nesmírné měl jest zalibeni na horách a vrchách vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce a stvořitel Bůh všemohoucí*, s. 5; *Kde/ a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl od stvoření svého jakožto nejvyšší Bůh a všech věcí všemocný tvorce a stvořitel*, s. 5 – 6; *Starý zákon a Příkázani boží dané byli synům izrahelským*, s. 6).

Genitivní koncovka už se liší. Pro mužský a střední rod je typickým zakončením -ího. Příklady byly objeveny ale jen pro adjektiva mužského rodu (*Když jsem toto přítomné vyobrazení slávy divotvorného Mučedlníka božeho svatého JANA Nepomuckého skrze medotekoucí slávu hory Libánské/ od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou poniženosti přijal*, s. 3; *nebo jestli že podlé vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského*, s. 3; *a na nich hned od začátku nejprvnějšího světa stvoření poznán/ ctěn/ a veleben býti chtěl*, s. 5). Přídavná jména rodu ženského mají -í (*jak velmi pěkně korunovaný Prorok Páně David nazývá vrchy a hory vyvýšené nepohnutelným základem trůnu samé nejsvrchovanější velebnosti božské*, s. 5; *a veleslavný chrám Matky Boží před Tejnem Jana svatého za jednoho nejvýbornějšího učitele v svatých ctnostech*, s. 10; *Když jest někdy onen nejmoudřejší jeruzalémský král Šalomoun z obzvláštní vůle a nařízení samé nejsvrchovanější velebnosti božské veleslavný onen stánek boží a chrám jeruzalémský postaviti sobě ustanovil*, s. 10). V některých pádech došlo ke krácení koncovky.

Dativní tvar maskulin má zakončení -ímu (*ano i často z něho vycházejícím plamenem vždy plápolajícím vrchu Etna velmi jest podobný*, s. 8). Feminina jsou zakončena na -í (*Kristova dobrá vůně jsme Bohu kážíce Kristove učeni s příkladným a svatým životem/ a slávy ke cti a chvále boží* s. 9). Objevuje se u nich ztráta kvantity. Přídavná jména v rodě středním se v našem textu nevyskytují.

Akuzativ adjektiv mužských životných má zakončení -iho (*a neb v zákoně přirozeným nepovědomou syna totižto svého **nejmilejšího** Izáka obětovati a skrze to Boha svého jakožto Pána svého nejvyššího poctiti měl, s. 5; a veleslavný chrám Matky Boží před Tejnem Jana Svatého za jednoho **nejvýbornějšího** učitele v svatých ctnostech/ a života svátosti povolalo, s. 10; anobř pronikající vůni jeho života svátosti velice nadtknutá nábožná římská císařovna a královna česká Joanna Jana svatého za **duchovního** Otce svýho/ a spovědnika vyvolila, s. 10), adjektiv ženských -í (*Když jsem toto přítomné vyobrazení slávy divotvorného Mučedlníka božihho svatého JANA Nepomuckýho skrze **medotekoucí** slávu hory Libánské, s. 3) a adjektiv středních rovněž -í (*Zachoval Bůh ten milostivý divotvorně neporušený jazyk sv. Antonina Paduánskýho pro vroucné horlivé a **pronikající** kázání jeho s. 14).***

Vokativní tvar byl v celém textu nalezen jen pro rod mužský. Koncovkou je -í (*O! veleslavný vítězitedlný a divotvorný Mučedlníče **boží** svatý JENE Nepomucký, s. 9).* Opět zde dochází ke ztrátě kvantity.

Lokál se v našem textu vyskytuje jen v rodě ženském a jeho zakončením je -í (*Při **vejšročni** jeho slavnosti dne 16. máje na hoře prvé Černé nyní Zelené nazvané v Moravě, s. 1).*

Pro instrumentál rodu mužského je typická koncovka -ím (*jak pěkně tu jeho nejsvětější vůli vysvětluje Duchem **božím** osvícený královský Prorok Páně David, s. 6; vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná bliž slavného města Patavium stojící/ ačkoliv svým ustavičně **plápolajícím** ohněm/ ano i často z něho **vycházejícím** plamenem vždy plápolajícím vrchu Etna velmi jest podobný, s. 8).* Adjektiva rodu ženského jsou zakončena na -í (*že vždycky tou **nejšličnější** zelenosti přioděný se spatřuje, s. 8).* Přídavná jména středního rodu se zde nevyskytují.

1.2.2.2.2 Skloňování v plurálu

V množném čísle se v našem kázání setkáme jen s akuzativem rodu mužského (*Zevnitřni svou zelenosti potupuje **vnitřní** ohně prudkostí., s. 8),* lokálem rodu ženského (*Nedivim se tedy/ nedivim/ že tak srdnatě v **největších** potřebách a souženích toužil, s. 7) a s instrumentálem rodu ženského (*když netoliko hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným stromovim a sličně **se zelenajícím**i bylinami/ a porostlinami přiodil a okrášlil, s. 5).**

1.2.3 Smíšená deklinace adjektiv

„Adjektiva skloňující se smíšeně mají část tvarů podle sklonění jmenného a část podle složeného.“¹⁸

V zadaném kázání ovšem najdeme jen několik příkladů této deklinace: jediný tvar jmenný (***Kristova** dobrá vůně jsme... s. 9*)

Častější jsou tvary podle složené deklinace ve větším rozsahu než dnes: (*když vykládaje slova ty **Davidové** takto di, s. 7; a s onou choti **Šalomounovou** oupěnlivě vždy chvátili volajice, s. 10; Bohu kážíce **Kristove** učení s příkladným a svatým životem/ a slávy ke cti a chvále boží., s. 9; Jakým ale způsobem ta libeznost vůně pracovitých a svatých dělníkův na vinici **Kristové** může býti samému nejvyššímu Bohu milá a příjemná/ a mnohým lidem spasitedlná, s. 9).*

1.3 Zájmena (pronomina)

Zájmena jsou slova, která neoznačují osoby, zvířata, věci nebo vlastnosti. Pronomina pouze zastupují příslušná substantiva a adjektiva, případně určitou nebo neurčitou osobu, věc nebo vlastnost pouze naznačují. Mohou na ni také odkazovat nebo vyjadřovat vztah osoby mluvící k nim. A teprve ze situace poznáme, o jakou osobu či věc se jedná.¹⁹

Jak se dočteme v *Příruční mluvnici*, zájmena jsou plnovýznamovým ohebným slovním druhem, ve kterém se různou měrou realizuje schopnost jazyka pojmenovávat substance a vlastnosti substitučně.²⁰

1.3.1 Zájmena osobní (personalia)

„Úlohou osobních zájmen je označovat role v komunikaci a odkazovat k referentu v rámci situace nebo textu. Souvisejí sémanticky i funkčně velmi těsně

---

¹⁸ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 283.

¹⁹ HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002: 87.

²⁰ V celé této kapitole o zájmenech vycházím především z GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 285 – 301.

s osobou u sloves.²¹ Radíme sem zájmena já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona, dále sem patří také zvrtné zájmeno se.

Osobní zájmeno já je bezrodé, má specifické skloňování a označuje osobu mluvčího. Co se týká jeho skloňování, v našem textu se nachází tvary nominativu (*nebo **já** při té sprosté a chatrné práci mé pozoroval jsem navržení učitele národův, s. 3 - 4; a to **já** dnešního dne mnohem vznešenějším způsobem pro nesčíslné milosti, s. 13; Nechci **já** tu opáčiti nesčíslné/ a přepodivné zázraky, s. 14*), dativu (*pánu **mně** milostivému, s. 2; svědek **mně** jest sám Bůh živý, s. 5; ať **mi** nasekaji dřivi cedrového na hoře Libánské, s. 10*) a akuzativu (*od vaší vysoce důstojné velebnosti na **mne** složené se vši příslušnou poniženosti přijal, s. 3*).

Zájmeno ty nám označuje adresáta. Je také bezrodé a stejně jako předchozí zájmeno má i specifické skloňování. V textu nalezneme tvar dativu (*Jižť nyní přijdu k **tobě** v mrákotě oblakové/ aby slyšel lid mluvčího mně k **tobě**/ a věřil **tobě** na věky, s. 6*) a lokálu (*O **tobě**/ o **tobě** dnešního dne s plesáním opáčiti musím, s. 7*).

Zájmena on, ona, ono zastupují označení jednotlivých předmětů komunikace vyjma mluvčího a adresáta. Odkazují na něj v rámci textu nebo situace. Patří k zájmenům rodovým a skloňují se podle zájmenného měkkého vzoru „náš“ kromě prvního pádu, který má skloňování zájmenné tvrdé podle „ten“. Pro zájmeno on byly nalezeny tvary nominativu (*aby **on** pro tak vznešený stánek samé nejsvrchovanější velebnosti božské z hory své Libánské dřivi cedrové porážeti a nasekati rozkázal, s. 10; které **on** pro neporušitedlné zachování svátosti svaté kajicnosti srdnatě a udatně podstoupil, s. 12*), genitivu (*ano i často z **něho** vycházejícím plamenem vždy plápolajícím vrchu Etna velmi jest podobný/ v tom ale se od **něho** děli, s. 8*), dativu (*sláva Libánská daná jest **jemu**, s. 5; v strašlivém a hrozném zvuku hřimání a blejskání k **němu** řkouce, s. 6*), akuzativu (*Budeš obětovati **ho** oběť zápalnou na jedné hoře, s. 5; Kdo svítězí učinimť **jej** sloupem, s. 12*), lokálu (*kteřou na **něm** spatřilo, s. 9; a v **něm** ne již hlasem velikým volající Jonáš, s. 10*) a instrumentálu (*na které se ukázal Mojžišovi s **nim** rozmlouvajice, s. 6; a tím pronikavější vůni života svátosti ... za **nim** se táhli, s. 10*). Jak je vidět, v některých tvarech dochází ke krácení (např. *za nim, s nim*). Pro zájmeno ona se v textu nachází tvar nominativu (*tak že i **ona** nejkrásnější choti ženicha nebeského, s. 12*), genitivu (*že z **ni** veliká řeka tecti a se vylívati měla, s. 16*), dativu (*nebo sláva hory Libánské daná jest **ji**, s. 7*), akuzativu (*pronikající libeznost vůně **ji***

²¹ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 285.

vypodobňuje, s. 9) a lokálu (a na **ni** postavený tento veleslavný chrám boží, s. 7; nebo na **ni** rostlí netoliko rozdílné květiny libeznou, s. 8). I zde si můžeme povšimnout krácení (např. na *ni*, *ji*, *z ni*). Pro zájmeno ono nebyl nalezen v celém textu jediný doklad.

Zájmeno my je opět řazeno k bezrodým zájmenům se specifickým skloňováním. Označuje mluvčího a další osoby. V kázání se nachází tvar nominativu (a na tom moři všickni **my** se plavíme, s. 13), dativu (byl jest **nám** dán a seslán na hoře Sion, s. 6), akuzativu (Oznam a vynauč **nás** v tolika zármutcích, s. 7; ale zapsáno jest pro **nás** k našemu napomenuti a naučení, s. 11; vzhledni na **nás** v nebezpečných těchto časích, s. 16).

Zájmeno vy je rovněž bezrodé. Má specifické skloňování a označuje adresáta a další osoby (s výjimkou mluvčího). Náš text dokládá pouze tvar dativu (**vám** dnešního dne s plesáním Duchem prorockým předřicti a předpověditi musím, s. 7; a pite vino které jsem zmichal **vám**, s. 15).

Ze zájmen třetí osoby plurálu (oni, ony, ona) se v našem textu objevuje v nominativu pouze zájmeno oni. Tato zájmena zastupují označení předmětů komunikace, vyjma mluvčího a adresáta, a odkazují na ně v textu nebo v situaci. Setkáme se zde s tvarem nominativu (a přisně poručil aby **oni** velebni P.P. křižovnici s červeným srdcem to tělo svaté v tejnosti někam do kouta uvrhli, s. 13), genitivu (když mnohé z **nich** takovou obzvláštni milosti nadal, s. 5), dativu (že nižádný škodný jedovatý zeměplaz k **nim** přistoupiti nemůže a nesmi, s. 5; a vedouce je po horách těch netoliko **jim** vždy přítomen byl v sloupu, s. 6), akuzativu (a zakopal **je** pod stromem cerebintovým, s. 5; a vedouce **je** po horách těch netoliko jim vždy přítomen byl v sloupu, s. 6), lokálu (když v **nich** jako v nějakém skladu nesčíslného bohatství svého skryl, s. 5; na **nich** obzvláště poznán/ ctěn/ a veleben býti chtěl, s. 5) a instrumentálu (jako zaznamenaný **nimi** jest onen vrch, s. 6; že **nimi** jsa pohnut, s. 10).

Reflexivní (zvratné) zájmeno se má vztah k osobě. Nemá tvar nominativu a nerozlišuje se u něj jednotné a množné číslo. Označuje nám vztah k osobě či věci, jež je v té samé větě podmětem, bez toho, aniž bychom rozlišovali první, druhou či třetí osobu. V barokním kázání se nachází tvar genitivu (a největší vůni ze **sebe** vydávající, s. 8; a libeznosti vůně kterou ze **sebe** vydává od štědré nature a přirozenosti i tím obdařen jest, s. 13), dativu (a sám na ni **sobě** odpovídá, s. 11; a tím všechny **k sobě** přicházející občerstvuje, s. 13), akuzativu (**sebe** do stálé milosti poroučím, s. 4; nebo vrchy a hory vysoké nesmírnou vysokostí svou netoliko k patření na **sebe** potahují slunce

*jasné ono oko oblohy nebeské, s. 13), lokálu (ukazujice tenkrát na **sobě** vlastnost hory jedné, s. 10) a instrumentálu (při svatém narození svatého JANA ojasněné jsouce jako mezi **sebou** se hádalo a tázalo, s. 9).*

1.3.2 Zájmena přivlastňovací (posesiva)

Jak uvádí *Stručná mluvnice česká*, jsou to ta zájmena, kterými přivlastňujeme osobě první druhé nebo třetí anebo podmětu v kterékoli osobě.²²

Přivlastňovací zájmeno můj se v zadaném kázání objevuje ve všech rodech v různých pádech. Pro mužský rod byl nalezen genitiv (*však ale buduli já pro tupost a nespůsobnost jazyku **mého** mlčeti, s. 9; Kdo svitězí učinim' jej sloupem v chrámě Boha **mého**, s. 12; Pod'te/ pod'te všickni do tohoto domu **mýho** všemožnou rozkoši naplněného, s. 15*). Ve třetím příkladě se setkáváme s úžením, tvar *mého* je změněn na *mýho*. V ženském rodě se zde objevuje tvar nominativu (*JAN svatý jest a bude **má** obrana, s. 16*), lokálu (*nebo já při té sprosté a chatrné práci **mé** pozoroval jsem navržení učitele národův, s. 4*) a instrumentálu (*s chatrnou touto práci **mou** bych se přiviniouti měl, s. 3*). Rod střední nám dokládá jak tvary singulárové, a to genitiv (*a při samém začátku kázání **mého** konec učiniti, s. 9*) a dativ (*takto k **mému** potěšitedlnému předsevzeti ona slova učitele národův opakuje, s. 11*), tak tvary plurálové pro akuzativ (*jak slova **moje** pěkně potvrzuje vysoce učený a starožitný Pisma svatého učitel, s. 6; jak pěkně slova **mé** potvrzuje učitel církevní, s. 11*). Toto zájmeno má dlouhé tvary skloňovány podle adjektivního tvrdého vzoru „mladý“.

Přivlastňovací zájmeno tvůj zde dokládá jen dva tvary ženského rodu, akuzativ singuláru (*komu přirovnám **tvou** velikou života svátost, s. 9*) a genitiv plurálu (*skrže co vypodobnim nevyslovitedlnou vůni **tvých** svatých ctností, s. 9*), a tvar dativu plurálu rodu mužského (*Protož rozkažič služebníkům **tvým**, s. 10*). Stejně jako zájmeno můj má toto pronominum zčásti skloňování podle vzoru „mladý“.

Pro třetí osobu singuláru máme zájmena jeho a její. Zájmeno jeho je nesklonné, tzn. že má stejné tvary jak pro singulár, tak pro plurál. Pro singulárové byly nalezeny tvary nominativu (*aby **jeho** čest a sláva den odedne vice rostla, s. 7 - 8*), genitivu (*nabyli jediným prachem země z hrobu **jeho** na oči nasypáném, s. 14*), akuzativu (*a skrže slávu hory Libánské nevyslovitedlnou slávu **jeho** vyobraziti se vynasnažim, s. 8*) a

²² HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha : Fortuna, 2002: 88.

lokálu (*Při vejšročni **jeho** slavnosti dne 16. máje, s. 1; v pravdě o **jeho** nevyslovitedlné nyní slávě, s. 10; Nechci opakovati jak při **jeho** svatém hrobě, s. 14*). Pro plurál je zde tvar nominativu (*jak **jeho** slova jsou, s. 13*), dativu (*a k **jeho** svatým nohám tak svázané silně přibíme a k němu srdnatě a horlivě zvolíme, s. 16*) a akuzativu (*a ty **jeho** nynější všechny slávy pevný základ položili, s. 7*).

Přivlastňovací zájmeno její nám v textu ukazuje jenom dva své tvary. Jeden je akuzativ singuláru (*okrasu ale **jeji** a sličnost nevyslovitedlnou vtípem svým Anjelským pozorujice učitel Anjelský di, s. 11*) a druhý je nominativ plurálu (*že na výsosti **jeji** zrostlé dřivi a stromovi cedrové potřebované bylo pro nesmrtdlnou trvánlivost, s. 10*). Oba tvary jsou krácené.

Pro tvary zájmena náš jsou doloženy dva tvary singulárové pro rod mužský, nominativ (*v tomto domě svým rozkoše plným všechněm sem přicházejícím připravil ten Bůh **náš** nejvyšší a nejdobrotivější, s. 15*) a genitiv (*obvzláštně věku tohoto **našeho** pro sladké potěšení oči jsou obrácené, s. 13*), jeden dativní tvar pro singulár rodu středního (*ale zapsáno jest pro nás k **našemu** napomenuti a naučení, s. 11*) a jeden akuzativní tvar plurálu ženského (*a všechny jiné potřeby **naše** a k jeho svatým nohám tak svázané silně přibíme, s. 16*). Toto zájmeno je vzorem pro zájmenné skloňování měkké.

Zájmeno vaš nám v textu představilo o něco více tvarů, ovšem jen pro rod ženský a mužský. Je zde nominativ (*Čest a veliká sláva **vaše** jest velebni synove žďárští, s. 7*), genitiv (*od **vaší** vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou poniženosti přijal, s. 3*) a dativ (*jedině **vaší** vysoce důstojné velebnosti jakožto pravýmu a milýmu synu Otce medotekoucího, s. 3*), singuláru rodu ženského a nominativ (*že staři otcove **vaší** v klášteře pod Zelenou Horou u Nepomuka v první Anjelské nevinnosti a svátosti svatého JANA Nepomuckýho vycvičili, s. 7*), genitiv (*ale než začnu pozdvihněte zvučných hlasův **vašich** plesající slávo-zvěstcové, s. 8*) a dativ (*Za tu slávu abyste těm starým svatým otcům **vaším** již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost prokázali, s. 7*) plurálu rodu mužského. Jak si můžeme všimnout, v plurálových tvarech rodu mužského objevuje dloužení koncovky.

Zájmeno jejich dokládá pouze tři tvary – nominativ (*čest a veliká sláva synův jsou otcove **jejich**, s. 7*), akuzativ (*postavili jste jasně se třpytící korunu slávy na hlavy **jejich**, s. 7*) a lokál (*obcování pracovitých dělníků na vinici Kristové **jejich**, s. 9*).

Zvratné zájmeno svůj přivlastňuje kterékoliv osobě, ovšem za předpokladu, že je ona osoba v téže větě podmětem. Jak uvádí *Mluvnice češtiny 2*, přivlastňovací zájmeno

svůj vyjadřuje identitu nositele děje a vlastníka objektu tímto dějem zasahovaného.²³ Text však obsahoval přivlastňovací zájmeno svůj pouze ve větách, kdy nositelem děje a vlastníkem objektu bylo zájmeno 3. osoby. Skloňování má stejné jako zájmeno můj, tvůj, tedy zčásti podle tvrdého vzoru adjektivního. V textu se vyskytuje toto zájmeno ve všech rodech, dokonce i v obou číslech. Nejvíce tvarů dokládá rod mužský. Pro singulár byly kromě nominativu nalezeny všechny pády: genitiv (*vytáhnouce volobělkou a neb plavejs z královského oděvu **svého** následující plné milosti královské, s. 15*), dativ (*odcházejice k Otci **svému** nebeskému, s. 6*), akuzativ (*syna totižto **svého** nejmilejšího ... poctíti měl, s. 5; za duchovního Otce **svýho**/ a spovědníka vyvolila, s. 10; Kdo tedy pochybovati může že i tento dům **svůj** plný rozkoše nesčíslnými milostmi jest nadal, s. 15*), lokál (*a na vrchu **svém** bělosti sněhu ojasněná, s. 13; a hory v tomto domě **svým** rozkoše plným všechněm sem přicházejícím připravil, s. 15*) a instrumentál (*vtipem **svým** Anjelským pozorujice učitel Anjelský di, s. 11; vyjevoval němým jazykem **svým** velikou čest a slávu jeho, s. 12*). Ve čtvrtém a šestém pádě dochází k úžení. Plurál nám dokládá jen tvary dativu (*keré hojně **svým** věrným ctitelům vyprosuje, s. 13*), akuzativu (*milosti skrze divy **své** a zázraky prokazoval, s. 6; nebo tak někdy veleslavné vítěze **své** a Mučedlniky nazval, s. 12*), lokálu (*Divný Bůh v svatých **svých**/ divný v milosti své, s. 14*) a instrumentálu (*anobrž i nejvyššími vrchy **svými** samé oblohy nebeské/ a oblaku se dotýkaji, s. 12*). Co se týká rodu ženského, je zde v singuláru tvar genitivu (*však ale Jan svatý z hluboký **své** pokory a poniženosti za nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství, s. 10; miláček Alexandra Velikého pozval téhož Alexandra do **své** zahrady jak kunstovně tak velmi nákladně ozdobený, s. 15*), dativu (*Tak šel jest a pokračoval Jan svatý k **své** nyní nevyslovitedlné slávě, s. 10; když proti přirozenosti **své** vejdouce v mir s protivným vždy sobě živlem, s. 12*), akuzativu (*a vyjevil velebnost **svou** božskou, s. 5; musí cestu **svou** od sniženého oudoli začíti, s. 10*), lokálu (*Bůh v svatých svých/ divný v milosti své, s. 14; když tehdy po **své** učiněné královské přípovědi, s. 15*) a instrumentálu (*Zevnitřni **svou** zelenosti potupuje vnitřni ohně prudkosti., s. 8; nebo vrchy a hory vysoké nesmírnou vysokosti **svou** netoliko k patření na sebe potahují slunce jasné ono oko oblohy nebeské, s. 13*) a v plurálu akuzativ (*když nercili skrze **své** veliké svaté ctnosti, s. 11*) a instrumentál (*zaznamenal **svými** šlapěji nejsvětějšími, s. 6; když ji netoliko apoštolskými pracemi **svými** a horlivým kázáním slova božihovo velice osilňoval, s. 12*). Pro neutra je nejméně příkladů. Je to genitiv (*v nějakém skladu*

²³ PETR, J. a kol.: *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986: 91–92.

nesčíslného bohatství **svého** skryl, s. 5; na tom mnohé větší zanechal jest znamení božského **svého**, s. 5; trýzněním a mrskáním těla **svého** trvajícimu připsati musím, s. 9), akuzativ (nebo jini byli jako zlatem se třpytící skrze slavné mučedlnictví **své**, s. 11; aby kdokoliv pro **své** veliké provinění utikající do toho domu, s. 15) a lokál (jakou velebnosti při **svém** slavném mučedlnictví byl jest, s. 12; když divotvorné v největším **svým** rozvodnění nenadále opadnouce tělo jeho svaté ukázal a vyjevil utopené., s. 12), vše v jednotném čísle. Také v lokálu středního rodu dochází k úžení.

Pozn.: V některých případech nebyla dodržena zásada, že zvrtné zájmeno svůj přivlastňuje kterékoli zájmenné osobě (tedy 1., 2. a 3.), pokud je tato osoba podměttem věty. Autor užil u podmětů se zájmenem 1. a 2. osoby přivlastňovacích zájmen můj, tvůj, váš zřejmě pod vlivem němčiny: (však ale buduli **já** pro tupost a nespůsobnost jazyku **mého** mlčeti, s. 9; Kdo svitězí učinimť jej sloupem v chrámě Boha **mého**, s. 12; nebo **já** při té sprosté a chatrné práci **mé** pozoroval jsem navrženi učitele národův, s. 4; s chatrnou touto práci **mou** bych se přivinouti měl, s. 3; a při samém začátku kázání **mého** konec učiniti, s. 9; Protož rozkažiz služebníkům **tvým**, s. 10; pozdvihněte zvučných hlasův **vašich** plesající slávo-zvěstcové, s. 8).

1.3.3 Zájmena ukazovací (demonstrativa)

Zájmena ukazovací mají dva základní významy. Mohou buď ukazovat mimo text, nebo mohou ukazovat vnitrotextově. Pro odkazování mimo text, neboli vnějazykově, jsou typické sémantické rysy bližší – vzdálenější. Naopak odkazování vnitrotextové se realizuje jako odkaz zpět (anafora), nebo jako odkaz dopředu (katafora).

Demonstrativy ukazujeme na určitou osobu, věc, zvíře nebo vlastnost.

Zájmeno ten se užívá jako vzor pro tvrdé zájmenné skloňování. Kromě nominativu (*Kde jest byl **ten** zákon Nový, s. 6; i **to** němé kameni ze zdi hlásati bude, s. 9*) a akuzativu (*Učeni **to** a slova jeho velmi pěkně vtipem svým Anjelským vysvětluje, s. 7; způsob **ten** velmi pěkně ukazuje vysoce učený, s. 9*) má v ostatních pádech shodné tvary se zájmenem to. Nachází se zde genitiv (*Jak veliké někdy a nesmírné měl jest zalíbeni na horách .... dosti patrné **toho** jest zanechal znameni, s. 5; z vrchu hradu **toho** zvrhnouti, s. 12*), dativ (*a k **tomu** cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal, s. 11;*), lokál (*anobrž na **tom** mnohé větší zanechal jest znameni božského*

svého, s. 5; a jim na **tom** místě nesčíslné milosti a dobrodini prokazoval, s. 6; v **tom** dobrovolném žaláři zavřenému, s. 9; v **tom** svatým ouřadu postavený, s. 10) a instrumentál (však ale s **tím** ještě málo jest řekl/ nebo vrchy a hory vysoké nesmírnou vysokostí, s. 13; v něm s **tím** největším zalíbením svým prohlížel, s. 15; mezi jiným **tím** malováním největší zalíbení své ukázal, s. 15). V instrumentálu dochází ke ztrátě kvantity.

Zájmeno ta se zde vyskytuje v nominativu (*Jakým ale způsobem **ta** libeznost vůně pracovitých a svatých dělníkův na vinici Kristové může býti, s. 9; **tim** vic a vic se poklad ten vyjevoval/ nebo živel země/ a zed' **ta**/ v které skrytě složeno bylo tělo, s. 13*), genitivu (*na jehožto půdě pro nesmrtelné rozmnožení slávy **té**, s. 3; a přivedouce je do země zaslibené stánek uprostřed země **té** na vrchu oným, s. 6*), dativu (*a **tý** veliké slávy svato-jánské slavný začátek učíte, s. 8; a **té** veliké svatosti jeho se obdivujice, s. 9*), akuzativu (*jak pěkně **tu** jeho nejsvětější vůli vysvětluje Duchem božím, s. 6; za **tu** slávu abyste těm starým svatým, s. 7*), lokálu (*nebo já při **té** sprosté a chatrné práci mé pozoroval jsem, s. 3; a do jednoho velmi rozkošného domu v zahradě **té** postaveného na Panquet, s. 15; slova vlastní královskou rukou svou na **ty** stěně napsal, s. 15*) a instrumentálu (*kterémužto vrchu **tou** jasnosti osvícenému, s. 8; **Tou** pronikající vůni jeho svátosti nadtknuté Staré město pražské, s. 9 - 10*). V dativu a v lokálu zájmena je úžení. Množné číslo těchto zájmen má kromě nominativu (*a **ty** jeho nynější všechny slávy pevný základ položili, s. 7; Divné v pravdě a podivné jsou vrchy **ty**, s. 8; všickni i **ty** nejzoufanlivější hříšníci kteří do něho se utikati budou, s. 15*) a akuzativu (*Skrze **ty** místa/ které v zemi Jůdské byli nad jiné, s. 8; Některé zajisté ustanovil Bůh v Církví nejprv Apoštoly/ druhé Proroky/ třetí učitele/ potom **ty** kteříž čini divy/ potom **ty** kteříž mají dar uzdravování, s. 11*) opět shodné tvary ve všech pádech. V textu je také genitiv plurálu (*Jsme Kristova dobrá vůně Bohu/ **těch** kteří mají spasení býti, s. 9*), dativ (*Za tu slávu abyste **těm** starým svatým otcům vašim již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost prokázali, s. 7*), lokál (*a vedouce je po horách **těch** netoliko jim vždy přítomen byl v sloupu, s. 6*) a instrumentál (*Mezi **těmi** podivnými horami a vrchy vysokými podivná jest hora, s. 8*). Odlišnosti najdeme i zde. V nominativu plurálu není u mužského rodu životného vyjádřena životnost na ukazovacím zájmenu: *i **ty** nejzoufanlivější hříšníci, kteří ...* – měl by zde být náležitý tvar ti, jelikož substantivum „hříšníci“ je rodu mužského životného.

V textu se nachází také tvary zájmen tento, tato, toto. Feminina mají tyto tvary: nominativ (*od kterých šťastný počátek svátosti vzala jest **tato** sláva, s. 3; Kdyby ale **tato***

chatrná a sprostá práce má vaší vysoce důstojné velebnosti očekávání/ a žádosti neučinila za dosti, s. 3), genitiv (svatí oudové **této** svaté pouště cistercienské Žďárské, s. 7; z celé **tyto** hory Zelené vytesati bych chtěl, s. 16), akuzativ (kdybych **tuto** mou chatrnou práci jinam kromě pod stín, s. 3; a jako prstem na **tuto** horu Zelenou a na ni postavený tento veleslavný chrám, s. 7), a instrumentál (s chatrnou **touto** práci mou bych se přivinouti měl, s. 3). V genitivu se setkáváme se zúženým tvarem *tyto*, který se ale neshoduje s tvarem přídavného jména. Maskulina a neutra mají opět odlišný jen nominativ (Sprosté tedy a chatrné vyobrazení **toto** když se vši příslušnou poniženosti, s. 4; a jako prstem na tuto horu Zelenou a na ni postavený **tento** veleslavný chrám, s. 7) a akuzativ (a vítězitedlného Mučedlníka božihó svatého JANA Nepomuckýho **tento** veleslavný chrám boži tak nákladně jste vyzdvihli, s. 7). Ostatní pády se shodují – genitiv (anobř i posledně z **tohoto** světa odcházějice k Otci svému nebeskému, s. 6; anobř **tohoto** věku čtvrtého dvakrát šťastného po celým širokým světě, s. 11; chrám Páně skrze kunstovné a nákladné stavení své netoliko **tohoto** místa, s. 15), dativ (proto slušně veleslavnému **tomuto** chrámu božimu dnešního dne připsati musím, s. 15), lokál (Rozličné a velmi rozdilné v **tomto** prostranně širokým světě vynacházejí se, s. 8; Zdet na **tomto** místě svatým rozkoš má jest býti s syny lidskými, s. 15) a instrumentál (vysoké hory a vrchy vyvýšené **timto** počtil jest připisem, s. 13; s **timto** symbolickým podpisem, s. 16). V instrumentálu dochází ke krácení. Pro plurál se zde nachází jen tvar lokálu zájmena *tyto* (vzhledni na nás v nebezpečných **těchto** časích, s. 16).

Mezi zájmena ukazovací řadíme také zájmena onen, ona, ono. Maskulina dokládají tvary nominativu (kde jest **onen** Otec věřících Bohu milý služebník, s. 5), genitivu (býti mohlo při velikej slávě **onoho** zákona Starého, s. 8), dativu (co někdy **onomu** vítězitedlnému vojenskýmu štítu onoho nepřemoženého reka Eneáše připsal, s. 14) a lokálu, kde však není tvar podle zájmenné deklinace, nýbrž podle složené, a to se zúženým $\acute{e} \geq \acute{i}$ (byl v sloupu **oným** ohnivým času nočního, s. 6; a přivedouce je do země zaslibené stánek uprostřed země té na vrchu **oným**, s. 6). Feminina nám předkládají nominativ (že **ona** hora Libánská od něho nazvaná byla Libanus, s. 8), genitiv (nikdež zajisté jinde jedině na vrchu **oné** hory Sion, s. 6), akuzativ (Kde jest **onen** Otec všech věřících Abraham Pánu Bohu svému jakožto Pánu nejvyššímu **onu** oběť ještě In Lege naturæ a neb v zákoně přirozeným nepovědomou syna totižto svého nejmilejšího Izáka, s. 5) a instrumentál (a s **onou** choti Šalamounovou oupěnlivě vždy chvátali volajice, s. 10). Jen dva tvary odhaluje střední rod, a to nominativ (na sebe potahují slunce jasné **ono** oko oblohy nebeské, s. 13) a akuzativ (Na jedné straně dal

bych tlačiti někdy slavné **ono** město Ephezské, s. 16). Pro plurál zde máme akuzativ zájmena středního rodu ona (*takto k mému potěšitelnému předsevzeti ona slova učitele národův opakuje, s. 11; o tobě dnešního dne s plesáním opáčiti musím ony slova plesajícího Proroka božih Izaiáše, s. 7*). Druhý tvar nezachoval rodovou shodu se substantivem slova.

V menší míře se zde setkáme také se zájmeny takový a týž. Zájmeno takový nám představuje především tvary ženského rodu, a to instrumentál singuláru (*když mnohé z nich takovou obzvláštni milosti nadal, s. 5*) a genitiv plurálu (*za nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství, s. 10*). V jednom případě je zde lokál rodu středního v singuláru (*kadidlo bílé v takovém množství na hůře, s. 8*). Zde dochází k úženi. Toto zájmeno se skloňuje podle adjektivního tvrdého vzoru „mladý“. Zájmeno týž nám předkládá dva tvary rodu mužského, nominativ (*dokládá dál týž s. Pavel, s. 6*) a akuzativ (*obzvláštni miláček Alexandra Velikého pozval téhož Alexandra do své zahrady jak kunstovně tak velmi nákladně ozdobený, s. 15*), a jeden tvar rodu středního, a to genitiv (*do téhož místa plynou řeky zase, s. 3*).

Zájmeno sám patří rovněž mezi ukazovací. Toto zájmeno plní funkci zdůrazňovací a vytýkací. Původně se skloňovalo jako ukazovací zájmeno ten. Ve staré češtině (od konce 15. století) už jsou ale tvary zájmené většinou archaické. Udržují se zpravidla jen nominativy, které jsou svou tvaroslovnou podobou shodné se třemi základními typy jmenné deklinace. Ostatní tvary se shodují s deklinací složenou.²⁴ Maskulina nám v textu dokládají tvary nominativu (*svědek mně jest sám Bůh živý, s. 5*), genitivu (*Šalomoun onen pokojný samého Krista Pána jest v tom skrytém tajemství, s. 11*) a instrumentálu (*to dávno předpověděl skrze ústa nejmoudřejšího Šalomouna jako samým svým nesvětějším prstem na toto místo svaté, s. 15*), feminina tvary nominativu (*Kdoť se zdá bude dítě toho/ poněvadž velikou jasnosti sama obloha nebeská počtila jest první den narození jeho, s. 9*) a genitivu (*vyvýšené nepohnutelným základem trůnu samé nejsvrchovanější velebnosti božské, s. 5*) a neutra tvar nominativu (*již dospělým věku svým samé němé kameni ze zdi pronikajícím zvukem hlásati velikou jeho života svatost bude, s. 9*) a lokálu (*při samém začátku kázání mého konec učiniti, s. 9*).

---

²⁴ VÁŽNÝ, V.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 1. část Skloňování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970: 137.

1.3.4 Zájmena tázací (interrogativa)

Funkcí těchto zájmen je žádat doplnění informací. Ptají se na substance či vlastnosti a vlastníky. Patří sem „kdo, co, jaký, který, čím“.

V normativní mluvnici *Čeština, řeč a jazyk* od Marie Čechové a kolektivu se dočteme, že tato zájmena, včetně zájmen vztažných a neurčitých, patří do skupiny zájmen v širším slova smyslu neurčitých.²⁵

V barokním kázání se objevuje pouze zájmeno jaký (*Proč a nebo z jaké příčiny*, s. 7), který (*Kde/ a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl*, s. 5) a kdo, které má ještě navíc vztažný postfix -ť (*Kdot' se zdá bude dítě toho*, s. 9). Ani jedna z příkladových vět sice není zakončena otazníkem, ovšem z povahy věty dokážeme poznat, že se skutečně jedná o tázací zájmena.

1.3.5 Zájmena vztažná (relativa)

Do této kategorie patří stejná zájmena jako tázací. Navíc je zde ještě zájmeno jenž a varianty se vztažným prvkem -ž (např. *kdož, což*) a také vztažná posesiva jehož, jejíž, jehož.

V zadaném textu se hojně vyskytuje zájmeno který. Objevuje se zde v různých tvarech (*bydliž tam/ a učiň oltář Pánu/ který se ukázal tobě*, s. 5; *upřímo je vedl k hoře svaté Sinai/ na které se ukázal Mojžišovi*, s. 6; *slavný chrám onen jeruzalémský/ v kterém jedině od synův izrahelských podle způsobu staro zákonského ctěn býti chtěl*, s. 6; *za hory a vrchy tak šťastné/ tak milostmi naplněné po kterých jsi tak toužil*, s. 7; *divích a zázracích/ které nejsvrchovanější velebnost božská čini*, s. 8; *Bohu/ těch kteří mají spasení býti*, s. 9; *a kameni sice vlastního domku otcovského JANA Svatého/ které velikou a neobyčejnou jasností a bleskem*, s. 9; *obzvláště kameni onoho pokojika tejnýho/ do kterého někdy svatý JAN k rozjímání věcí nebeských*, s. 9; *Jedině svatí Apoštolové/ kteří i na jiným místě silni sloupove Církve svaté se nazývají*, s. 11; *Mezi jinými přirozenými dary/ kterými mnohonásobnými*, s. 12; *zeď ta/ v které skrytě složeno bylo tělo*, s. 13). Je zde také výjimečně diftongizace koncového ý > ej (*vrch onen v Sicilii Etna nazvaný/ kterej tak silným a prudkým ohněm vnitřku hoří a plápolá*, s. 8).

²⁵ ČECHOVÁ, M. a kol.: *Čeština, řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000: 208.

Nacházejí se zde také varianty s postfixem -ž(to) (*do téhož místa plynou řeky zase/ z **kteréhož** vyšly, s. 3; Budeš obětovati ho oběť zápalnou na jedné hoře/ **kteroužt'** okážu tobě, s. 5; Duch ale svatý skrze **kteréhožto** sesláni Nový zákon přišel k veřejnému vyhlášení, s. 6; vrch hory Etna tím jasněj bývá osvicený/ **kterémužto** vrchu tou jasnosti osvicenému, s. 8; potom ty **kteríž** mají dar uzdravování, s. 11).*

Pozn.: Dohromady s relativem se píše také kondicionálový morf -by (*z celého onoho vysokého a prostranného vrchu Athos jeden obraz vytesati chce/ **kterýby** velikosti a kunstovným dilem všechny jiné divy světa, s. 16).*

Menší zastoupení má zájmeno kdo/kdož (*do téhož místa plynou řeky zase/ z kteréhož vyšly/ **komu** jinému Jure Paterno aneb plným právem otcovským patřiti může, s. 3; potřebi jest aby smrt přišla toho/ **kdož** čini kšaft, s. 6; **Kdo** chce výsost hory té a vrchu dojiti/ musí cestu svou od sníženého oudoli začiti, s. 10) a co/což (*všechny k sobě přicházející občerstvuje/ a obveseluje/ **což** považujice ostrovtipný Symbolista Gambertus, s. 13; v pravdě připsati musím/ **co** někdy onomu vítězitedlnému vojenskýmu štítu, s. 14).**

Výjimečně má zájmeno ve tvaru diftongizaci koncového ý >ej (*...nedlouho jsem přemejšlel/ pod **jakej** tak stin ochrany s chatrnou touto práci mou bych se přivinouti měl, s. 3).*

Posesivní zájmena jehož, jejíž, jehož se v textu objevují s postfixem -to (*Opatu slavného/ a starožitného kláštera Žďárského/ na **jehožto** půdě pro nesmrtdlné rozmnožení slávy té/ netoliko veleslavný, s. 3; hora nejrozkošnější; **jejížto** druhá tím větší sláva v tom jest nejvicej zrostla, s. 10; byl jest figura a podobenstvi Církve svaté/ k **jejimužto** slavnému a nejslavnějšímu staveni nejsvětější onen, s. 11).*

Pozn.: Také zde se dohromady s relativem píše kondicionálový morf -by (*dal bych ten veliký obraz z celé tyto hory Zelené vytesaný tlačiti/ u **jehožby** noh celý svět jedním zlatým řetězem obvázaný ležel přibitý, s. 16).*

1.3.6 Zájmena neurčitá (indefinita)

Tato zájmena jsou také spjata se zájmeny tázacími. Tvoří se pomocí slovtvorných prostředků předponové a příponové povahy, dále komponenty adverbiálními, číslovkovými a jinými.

V rámci neurčitosti můžeme rozeznávat neurčitost nespecifikovanou. Tu vyjadřují zájmena nějaký, něco, některý (*když v nich jako v nějakém skladu nescíslného bohatství svého skryl, s. 5; a nesmrtelně se rozmáhala já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti, s. 8; Některé zajisté ustanovil Bůh, s. 11; toho svatého jako nějaké včely se shromažďovali lidi, s. 13; jak někdy nějaký Pestanus obzvláštní miláček Alexandra Velikého pozval, s. 15; Obraz ne nějakého Boha pohanského Pluto Boha bohatství, s. 15*).

Neutrální libovolnost vyjadřují zájmena cokoliv a kdokoliv (*vypodobniti a vysloviti chce/ cokoliv někdy veliké slávy nalezeno a spatřeno býti mohlo, s. 8; tento dům rozkošný zahradníi tou obzvláštní nadávám královskou milosti/ aby kdokoliv pro své veliké provinění utikající do toho domu, s. 15*).

1.3.7 Zájmena totalizující kvantum, míru (totalizátory)

Dělí se na zájmena vyjadřující význam úplného množství a na zájmena, která vyjadřují popření jakéhokoli množství.

Do kategorie určující úplné množství patří zájmena všechn, veškerý, všeliký, každý, sám. Z těchto jmenovaných byly v textu nalezeny příklady jen na zájmeno všechn a sám (viz 1.3.3 Zájmena ukazovací).

Pro zájmeno všechn byly v singuláru nalezeny tyto tvary: instrumentál ženského rodu (*od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vší příslušnou poniženosti přijal, s. 3*), nominativ středního rodu (*Všechno to u figuře aneb v podobenství dalo se jim, s. 11; však ale vše nadarmo, s. 12*) a akuzativ středního rodu (*a všechno stvoření k chválám božským vyučuje, s. 6*). Dativ mužského a středního rodu je shodný (*tomu všemu silně odpíral, s. 10*), stejně tak i lokál (*ale všem veřejně naučení vydával jest, s. 10; které zalíbení aby všem veřejně vyjevil vytáhnouce volobělkou, s. 15*).

Co se týká plurálních tvarů, liší se pouze nominativ (*všechny slávy pevný základ položili, s. 7; a na tom moři všickni my se plavíme, s. 13*) a akuzativ (*a výškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje, s. 8; a tím všechny k sobě přicházející občerstvuje, s. 13*) jednotlivých rodů. Ostatní pády jsou shodné pro všechny tři rody (*nejsvrchovanější všech věcí tvorce a stvořitel Bůh všemohoucí, s. 5; Otec všech věřících byl nazvaný, s. 5; v kterém ve všech potřebách a nedostatcích neomylného*

pomocníka/ ve všech neduhách a nemocech jak na těle/ tak na duši nejvinšovanějšího lékaře/ ve všech zármutcích a nebezpečnostech zoufání, s. 14). Toto zájmeno se skloňuje zčásti podle vzoru měkkého, to se týká jednotného čísla, a zčásti podle tvrdého zájmenného vzoru (tedy plurál).

Vliv mluvené češtiny a středočeského dialektu se projevil v plurálových tvarech, v nichž se koncovky připojují k základu s příponou²⁶: *kam ale všechněch nás zarmoucených, s. 13; Jeden proti všechněm jest ochránce, s. 14; a byl všechněch ve všemožných potřebách věřících jeden veřejný, s. 14; a nejštědřejšího pomoci své všechněm rozdávatelé, s. 15.*

Setkáme se zde také se zájmenem rozšířeným o příponu -keren, které zůstává neskloňné: *veškeren (Církev svatá chce celému veškeren světu ukázati vznešenost, s. 12; a celému veškeren světu dostatečně vyjevila, s. 12; a veřejně od celého veškeren světa slušně dává se dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedlníku, s. 13).*

Naopak do kategorie zájmen, která vyjadřují popření jakéhokoli množství patří zájmena nikdo, nic, nijaký, ničí, žádný. V našem textu se setkáme jen se zájmenem žádný (*na žádným jiným místě jedině na vyvýšeném vrchu hory Morya nazvaném, s. 5; tak se vždycky stíká svou jasností/ že žádné nepřipouští temnosti, s. 8; slovem není žádný neduh/ není žádný nedostatek/ není žádný zármutek a patrné nebezpečnosti, s. 14).* Za archaické je považováno zájmeno nižádný „vůbec žádný, ani jeden“, původně adjektivum s předponou zápornou (že *nižádný škodný jedovatý zeměplaz, s. 5; že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže, s. 8; nezměnitelně již na čtvrtý věk trvajícím nižádného netrpěla jest zatmění, s. 11).* Pouze v lokálovém tvaru neutra se vyskytlo úžení é > í (*na žádným jiným místě, s. 5).*

1.4 Číslovky (numeralia)

Číslovky jsou ohebným slovním druhem. Vyjadřují kvantovost počítanou nebo nepočítanou, tzn. buď čísla vyjádřitelnou nebo nevyjádřitelnou.²⁷

---

²⁶ LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986: 185–186.

²⁷ Tato kapitola vychází především z GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2003: 301–310.

1.4.1 Číslovky základní

Tyto číslovky vyjadřují pouhý počet. V našem textu se jich objevuje jen několik (*Vytiskl v Hoře Kutný/ Jiří Vojtěch Kyncl/ Léta Páně 1727, s. 1; skrze celých dva tisíce lét, s. 6; aby jeden nejkrásnější/ a nejskvostnější stánek, s. 11; že více nežli před sty čtyřidceti léty jedna veliká kniha celá popsána se vynacházela, s. 14; Zachoval jest a zachovává již přes tři sta čtyřidceti tři léta divotvorně jazyk netoliko neporušený, s. 14*). Tyto číslovky se spojují se jménem počítaného předmětu. Tvar čtyřidceti pochází ze staré češtiny a vznikl vývojem a splynutím původního psl. tvaru čtyři deseti. Číslovka jeden vyjadřuje gramatické číslo a skloňuje se podle zájmeného vzoru ten. Ovšem plurálové tvary této číslovky mají význam neurčitého zájmena a shodují se s plurálem zájmen ti, ty, ta. Číslovka sto má skloňování podle substantivního vzoru město. V našem příkladě se objevuje v původním sklonném tvaru množného čísla, v současné češtině je možné číslovku i neskloňovat, tedy před sto čtyřiceti lety. Číslovka tisíc se skloňuje také podle substantivního vzoru stroj rodu mužského neživotného. Číslovky tři, čtyři se skloňují podle vzoru *kost*.

K číslovkám neurčitým tohoto druhu lze zařadit číslovku toliko (*svatou křesťanskou katolickou v tolika potřebách a nebezpečnostvích postavenou, s. 14*). Tato číslovka se vyskytuje zpravidla jen v podobě neutra a má jednotné skloňování podle vzoru město.²⁸

1.4.2 Číslovky řadové

Tato numeralia vyjadřují umístění v pořadí jedinců téhož druhu. Odpovídají nám na otázku kolikátý?. Naše barokní kázání obsahuje několik dokladů (*Při vejroční jeho slavnosti dne 16. máje, s. 1; jak v druhým zákonu, s. 6; při prvním založení zákona Nového, s. 6; velikou jasnosti sama obloha nebeská poctila jest první den narození jeho, s. 9; nezměnitelně již na čtvrtý věk trvající nižádného netrpěla jest zatmění, s. 11*). Za číslovkou řadovou, pokud ji píšeme číslem, se vždy píše tečka. Číslovka *první* se

---

²⁸ VÁŽNÝ, V.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 1. část Skloňování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970: 156.

skloňuje podle měkkého adjektivního vzoru a je u ní viditelná ztráta kvantity, kdežto ostatní uvedené číslovky podle tvrdého adjektivního vzoru.

1.4.3 Číslovky násobné

Tyto číslovky mohou vyjadřovat počet opakování děje, násobenost substance nebo srovnání. V našem textu se vyskytuje příklad na číslovku, která určuje počet opakování děje (*anobřž tohoto věku čtvrtého **dvakrát** šťastného po celým širokým světě, s. 11*). Tato číslovka je neohebná, adverbialní. Její podoba vznikla spojením číslovky základní s prvkem -krát.

1.5 Slovesa (verba)

Slovesa jsou plnovýznamovým ohebným základním slovním druhem.²⁹ Jde o slovní druh s plným lexikálním významem, ve větách se uplatňuje jako jeden ze základních větných členů.³⁰

Vyjadřují stavy, prosté a akční mutace těchto stavů, procesy a jejich změny. Toto všechno vyjadřuje sloveso jako děj, který v okamžiku promluvy proběhl, tedy děj minulý, nebo jako děj probíhající (přítomný) anebo jako děj, který proběhne, tedy děj budoucí.

Slovesné tvary dělíme na určité, to jsou ty, které vyjadřují osobu, čas a způsob, a na neurčité, které je naopak nevyjadřují. K neurčitým slovesným tvarům řadíme infinitiv, přičestí *l*-ové (minulé), přičestí *n*- nebo *t*-ové (trpné) a oba přechodníky (přítomný i minulý). Tyto neurčité tvary vyjadřují jmenný rod, číslo a časový poměr k ději vyjádřenému verbem finitem (slovesný tvar určitý).³¹

Podle formy jsou slovesa buď jednoduchá, nebo složená. Mezi jednoduché tvary patří aktivní tvary indikativu prezenta, indikativu futura sloves dokonavých, imperativu, futura sloves pohybových, aktivní přechodníky přítomný a minulý a infinitiv aktivní. Ke tvarům složeným zařazujeme indikativ préterita, futurum sloves nedokonavých, tvary

²⁹ Kapitola o slovesech vychází z větší části z mluvnice GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 310–338.

³⁰ http://www.kujoni.cz/studium/cj/morfologie/slovni_druhy#slovni_druhyklasifikacni_kriteria_pro_rozlisovani_slovnich_druhuslovni_druhy_zakladni_a_nezakladni

³¹ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 311.

opisného pasiva a kondicionál přítomný a minulý, pasivní přechodníky a infinitiv pasivní.³²

Všechny slovesné formy tvoříme různými morfy od slovesných kmenů. Rozeznáváme kmen přítomný, minulý a infinitivní. Podle kmene přítomného dělíme slovesa podle kmenotvorných přípon (-e, -ne, -je, -í, -á) do pěti slovesných tříd. Kmen minulý a infinitivní je u řady sloves shodný.

Sloveso je ve větě primárně přísudkem. Může být přísudkem slovesným (*do téhož místa plynou řeky zase*, s. 3; *pozoroval jsem navržení učitele národův*, s. 4; *nesčíslného bohatství svého skryl/ a skrejevá*, s. 5; *že netoliko na nich nejvíce kázal/ a lid vyučoval*, s. 6; *mračno té jasnosti zatemnití nemůže*, s. 8), jmenným se sponou (*náklady/ a práci jest vystavený*, s. 3; *jim vždy přítomen byl*, s. 6; *Starý zákon a Příkázání boží dané byli synům izrahelským*, s. 6; *a podivné jsou vrchy ty/ divné a podivné jejich od nejsvrchovanější velebnosti božské obdařeni*, s. 8) a nebo jmenným beze spony, ovšem tento typ se v našem textu nenachází.

1.5.1 Slovesné tvary neurčité

1.5.1.1 Infinitiv

Infinitiv je slovníkovou formou slovesa. Nevyjadřuje číslo, osobu, čas ani způsob. U infinitivu jsme schopni určit jen slovesný vid a zčásti slovesný rod.³³ Tvoříme ho od kmene infinitivního koncovkami -t, -ti, -ct, případně i koncovkou -ci. Infinitivní koncovka -ti byla pro barokní češtinu typická. V našem textu se objevuje jedině tato koncovka (*zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmí*, s. 5; *vám dnešního dne s plesáním Duchem prorockým předřicti a předpověditi musím*, s. 7; *slávu jeho vyobraziti se vynasnažim*, s. 8; *ach ach Pane Bože hle neumim mluvití*, s. 9; *stánek nejsvrchovanější velebnosti božské postaviti mohl*, s. 11). V dnešní češtině je považována za archaickou. Místy se zde vyskytuje také koncovka -cti (*Jakoby řicti chtěl*, s. 6; *vám dnešního dne s plesáním Duchem prorockým předřicti a předpověditi musím*, s. 7). V jednom případě se setkáme také se zakončením na -sti (*svět svolati a přivedsti mohl*, s. 16).

³² Tamtéž: 324.

³³ HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha : Fortuna, 2002: 111.

1.5.1.2 Příčestí minulé a trpné

Příčestí minulé, někdy nazývané *l*-ové, se tvoří od minulého slovesného kmene pomocí tvarotvorné nekoncové přípony *l* a příslušné jmenné koncovky (*-l, -la, -lo, -li, -ly, -la*). Ve spojení s indikativem přezenta pomocného slovesa *být* tvoří préteritum (*nedlouho jsem přemejšlel, s. 3, pozoroval jsem navržení učitele národů, s. 4; Jak ale v Novém zákoně zamiloval jest, s. 6; tento veleslavný chrám boží tak nákladně jste vyzdvihli, s. 7*). Préteritum ve třetí osobě singuláru se nám objevuje buď s archaickým tvarem *jest* (*od kterých šťastný počátek svátosti vzala jest tato sláva, s. 3; Jak veliké někdy a nesmírné měl jest zalibeni na horách a vrchách, s. 5; dosti patrné toho jest zanechal znameni, s. 5; nejsvrchovanější Bůh tim patrněj jest ukázal, s. 6; Slovem tak v Novém zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější světa spasitel, s. 6*), nebo bez něj (*jako na nich sobě postavil/ a založil grunt a základ trůnu, s. 5; onoho nepřemoženého reka Eneáše připsal ostrovtipný veršovec, s. 14; Zachoval Bůh ten milostivý divotvorně neporušený jazyk, s. 14*). Novější podoba *je* + příčestí minulé se v tomto barokním kázání nevyskytuje ani jednou.

Příčestí trpné, jinak nazývané *n*- nebo *t*-ové, slouží ve spojení s pomocným slovesem *být* v jakémkoli tvaru k vytvoření trpného rodu.³⁴ Je tvořeno od kmene minulého plnovýznamového slovesa přidáním tvarotvorných formantů *-n, -na, -no, -ni, -ny, -na*, případně *-t, -ta, -to, -ti, -ty, -ta* (*k pravému světlu pravé viry přiveden byl, s. 5; byl jest nám dán a seslán na hoře Sion, s. 6; kterou ze sebe vydává od štědré nature a přirozenosti i tim obdařen jest, s. 13*).

1.5.1.3 Přechodníky

Tyto slovesné tvary vyjadřují z gramatických významů slovesných číslo, čas, rod a vid. Ze jmenných gramatických významů pak rod.³⁵ Rozlišujeme přechodník přítomný a přechodník minulý. „Přechodníky vyjadřují děje doprovázející, doplňující základní děj, vyjádřený určitým slovesem věty (přísudkem). Vztahují se vždy k podmětu věty, do níž náležejí, a shodují se s ním v čísle, zčásti i v rodě. Jsou ve větě zpravidla doplňkem, vztahují se k přísudkovému slovesu i ke jménu v podmětu.“³⁶ U

³⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%AD%C4%8Dest%C3%AD>

³⁵ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 335.

³⁶ HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002: 112.

přechodníků rozeznáváme děj současný s dějem vyjádřeným slovesem určitým (děj, který probíhá současně s ním) nebo děj předčasný před tímto dějem (děj, který se stal nebo stane před ním).³⁷

Přechodník přítomný tvoříme od kmene přítomného sloves nedokonavých dvěma sadami přípon:

- -a (pro maskulina v singuláru), -ouc (feminina a neutra v singuláru), -ouce (plurál všech rodů)
- -e/-ě, -íce, -íce

Tyto přípony se přidávají k podobě kmene přítomného ve třetí osobě plurálu indikativu prezenta po odtrhnutí koncovky. První sada přípon se používá u sloves, která mají ve třetí osobě plurálu zakončení na -ou. Druhá sada přípon se využívá u sloves zakončených na -í, -ejí (-ějí), -ají.

Tento přechodník vyjadřuje děje současné (*Staré město pražské/ a veleslavný chrám Matky Boží před Tejnem Jana svatého za jednoho nejvýbornějšího učitele v svatých ctnostech/ a života svátosti povolalo/ **obětujice** Janovi svatému ouřad apoštolský a kazatelský, s. 10; však ale Jan svatý z hluboký své pokory a poníženosti za nehodného se býti **pravice** ... tomu všemu silně odpíral/ a jich přijiti nechtěl/ **ukazujice** tenkrát na sobě vlastnost hory jedné a vrchu vyvýšeného/ který **vyobrazice** ostrovtipný Symbolista Picinellus, s. 10; **prohlížejice** vysoce osvíceným vtípem svým učitel církevní s. Augustýn sám jako na sebe čini otázku, s. 11; což **považujice** ostrovtipný Symbolista Gambertus tak vyobrazenému stromu cedrovému hojným květem/ a spolu ovocem naplněnému nápis dal, s. 13; na které se ukázal Mojžišovi s nim **rozmlouvajice** v strašlivém a hrozném zvuku hřimání a blejskáni k němu **řkouce**, s. 6; a zázraky prokazoval/ anobř i posledně z tohoto světa **odcházejice** k Otci svému nebeskému na nich jest vytiskl, s. 6; a nás vyučuje starožitný Pisma svatého učitel a vykládatel Lyranus, když **vykládaje** slova ty Davidové takto di, s. 7; nic však méně všechny a mnohé jiné podivnější **opomíjejice** Pismo svaté, s. 8; Vyvolená nádoba s. Pavel **považujice** svatý život, s. 9; ojasněné **jsouce** jako mezi sebou se hádalo/ a tázalo, s. 9). V jednom případě se nachází adjektivum slovesné, procesuální, utvořené z přechodníku přítomného (*poctil sám Duch boží v zjevení sv. Jana takto k nim **řkoucí**, s. 12*). Někdy je koncovka -íce zkrácená.*

---

³⁷ Tamtéž, s. 112.

Přechodník přítomný, jenž je tvořen od sloves dokonavých, vyjadřuje předčasnost před dějem hlavním (... z té příčiny **vyobrazice** vrch ten ... ostrovtipný *Symbolista Carolus Rancatus dal jest přepis Contemnit incendia virens*, s. 8). Většinou se objevuje ve vedlejších větách časových (*nejsvrchovanější Bůh tím patrně jest ukázal/ když vytrhnouce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého jha poddanosti egyptské/ upřímo je vedl k hoře svaté Sinai*, s. 6; *němej živel vody/ když divotvorně v největším svém rozvodnění nenadále opadnouce tělo jeho svaté ukázal a vyjevil utopené*, s. 12; *když proti přirozenosti své vejduce v mir s protivným vždy sobě živlem vody takovou jasnosti přiodil vody řeky Moldavy*, s. 12; *které zalibeni aby všem veřejně vyjevil vytáhnouce volobělkou a neb plavejs z královského oděvu svého ... na ty stěně napsal*, s. 15; *a tam vyhledajice ještě zanechanou od předků starých pro rozmnožení slávy JANA svatého rudu stříbrnou dal bych tlačiti v hojnosti peníze pamětni*, s. 16).

Pozn: V současné spisovné češtině slouží k vyjádření předčasnosti v minulosti přechodník minulý tvořený jen od sloves dokonavých. Přechodníky přítomné se tvoří od sloves nedokonavých a vyjadřují současnost. Ve staré češtině toto omezení neexistovalo, proto se transgresivum utvářelo i od sloves dokonavých.

Přechodník přítomný se může vyskytovat také v rodě trpném: *že nimi jsa pohnut*, s. 10; (kamení) *které velikou a neobyčejnou jasností a bleskem při svatém narození svatého JANA ojasněné jsouce...*, s. 9.

Ve většině případů (19) je užit přechodníkový tvar pro plurál, ačkoliv se jedná vždy o osobu rodu mužského a o číslo jednotné. Byl by zde tedy na místě singulárový tvar pro rod mužský. Jen v případech *učitel a vykládatel Lyranus, když vykládaje slova ty... takto di*, s. 7 je tvar přechodníku utvořen náležitě. Plurálový tvar přechodníku je náležitý také v dokladech *Kristova dobrá vůně jsme Bohu kážíce Kristove učení s příkladným a svatým životem/ a slávy ke cti a chvále boží* s. 9; *jako mezi sebou přirozeným němým spůsobem jednajice a té veliké svatosti Jeho se obdivujice o něm častě opakovali ona slova svatého Arci-Otce Benedikta*, s. 9; *a s onou choti Šalomounovou oupěnlivě vždy chvátali volajice*, s. 10).

Přechodník minulý tvoříme od kmene minulého zpravidla sloves dokonavých. K utvoření tohoto přechodníku využíváme opět dvě sady přípon:

- -0 (pro maskulina v singuláru), -ši (pro feminina a neutra v singuláru), -še (pro plurál všech rodů)
- -v, -vši, -vše

První sadu přípon užíváme u sloves, která mají zavřený kmen, tzn. že kmen končí na souhlásku. Druhou uplatňujeme u sloves s kmenem otevřeným, tzn. kmenem, který končí na souhlásku. V našem zadaném textu nebyl nalezen žádný příklad na přechodník minulý.

1.5.2 Slovesné tvary určité

1.5.2.1 Indikativ prézenta aktiva

Tento slovesný tvar se tvoří od kmene přítomného osobními koncovkami -u, -í, -m (1. osoba singuláru – **doufám** *že přirozenou milostivou vejmluvností mne milostivě vomluveného miti ráčíte*, s. 3; *kteroužť okážu* tobě, s. 5; *jeden jako uprostřed rozkošné zahrady plný všemožné rozkoše duchovní zahradní palác spatřuji*, s. 15), -š (2. osoba singuláru – *příklad v textu nenalezen*), -0 (3. osoba singuláru – sloveso obsahuje jen kmenotvornou příponu, o níž je řeč níže), -me, -m (1. osoba plurálu, přičemž koncovka -m je považována za hovorovou – *Táhni nás po sobě poběhnem* po vůni masti tvých, s. 10; *a na tom moři všickni my se plavíme*, s. 13), -te (2. osoba plurálu – *doufám že přirozenou milostivou vejmluvností mne milostivě vomluveného miti ráčíte*, s. 3), -í, -ou (3. osoba plurálu – *do téhož místa plynou* řeky zase, s. 3). Ve třetí osobě množného čísla sloves 4. a 5. třídy se koncovka nepřipojuje ke klasické podobě kmene přítomného, ale ke kmenotvorné příponě se přidává i (*který se nazývají* hory a vrchy svatý, s. 7; *Skrze vrchy a hory vyvýšené srozumívají se* svatí Nebešťane, s. 7; *ať mi nasekají* dříví cedrové na hoře Libánské, s. 10). Projevuje se zde krácení koncovky.

Slovesa se rozdělují podle kmene přítomného do pěti slovesných tříd. Do první třídy se řadí slovesa s kmenotvornou příponou -e (*že velmi hojné a libezné ovoce nese*, s. 13; **Píše** starožitný létopis Plutarchus in Alexandro, s. 15; *Peniz ten památní ať jedenkaždý sebou vezme*, s. 16), do druhé s kmenotvornou příponou -ne, třetí třída se vyznačuje kmenotvornou příponou -je (*jeho nejsvětější vůli vysvětluje* Duchem božím, s. 6; *když takto v Žalmu 98.v.9. prospěvuje*, s. 6; *všechno stvoření k chválám božským vyučuje*, s. 6), čtvrtá třída -í (*a nákladně postavený chrám boží stojí*, s. 3; *kdož činí* kšaft, s. 6; *Kdo svítězí učinimť jej sloupem v chrámě Boha mého*, s. 12) a pátá třída -á (*bohatství svého skryl a skrejvá až posavád*, s. 5; *Prorok Páně David nazývá* vrchy a hory vyvýšené, s. 5; *Odpověď dává*, s. 7). Pro druhou třídu nebyl nalezen v textu ani

jeden příklad. Nejvíce příkladů dokládá třída třetí, ovšem pro ukázkou jich je uvedeno jenom pár. Ve čtvrté třídě byly nalezeny příklady se zkrácenou kmenotvornou příponou.

U přítomného času jsme sledovali archaický tvar slovesa být ve třetí osobě singuláru. Jedná se o tvar jest, který se vyskytuje v přísudku jmenném se sponou: (*a s velikým vynasnažením/ náklady/ a práci **jest vystavený**, s. 3; Sláva libánská **daná jest** jemu., s. 5; **svědek mně jest sám Bůh živý**, s. 5; jako **zaznamenaný nimi jest onen vrch hory Olivetské**, s. 5 - 6; ona hora Libánská od něho nazvaná byla Libanus, to **jest hora bílá**, s. 8; **podivná jest hora a vrch onen v Sicilii Etna nazvaný**, s. 8; vrch hory Etna tím **jasněj bývá osvicený**, s. 8; vrchu Etna velmi **jest podobný**, s. 8; od papršku slunečných při vrchu svém tak vzdycky **jest osvicená**, s. 8; jestli to **jest a býti má pravé vyobrazení života**, s. 9). Někdy je jmenná část přísudku několikanásobná (*Hora Libánská v zemi Sýrské **jest hora velmi vysoká/ a nejvyšší/ nejrozkošnější/ nejvonnější/ a nejourodnější***, s. 8).*

Připojujeme i přísudek jmenný, kde je spona v préteritálním tvaru: *Otec všech věřících **byl nazvaný***, s. 5; *jím vždy **přítomen byl** v sloupu oným ohnivým času nočního*, s. 6; *nesčíslnými milostmi **byl jest nadaný***, s. 6; *že **byla jest hora Libánská nad jiné hory a vrchy vyvýšené plodnější/ a ourodnější/ a největší vůni ze sebe vydávající***, s. 8).

Novější tvar je se v našem textu nevyskytuje ani jednou. Pro třetí osobu singuláru slovesa být je v záporném tvaru užito standardního *není*, někdy s přídatným ť (*nebo jestli že podle vyřčení učitele církevního s. Augustýna svět tento nic jiného **není** jedině jedno moře zbouřené*, s. 13; ***Nenit'** moudrosti/ **nenit'** opatrnosti/ **nenit'** rady proti Pánu.*, s. 12).

V našem textu se préteritum s jest objevuje celkem 36 krát, bez něj 157 krát. V přísudku jmenném se sponou je tvar jest 13 krát, z toho 4 krát v přísudku minulém a 9 krát v přísudku přítomném.

Pozn. Časté jsou opakující se dvojice tvarů indikativu přezenta, nejčastěji ve 3. os. sg., které mají stejný nebo podobný význam: *přistoupiti **nemůže a nesmi***, s. 5; *odpovídá a nás vyučuje*, s. 7; *vysvětluje a potvrzuje učitel Anjelský svatý Tomáš Akvinský*, s. 7; *když bedlivěji **považují a rozjímám***, 7; *a prudkým ohněm vnitřku **hoří a plápolá***, s. 8; *jest byla hora Libánská **srozumivá se a vypořádňuje***, s. 8; *občerstvuje a obveseluje*, s. 9; *nasycuje a obveseluje; a to já dnešního dne mnohem vznešenějším způsobem*, s. 13; *všechny **těší a obveseluje***, s. 13; *bědlivěj **pozorují a prohlizím***, s. 11; *na toto místo svaté **svolává a zůve***, s. 11; *činí a působí*, s. 11; *čin a skutků Alexandra Velikého **čtu a nacházím***, s. 12.

1.5.2.2 Rozkazovací způsob

Imperativ se tvoří z kmene přítomného. V pračeštině jsme měli imperativ trojího typu:

- přípona -i ve 2. a 3. osobě singuláru, -ěm, ěme, ěmy v 1. osobě plurálu, -ěte pro 2. a 3. osobu plurálu;
- přípona -i ve 2. a 3. osobě singuláru, -im, ime, imy v 1. osobě plurálu, -ite ve 2. a 3. osobě plurálu;
- přípona -j, -jme, -jte.

První typ platí pro slovesa 1. a 2. třídy, druhý typ pro slovesa třídy čtvrté a poslední, třetí typ, pro slovesa třetí a páté třídy.³⁸

Současná čeština tvoří imperativ pro 2. osobu singuláru nulovou koncovkou nebo slovesa přibírají koncovky -i, -j (podle třídy), pro 2. osobu plurálu -te, -ete, -jte a pro 1. osobu plurálu -me, -eme, -jme.³⁹

Náš text dokládá tvary pro druhou osobu singuláru (*Vstaň a vstůp na hůru Bethel/ bydliž tam/ a učň oltář Pánu, s. 5; Oznam a vynauč nás v tolika zármutcích a potřebách, s. 7; Pověž a oznam Duchem božím naplněný Proroku Izaiáši., s. 7*). Tam, kde slovesný kmen končí na souhláskovou skupinu, je zakončení na -i (*Táhni nás po sobě poběhnem po vůni masti tvých, s. 10; vzhlédni na nás, s. 16*). V jednom případě je starší zakončení na -i a postfix -ž (*Protož rozkažž služebníkům tvým, s. 10*)⁴⁰. Další tvary jsou pro první osobu plurálu (*vroucné a horlivé pobožnosti svato-jánské svažme všechny přibitky.... tak svázané silně přibime a k němu srdnatě a horlivě zvolajme, s. 16*), druhou osobu plurálu (*Vyvyššijtež Pána Boha našeho/ a klanějte se na hoře svaté jeho., s. 6; Dříve ale než začnu pozdvihněte zvučných hlasův vašich plesající slávo-zvěstcové/ a tý veliké slávy svato-jánské slavný začátek učňte, s. 8; Pod'te/ pod'te všickni do tohoto domu, s. 15; jezte tento chléb Anjelský/ a pite vino které jsem zmichal vám, s. 15*).

³⁸ LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986: 236.

³⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Imperativ>

⁴⁰ LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986: 236–237.

1.5.3 Slovesné tvary složené

V této části se zaměříme na problematiku préterita, plusquamperfekta, podmiňovacího způsobu, budoucího času a trpného rodu.

U složených tvarů označují osobu a číslo tvary pomocného slovesa být. U některých tvarů se ve 3. osobě pomocné sloveso nevyskytuje, ale o tom se zmíníme níže při rozboru jednotlivých slovesných tvarů. Dále se ve třetí osobě pomocným slovesem neoznačuje číslo a to je u podmiňovacího způsobu. O podmiňovacím způsobu budeme mluvit později.

1.5.3.1 Préteritum

Je slovesný složený tvar, který se skládá z příčestí minulého a z pomocného slovesa *být* v indikativu prézenta. O préteritu byla řeč v kapitole 1.5.1.2. Příčestí minulé a trpné, proto zde uvedeme jen několik příkladů v různých osobách a číslech (*nedlouho jsem přemejšlel, s. 3; postavili jste jasně se třpyticí korunu slávy na hlavy jejich, s. 7; když ji netoliko apoštolskými pracemi svými a horlivým kázáním slova božního velice osilňoval, s. 12*).

Ve třetí osobě sg. a pl. se pomocné sloveso většinou neužívá. To ostatně dokládají spočítané tvary v préteritu bez jest, tedy 157 v celém textu, oproti 36 tvarům, které obsahují jest (*a porostlinami přiodil a okrášlil, s. 5; a svátosti svatého Jana Nepomuckého vycvičili, s. 7*). Setkáme se ale i s tvary, které **jest** ve 3. os. sg. préterita zachovávají (*Jak veliké někdy a nesmírné měl jest zalibeni na horách a vrchách, s. 5; kde jest onen Otec věřících Bohu milý služebník a patriarcha Abraham k poznání Boha pravého přišel, s. 5; Kde jest onen Otec ... svého nejmilejšího poctiti měl, s. 5; a neb v zákonu psaném vyvolil jest a zamiloval hory a vrchy, s. 6; tím patrně jest ukázal, s. 6; hory a vrchy vyvýšené ještě patrně znáti jest dal hned, s. 6; Kde jest byl ten Zákon nový, s. 6; k Otci svému nebeskému na nich jest vytiskl, s. 6; Že byla jest hora Libánská nad jiné hory a vrchy vyvýšené plodnější, s. 8; tím větší vůně jeho svátosti vycházela jest veřejně před Lidmi, s. 9; jejížto druhá tím větší sláva v tom jest nejvíce zrostla, s. 10; již na čtvrtý věk trvající nižádného netrpěla jest zatměni, s. 11; skrze slavné mučedlnictví své jakožto nepohnutedlným a nesmrtedlným sloupem cedrovým tak jest upevnil, s. 12; seslal jest Bůh samé němé živly, s. 12; že takovou slávou/ takovou*

velebnosti/ tolika divy a zázraky **pocitl jest** slavnou smrt a mučedlnictví, s. 12; Opat Picinellus vysoké hory a vrchy vyvýšené tímto pocitl jest připisem: Hos Lux prima ferit, s. 13; však ale s tím ještě málo **jest řekl**, s. 13; ve všech zármutcích a nebezpečnostvích zoufání nejvěrnějšího utěšitele a zástupce **postavil jest**, s. 14; **Zachoval jest** a zachovává již přes tři sta čtyřiceti tři léta, s. 13; dům svůj plný rozkoše nesčíslnými milostmi **jest nadal**, s. 15).

Pozn.: Časté jsou dvojice sloves stejné osoby, čísla a času i stejného nebo blízkého významu (*přiodil a okrášlil*, s. 5; *postavil a založil*, s. 5; *zjevil a vyjevil*, s. 5; *vyvolil jest a zamiloval*, s. 6; *kázal a lid vyučoval*, s. 6; *toužil a vzdychal*, s. 7; *rostla a nesmrtně se rozmáhala*, s. 8; *se hádalo a tázalo*, s. 9; *trýznil a ranil*, s. 9; *odpíral a jich přijít nechtěl*, s. 10; *šel jest a pokračoval*, s. 10; *staral se jest a pečoval*, s. 11; *ojasnil a okrášlil*, s. 11; *nazval a pocitl*, s. 12; *rozhlásil a vyjevil*, s. 12; *ukázal a vyjevil*, s. 12; *rozhlášoval a vyjevovoval*, s. 12; *obklíčili a vyprovázeli*, s. 12; *uložili a skryli*, s. 13; *se jemu obětoval/ a prohlásil*, s. 16; *tecti a se vylívati měla*, s. 16).

Pozn: V některých případech několikanásobného přísudku objevuje tvar jest jen u prvního slovesa (*a neb v zákonu psaném vyvolil jest a zamiloval hory a vrchy vyvýšené*, s. 6; *nebo jako někdy v Starým zákoně staral se jest a pečoval onen král Šalomoun*, s. 11). Otázkou je, zda tento tvar patří k oběma slovesům nebo zda u druhého tvaru být nemá.

1.5.3.2 Plusquamperfektum

Tento slovesný tvar se vyjadřuje formou préterita a *l*-ovým přičestím pomocného slovesa být. V současné češtině je považováno za archaizační stylový prostředek.⁴¹

V našem textu, ač pochází z 18. století a my bychom v něm plusquamperfektum předpokládali, se nenachází ani jediný doklad.

1.5.3.3 Kondicionál přítomný a minulý

Kondicionál neboli způsob podmiňovací vyjadřuje nereálnost obsahu slovesa. Tato nereálnost bývá různého druhu. Může být podmínkou, přáním či nejistotou.⁴²

⁴¹ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 317.

⁴² Tamtéž: 321.

Podmínku či přání vyjadřuje kondicionál přítomný. Ten je tvořen z přičestí minulého plnovýznamového slovesa a specifického tvaru (aoristu⁴³, což je označení jistého slovesného času, obvykle jednoduchého minulého, který nevyjadřuje zvláštní vidové charakteristiky⁴⁴) pomocného slovesa „být“ (*pod jakej tak stin ochrany s chatrnou práci mou **bych se** přiviniouti **měl**, s. 3; nevděčným **bych** v pravdě uznán **byl**, s. 3; Za tu slávu **abyste** těm starým svatým otcům vašim již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost **prokázali**, s. 7). Mnohdy specifický tvar pomocného slovesa splývá se spojkou (**jakoby** řícti chtěl, s. 1; **odkudby** přišla pomoc mně, s. 3; **kdybych** tuto mou chatrnou práci .... vaší vysoce důstojné velebnosti **obrátil**, s. 3; **kdyby** ale tato chatrná a sprostá práce má ... a žádosti **neučinila** za dosti, s. 3; **aby** slyšel lid mluvícího mně k tobě, s. 6; **aby** jeho čest a sláva den odedne více **rostla**, s. 7 - 8; **abych** ... svolati a přivedsti mohl, s. 16; **kterýby** velikosti a kunstovným dilem všechny jiné divy světa převyšoval, s. 16; **kdyby** já dnešního dne měl a mohl následovati, s. 16). Jak bylo zmíněno již výše, třetí osoba pomocného slovesa nevyjadřuje číslo, to lze poznat až ze jmenné koncovky přičestí minulého plnovýznamového slovesa (**aby** skrze smrt mezi to vkročící zaslibeni **přijali** věčného dědictví, s. 6; potřebi jest **aby** smrt **přišla** toho, s. 6; by se utekl a vešel, s. 15; **kteriby** před tváři celého veškeren světa **rozhlášovali/ a vyvyšovali** slávu jeho, s. 12). V první osobě plurálu zde autor užil tvar bychme, který byl dříve jedním z možných tvarů (**abychme** ale i potěšitedlného připisu toho potěšitedlně oučastni **byli** prvé než z tohoto svatého mista vystoupíme, s. 16). V současné češtině se setkáváme už jen s tvarem bychom, který je považován za spisovný. V hovorové češtině se můžeme setkat s výrazem bysme.*

Kondicionál minulý je tvořen kondicionálem přítomným pomocného slovesa a přičestím minulého plnovýznamového slovesa. V textu je jediný doklad: *není žádný zármutek a patrné nebezpečnosti v kterémby ochránce svatý Jan se **nebyl ukázal** nejšťastnějším a nejskušenějším spomocníkem, s. 14.*

⁴³ DOSTÁL, A.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 2. část Časování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967: 67.

⁴⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Aorist>

1.5.3.4 Budoucí čas

Je dalším typem složeného slovesného tvaru. Rozeznáváme u něj dvě formy, jednoduchou a složenou.⁴⁵

Složená forma vyjadřuje děj, který následuje po okamžiku promluvy. Tvoří se od sloves nedokonavých a skládá se z tvaru futura pomocného slovesa a z infinitivu plnovýznamového slovesa. Pomocné sloveso má kořen **bud** (***Budeš obětovati ho obět zápalnou na jedné hoře**, s. 5; pro rozmnožení cti a slávy jeho **jednati budu**, s. 8; i to němé kameni ze zdi **hlásati bude**, s. 9; **Radovati se bude** duchovní poušt' tato Žďárská/ a **kvísti bude** jako Lilium, s. 7; ale **buduli** já pro tupost a nespůsobnost jazyku mého **mlčeti**, s. 9; kteří do něho **se utikati budou**, s. 15; ve všech neštěstích a potřebách mocná Jan svatý jest a **bude** má obrana, s. 16).*

Od sloves dokonavých tvoříme jednoduchou formu vyjadřující děje po okamžiku promluvy. V tomto případě je možné to, že se již daný děj v okamžiku promluvy koná. Tato forma se skládá, jak už bylo řečeno, z dokonavého slovesa s koncovkou přítomní formy (*když se vši příslušnou poniženosti pod milostivý stín milostivé ochrany vaší vysoce důstojné velebnosti **odevzdávám**, s. 4, Budeš obětovati ho obět zápalnou na jedné hoře/ kterouž' **okážu** tobě, s. 5; Jižť nyní **přijdu** k tobě v mráкотě oblakové, s. 6; vyobraziti se **vynasnažim**, s. 4; dříve ale než **začnu**, s. 8).* Sloveso v tomto příkladě odpovídá stanovené formě pro jednoduchý budoucí čas a podle předcházejících příslovcí „jižť nyní“ lze vyvodit, že děj probíhá v okamžiku promluvy.

„Forem futura lze užít i ve významu jiném než futurálním, např. s významem nejistoty o přítomném ději.“⁴⁶ V našem textu nacházíme jeden takový příklad (*keré velikou a neobyčejnou jasností a bleskem ... se hádalo/ a tázalo: ... Kdoť se zdá **bude** dítě toho/ poněvadž velikou ... počtila jest první den narození jeho, s. 9).*

1.5.3.5 Pasivum

Trpný rod je jednou z mluvnických kategorií sloves, která vyjadřuje, že podmět není původcem děje. Tvoříme ho za pomoci tvarů slovesa **být** a tvarů přičestí trpného, to jsou konstrukce participiální, vlastní pasivní tvary slovesa, a dá se tvořit i

⁴⁵ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 317.

⁴⁶ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 317.

reflexívními tvary slovesnými. Tyto tvary zobecňují a anonymizují původce děje (*Mluvnice češtiny 2*, 1986: 426).

V češtině můžeme participiální pasivum tvořit od předmětových sloves přechodných, v menší míře od předmětových sloves nepřechodných. Rozlišujeme dvě podoby participia. První může mít zakončení na -n, -na, -no, -ni, -ny, -na. To se týká všech sloves, kromě slovesa 3. třídy (*kryje*) a sloves druhé třídy (*mine*, *začne*). Druhá podoba, tedy s příponami -t, -ta, -to, -ti, -ty, -ta, se tvoří od sloves, která nedokáží tvořit pasivum z předešlých jmenovaných přípon. Participiální konstrukce mají jednak význam dějový, jednak stavový, výsledkový, jinak též rezultativní (srov. *Mluvnice češtiny 2*, 1986: 173n).

Pomocné sloveso být přitom může mít jakoukoliv podobu. Může být v indikativu přítomnosti (*Sláva hory Libánské **dána jest** jemu, s. 10; ale **zapsáno jest** pro nás k našemu napomenutí a naučení, s. 11; od štědré nature a přirozenosti i tím **obdařen jest**, s. 13*), v indikativu préterita (*k pravému světlu pravé viry **přiveden byl**, s. 5; **byl jest** nám **dán a soslán** na hoře Sion, s. 6; jakou velebností při svém slavném mučedlnictví **byl jest poctěn** od samé nejsvrchovanější velebnosti božské, s. 12*). Pasivní tvary se tvoří i v kondicionálu přítomnosti (*nevděčným **bych** v pravdě **uznán byl**, s. 3; **aby** všickni i ty nejzoufanejší hříšníci kteří do něho se utíkati budou obzvláštní milosti boží **byli obdařeni***). Participium je užito i jako součást přechodníku přítomného v pasivu (*že nimi **jsa pohnut**, s. 10*). Jak ukazují příklady, participiální konstrukce v textu mají jen význam rezultativní. Je to dáno tím, že všechna užitá slovesa jsou dokonavá.

Pasivum reflexivní (zvrtné) se tvoří z aktivních tvarů slovesa významového a volného morfému se. Zvrtnými tvary slovesa se trpný rod vyjadřuje jen při podmětu věcném, tedy pouze ve 3. os. sg. i pl., nebo s jiným významovým odstínem ve větách bezpodmětých (*Mluvnice češtiny 2*, 1986: 426).⁴⁷ Participiální konstrukce se netvoří od reflexivních sloves s morfémem *se* (*Mluvnice češtiny 2*, 1986: 174). Hlavní funkcí reflexivního tvaru je dekonkretizace agentu osobního, jeho generalizace nebo anonymizace (tamtéž: 178). Autor, Karel Václav Černý, několik takových tvarů také využil (*neb kdež **se děje** křašt, s. 6; který **se nazývají** hory a vrchy svatý, s. 7; Čím víc temnostmi obkličeny/ tím větší jasnosti **spatřuje se** osvíceny., s. 8; jako jest byla hora Libánská **srozumivá se** a vypořádňuje/ cokoliv bylo sličnosti, s. 8; a v svatém cvičení*

⁴⁷ PETR, J. a kol.: *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.

v svaté kajicnosti postavenému Janu svatýmu **připsati se mohlo**, s. 9; a veřejně od celého veškeren světa slušně **dává se** dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedlniku, s. 13; a ostrovtipným malováním **spatřuje se** potěšitedlně obraz ne nějakého Boha pohanského, s. 15).

V analyzovaném kázání objevíme participiální tvary také v modálních konstrukcích (*hned od začátku nejprvnějšího světa stvoření* **poznán/ ctěn/ a veleben býti chtěl**, s. 5; *podle způsobu staro zákonskýho* **ctěn býti chtěl**, s. 6; *cokoliv někdy veliké slávy* **nalezeno a spatřeno býti mohlo**, s. 8; *těch kteří mají spasení býti*, s. 9; *když na kněžský ouřad* **posvěcen býti měl**, s. 9; a *před tváří celé říše nebeské* **nazván býti musí**, s. 12). Participia jsou zde ve významu rezultativním.⁴⁸

1.5.4 Slovesná adjektiva utvořená z přičestí

Jak z přičestí minulého, tak trpného můžeme utvořit adjektivizací příslušná adjektiva slovesná. Takto utvořená adjektiva zachovávají význam děje, tedy i vid. Jedná se o tzv. zpřídavnělá přičestí. Stávají se skutečnými přídavnými jmény a označují vlastnost jako výsledek děje. Ztrácejí význam slovesného rodu.⁴⁹

Tato adjektiva můžeme rozdělit na⁵⁰:

- adjektiva procesuální
- adjektiva rezultativní pasivní
- adjektiva rezultativní aktivní

Adjektivy procesuálními vyjadřujeme aktuální vykonávání děje. Tvoří se zcela pravidelně za pomoci přechodníku přítomného ženského tvaru sloves nedokonavých a koncovkou **í** (*nyní ale v truchlivé pustině od vsteklosti kacířské* **ležícího**, s. 3; a *sličně se zelenajícími* bylinami, s. 5; *aby slyšel lid* **mluvícího** mně k tobě, s. 6; *anobřz i je podivně krmil s mannou z oblohy nebeské* **padající**, s. 6; *aby skrze smrt mezi to* **vkročící** zalibeni přijali věčného dědictví, s. 6; a *pomoc od nich* **očekávající**, s. 7; a *na věky šťastná horo někdy Černá a zatměná/ nyní ale Zelená/* **plesající**, s. 7; *radovati se bude veselá* **jsoucí a chválící**, s. 7; *od vsteklosti kacířské kláštera tam zbořeného někdy slavného hlas slyším* **přicházející**, s. 7; *Slavná a jasně* **se třpytící** koruna starcův a

⁴⁸ K problematice trpného rodu vycházím také z PETR, J. a kol. *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986: 171 – 179 a 419 – 420.

⁴⁹ PETR, J. a kol.: *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986: 420 – 421.

⁵⁰ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 172 – 173.

starých předků, s. 7; ačkoliv svým ustavičně **plápolajícím** ohněm/ ano i často z něho **vycházejícím** plamenem, s. 8; a největší vůni ze sebe **vydávající**/ ... libeznou vůni **působící**/ stromovi cypřišové .... vůni svou **naplňující**/ anobrž i **pronikající** vůni **vydávající** kadidlo bílé, s. 8; trýzněním a mrskáním těla svého **trvajícím**u připsati musím, s. 9; a v něm ne již hlasem velikým **volající** Jonáš, s. 10; a velmi libezné ovotce **nesoucího** stromovi cedrové byla jest, s. 10; a v něm hluboce **věžící** tajemství, s. 11; jini jako sličné **květouci** růže, s. 11; v zjevení sv. Jana takto k nim **řkoucí**, s. 12; obzvláště od mostu Pražského **plující** jako v plným plamenu, s. 12; které **plynoucí** pod vodami, s. 12; pro uctění těla jeho **se scházejícího** k svatému kříži velkému, s. 13; a tím všechny k sobě **přicházející** občerstvuje, s. 13; obzvláště po nebezpečných cestách mořských **pokračujících** a **se plavicích** plavcův mořských, s. 13; a vždy **trvající** strašlivé bouřky, s. 13; obzvláště nynějšího tohoto věku **běžícího**, s. 14; jako bohatství své štědře **rozdávající**/ a na jednom stromu olivovém **sedící**, s. 15; aby kdokoliv pro své veliké provinění **utikající** do toho domu, s. 15). V některých případech se vyskytuje krácení.

Adjektiva rezultativní pasivní vyjadřují vlastnosti plynoucí ze zasažení dějem. Vznikají adjektivizací přičestí trpných sloves obou vidů pomocí koncovek **-ý, -á, -é** (na hoře prvé Černé nyní Zelené **nazvané** v Moravě, s. 1; a pobožných ctitelů svatojanských **přednešená**, s. 1; a vysoce **učenému** panu, s. 2; a nákladně **postavený** chrám boží stojí ... od vaši vysoce důstojné velebnosti ostrovtipně **nalezený** ... a práci jest **vystavený**, s. 3; doufám že **přirozenou** milostivou vejmluvnosti mne milostivě **vomluveného** miti ráčíte, 3; vytrhnouce syny izrahelský lid sobě **vyvolený** z těžkého jha, s. 6; a přivedouce je do země **zaslibené**, s. 6; tak milostmi **naplněné** ... v tolika zármutcích a potřebách **postavené**, s. 7; od vsteklosti kacířské kláštera tam **zbořeného** někdy slavného hlas slyším ..., s. 7; skrze vrchy a hory **vyvýšené** srozumívají se svati Nebešťane, s. 7; a na věky šťastná horo někdy Černá a **zatměná**/ nyní ale Zelená/ a **plesající**, s. 7; a na ní **postavený** tento veleslavný chrám boží, s. 7; Jako k zemi **snižený** upěnlivě volal, s. 7; velmi rozličnými **přirozenými** dary, s. 8; vrch onen v Sicilii Etna **nazvaný**, s. 8; Čím vic temnostmi **obkličený**/ ... spatřuje se **osvicený**, s. 8; že vždycky tou nejsličnější zelenosti **přioděný** se spatřuje, s. 8; a stvořitele všech věcí **obdařené** jest, s. 12; tělo jeho svaté ukázal a vyjevil **utopené**, s. 12; jako v plným plamenu **plápolající** **spatřená** byla, s. 12; kdežto zatím tělo to svaté z Moldavy **vyzdvižené** bylo, s. 13; a již častěj odemne **jmenovaný** Opat Picinellus, s. 13; i při své cti byl **zachovaný**, s. 14; skrze **vytesaný** obraz bohyně své Diány, s. 16). Těchto adjektiv je v našem textu ve srovnání s ostatními typy, nejvíce.

Adjektiva rezultativní aktivní vyjadřují svou adjektivní formou okolnost, za které byl děj činitelem vykonán. Tvoří se adjektivizací ženských tvarů přechodníku minulého dokonavých sloves. Pro toto slovesné adjektivum se v textu nevyskytuje žádný příklad.

Adjektiva rezultativní aktivní se tvoří i pomocí sufixu *-lý*; ten se připojuje k infinitivnímu kmeni (u druhé třídy bez kmenotvorné přípony *-nou-*): *že na výsosti její zrostlé dříví a stromovi cedrové potřebované, s. 10; a k tomu cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal, s. 11; anobř tim vice aby času nynějšího tak podivně jako znovu vzkříšený a obživlý, s. 14.*

1.6 Příslovce

Jsou neohebným základním slovním druhem. Vyjadřují okolnosti, za kterých se realizuje obsah slovesa, při nichž platí obsah přídavného jména nebo jiného příslovce.⁵¹ Ve větě bývají především příslovečnými určeními.

Rozlišujeme čtyři druhy okolností:

- místní;
- časové;
- způsobové;
- příčinné.

Příslovce se mimo jiné mohou spojovat ve větě jakožto závislé členy také na podstatném jméně. V tomto případě už neplní funkci příslovečného určení, ale přívlastku neshodného.

Příslovce místa poznáme podle toho, že odpovídají na otázky „kde, kam, odkud, kudy?“ (*dokládá dál týž s. Pavel, s. 6; zvučný a plesající zdaleka hlas od vzdálené staré hory Nepomucké, s. 7*).

Příslovce času naopak odpovídají na otázky „kdy, odkdy, jak dlouho, jak často?“ (*a na nich hned od začátku nejprvnějšího světa stvoření poznán/ ctěn/ a veleben býti chtěl, s. 5; Již' nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové, s. 6; a vedouce je po horách těch netoliko jim vždy přítomen byl, s. 6; anobř i posledně z tohoto světa odcházejice k Otci svému nebeskému na nich jest vytiskl, s. 6; Dříve ale než začnu pozdvihněte, s. 8*).

---

⁵¹ K vypracování této kapitoly používám hlavně knihu GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 338-341 a HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002: 136-138.

Příslowce způsobu odpovídají na otázku „jak, jak mnoho, vzhledem k čemu?“.

Dělíme je ještě na:

- příslowce způsobu (*od vaší **vysoce** důstojné velebnosti, s. 3; **Povinně** zavázaný duchovní služebník, s. 4; a **sličně** se zelenajícími bylinami, s. 5; jak velmi **pěkně** korunovaný Prorok Páně David, s. 5; Jako k zemi snižený **upěnlivě** volal, s. 7; **upřímo** je vedl k hoře svatě Sinai, s. 6; je **podivně** krmil s mannou z oblohy nebeské padající, s. 6; že tak **srdnatě** v největších potřebách a souženích toužil, s. 7; **jasně** se třpytící koruna starcův, s. 7; ačkoliv svým **ustavičně** plápolajícím ohněm, s. 8; a sice tak **nepohnutedlně**, že skrze slávu, s. 8; buduli já **přinuceně** o jeho veliké života svátosti mlčeti, s. 9; zachoval **podivně** a **divotvorně** Bůh ten srdce neporušené, s. 14; spatřuje se **potěšitedlně** obraz, s. 15);*
- příslowce míry (*Kdyby ale tato ... a žádosti neučinila **za dosti**, s. 3; jak velmi pěkně korunovaný Prorok Páně David, s. 5; že netoliko na nich **nejvíce** kázal, s. 6; nikdež zajisté jinde **jedině** na vrchu oné hory Sion, s. 6; vrch hory Etna tím **jasněj** bývá osvicený/ s. 8; ostrovtipný **častěj** jmenovaný, s. 9; anobrž jako nový ohněm vroucnosti a horlivosti plápolající Eliáš **neustále** pracoval, s. 10; tak s **mnohem** větší starosti a péči v Novém zákoně pracoval jest, s. 11; tohoto věku čtvrtého **dvakrát** šťastného po celým širokým světě, s. 11; však ale ani na tom ještě **dosti** nebylo, s. 12; které **hojně** svým věrným ctitelům vyprošuje, s. 13; **bedlivěj** pozorují a prohlížím, 15);*
- příslowce zřetele (*ale všem **veřejně** naučení vydával jest, s. 10).*

Příslowce příčiny odpovídají na otázku „proč, z jaké příčiny?“. V našem textu nebyla nalezena.

Pozn: Příslowce utváříme nejčastěji odvozováním z adjektiv ve složeném tvaru za pomoci slovnědruhové přípony -e/-ě či -o. Taková příslowce se v našem textu objevují nejvíce. Neutvořených příslowcí je zde málo (*do téhož místa plynou řeky **zase**, s. 3; **nyní** ale v truchlivé pustině od vsteklosti kacířské ležícího, s. 3; ctěn a chválen býti chtěl **opět** celých dva tisíce lét, s. 6; ještě patrněj znáti jest dal **hned** při prvním založení zákona Nového, s. 6).*

1.6.1 Zájmenná příslovce

Jsou to příslovce, která jsou příbuzná zájmenům jak formálně, tak významově. Se zájmeny jsou příbuzná na základě formální stránky díky společnému slovotvornému základu, *k*-ovému, *t*-ovému, *j*-ovému a dalším. „Významová příbuznost je patrná z toho faktu, že fungují v obdobných sémantických řadách jako zájmena: řada tázací, netázací s významy ukazovacími, odkazovacími, neurčitosti apod.“⁵²

Tato příslovce už nejsou základním slovním druhem, nýbrž nástavbovým slovním druhem, což znamená, že okolnosti nepojmenovávají, ale pouze k nim ukazují.

V nepomucenském kázání najdeme zájmenná příslovce místa (*kdybych tuto mou chatrnou práci **jinam** kromě pod stín ochrany, s. 3; bydlíš **tam**, s. 5; **Kde/** a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl, s. 5; a **tu** jim vydal Prikázani své božské, s. 6; **nikdež** zajisté **jinde** jedině na vrchu oné hory Sion, s. 6; Pozdvihl jsem oči mé k horám **odkudby** přišla pomoc mě, s. 7; s červeným srdcem to tělo svaté v tejnosti **někam** do kouta uvrhli, s. 13; v tomto domě svým rozkoše plným všechněm **sem** přicházejícím připravil ten Bůh, s. 15), času (*oných řeholníkův cistercienského kláštera **někdy** slavného pod Zelenou horou, s. 3; a skrejvá až **posavád** veliké a nesčíslné poklady, s. 5; tak že v pravdě **tenkrát** v tom dobrovolném žaláři zavřenému ... připsati se mohlo, s. 9; a do hlubiny **tenkrát** velice rozvodněné Moldavy uvrhnouti poručila, s. 12) a způsobu (*nazval a poctil sám Duch boží v zjevení sv. Jana **takto** k nim řkoucí, s. 12).***

1.7 Předložky

Předložky jsou neohebným a významově nesamostatným slovním druhem. Vyjadřují podobné okolnosti jako příslovce (místo, čas, způsob, příčinu aj.). Mají svůj vlastní význam. Ten se projevuje ve spojení se jmény.⁵³

Při klasifikování předložek si všímáme jejich spojitelnosti s různými pády příslušných jmen, jejich původu (zda jsou staré, tedy jsou předložkami od původu, či zda jsou nové, tedy utvořené z jiného slovního druhu).

⁵² GREPL, M. a kol.: Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 339.

⁵³ V této kapitole vycházím především z GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 341 – 350. Nahlížím také do HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002: 138 – 141.

Předložky neslabičné mívají pro snažší výslovnost někdy slabičnou podobu. Přidává se k nim submorf -e-, např. ke, se, ze.

1.7.1 Předložky podle spojitelnosti

S prvním pádem se z českých předložek nepojí žádná. Z cizích předložek využívá nominativ předložky versus, kontra, á la. Ani jedna nebyla v našem textu nalezena.

S genitivem se pojí předložky:

- do (*sebe **do** stálé milosti poroučím, s. 4; a přivedouce je **do** země zaslíbené, s. 6; **do** pravé ruky jeho postavil bych, s. 16*);
- od (***od** vaší vysoce důstojné velebnosti, s. 3; **od** kterých šťastný počátek svátosti vzala, s. 3; že slušně **od** učitele národů, s. 5*);
- blíž (*Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná **blíž** slavného města Patavium stojící, s. 8*);
- uprostřed (*a přivedouce je do země zaslíbené stánek **uprostřed** země té, s. 6; jeden jako **uprostřed** rozkošné zahrady, s. 15*);
- u (*v klášteře pod Zelenou horou **u** Nepomuka, s. 7*);
- z/ze (*a z velkých temnosti nevěry, s. 5; ano i často z něho vycházejícím plamenem, s. 8; a největší vůni **ze** sebe vydávající, s. 8; i to němé kameni **ze** zdi hlásati bude, s. 9*).

Dativ má k dispozici předložky:

- k/ke/ku (*a všechno stvoření **k** chválám božským vyučuje, s. 6; aby slyšel lid mluvícího mně **k** tobě, s. 6; a slávy **ke** cti a chvále boží, s. 9; své Diány/ **ku** kterému v jednom řetěze, s. 16*);
- proti (*neníť rady **proti** Pánu, s. 12; když **proti** přirozenosti své vejdouce, s. 12*).

Akuzativ využívá pro své tvary předložky:

- mezi (*aby skrze smrt **mezi** to vkročící zaslíbeni přijali, s. 6*);
- na (*Vstaň a vstůp **na** hůru Bethel, s. 5; Postavili jste ... korunu slávy **na** hlavy jejich, s. 7*);

- nad (*že velmi často plamen při vrchu jeho **nad** hrdlo vystupuje, s. 8; Podivný onen vrch a hora **nad** jiné vyvýšená Olympus v zemi Řecké, s. 8*);
- pod (*nedlouho jsem přemejšlel/ **pod** jakéj tak stín ochrany .. bych se přivinouti měl, s. 3; když se vši příslušnou poníženosti **pod** milostivý stín, s. 4*);
- pro (*na jehožto půdě **pro** nesmrtelné rozmnožení slávy té, s. 3; Vroucnost a svatou horlivost tu ... **pro** rozmnožení cti a slávy Nepomucké, s. 7*);
- přes (*Zachoval jest a zachovává již **přes** tři sta čtyřiceti tři léta, s. 12*);
- skrze (*Když jsem toto přítomné vyobrazení ... **skrze** medotekoucí slávu hory Libánské, s. 3; **Skrze** vrchy a hory vyvýšené srozumivají se, s. 7*);
- za (***Za** tu slávu abyste ... vděčnost prokázali, s. 7; a královna česká Joanna Jana svatýho **za** duchovního Otce svýho ... vyvolila, s. 10*).

S lokálem se spojují předložky:

- na (*Medotekoucí sláva **na** huře Libanu, s. 1; a **na** nich hned od začátku nejprvnějšího světa, s. 5; a klanějte se **na** hoře svaté jeho, s. 6*);
- o (*já nětco v krátkosti **o** jeho podivné života svátosti, s. 8; Buduli já **o** veliké života svatosti svatého JANA mlčeti., s. 9*).
- po (*a vedouce je **po** horách těch, s. 6; tak milostmi naplněné **po** kterých jsi tak toužil, s. 7; anobrž tohoto věku čtvrtého dvakrát šťastného **po** celým širokým světě, s. 11*);
- při (***Při** vejročni jeho slavnosti, s. 1; nebo já **při** té sprosté a chatrné práci mé pozoroval jsem, s. 3 - 4; znáti jest dal hned **při** prvním založení zákona Nového, s. 6*);
- u (*Všechno to **u** figuře aneb v podobenství, s. 11*); zde má u platnost předložky „v“;
- v/ve (*Vytiskl **v** Hoře Kutný, s. 1; Poslal mne ... kázati ne **v** moudrosti a ozdobnosti řeči., s. 4; **ve** všech neduhách a nemocech, s. 14; **ve** všech zármutcích a nebezpečstvích, s. 14*);

Pro sedmý pád máme k dispozici předložky:

- mezi (***Mezi** těmi podivnými horami, s. 8; tak že jako **mezi** sebou přirozeným němým způsobem jednajíce, s. 9*);

- nad (*nad slavným klášterem Žďárským, s. 1; anobř sám onen nejvyšší král nad králi a pán nad pány Bůh, s. 15*);
- pod (*v klášteře pod Zelenou horou, s. 7; někdy slavného pod horou Zelenou hlásati bude, s. 9*);
- před (*vycházela jest před lidmi, s. 9; a před tváři celého veškeren světa se rozšířila, s. 10*);
- s (*a s ptactvem nesčislným, s. 6; v pravdě s Jeremiášem veřejně vyznati a přiznati se musím, s. 9*).

1.7.2 Předložky podle původu

Jak již bylo zmíněno výše, máme předložky původní, což jsou staré jednoslovné útvary, které plní jen předložkovou funkci. Repertoár těchto předložek je uzavřený, jedná se o předložky jednoslovné (*od vaší vysoce důstojné velebnosti, s. 3; sebe do stále milosti poručím, s. 4; a z velkých temnosti nevěry, s. 5; v klášteře pod Zelenou horou u Nepomuka, s. 7; a všechno stvoření k chválám božským vyučuje, s. 6; Když jsem ... se vši příslušnou poniženosti ... pod jakej tak stin, s. 3; na jehožto půdě pro nesmrtdlné rozmnožení slávy té, s. 3; Zachoval jest a zachovává již přes tři sta čtyřidceti tři léta, s. 12; Vstaň a vstůp na hůru Bethel, s. 5; Za tu slávu abyste ... vděčnost prokázali, s. 7; že velmi často plamen při vrchu jeho nad hrdlo vystupuje, s. 8; Při vejročni jeho slavnosti, s. 1; Vytiskl v Hoře Kutný, s. 1; a vedouce je po horách těch, s. 6; já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti, s. 8; a s ptactvem nesčislným, s. 6; vycházela jest před lidmi, s. 9; Zachoval jest a zachovává již přes tři sta čtyřidceti tři léta, s. 12).*

Předložky nepůvodní vznikají z různých slovních druhů a jejich formování v jazyce představuje plynulý proces. Ze sémantického hlediska jsou kondenzací adverbiálních spojení (vět), proto vyjadřují vztahy:

- prostorové (*Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná blíž slavného města Patavium stojící, s. 8; Mezi těmi podivnými horami, s. 8; tak že jako mezi sebou přirozeným němým způsobem jednajíce, s. 9; a přivedouce je do země zaslibené stánek uprostřed země té, s. 6; jeden jako uprostřed rozkošné zahrady, s. 15*);
- časové;
- příčinné a důvodové;

- účelové;
- přípustkové;
- podmínkové;
- způsobové
- zřetelové (*nebo jestli že **podlé** vyřčení nejmoudřejšího kazatele, s. 3; **podlé** způsobu staro zákonského ctěn býti chtěl, s. 6; **podlé** vyřčení učitele církevního, s. 13; že **podlé** nejmoudřejšího kazatele, s. 16*);
- prostředku (... ***skrze** medotekoucí slávu hory Libánské, s. 3; **Skrze** vrchy a hory vyvýšené srozumivají se, s. 7*) – zde předložka označuje prostřednictvím čeho se děj uskutečňuje; SSSJČ 1989, V. díl, r – s, s. 361.
- prospěchové a další.⁵⁴

Pro většinu vztahů, jež mohou vyjadřovat nepůvodní předložky, nebyly v našem textu bohužel nalezeny žádné příklady.

1.8 Spojky

Spojky jsou neohebným, neplnovýznamovým, nesamostatným slovním druhem. Slouží ke spojování vět a částí vět, a to jednak členů rovnocenných, spojených vztahy koordinačními, a jednak členů nerovnocenných, které jsou spojené vztahy subordinace. Spojky nám tedy vyjadřují jejich vzájemný vztah.⁵⁵

Spojky můžeme mít jednoslovné či víceslovné. Spojovací funkci plní také vztažná či tázací zájmena a zájmenná příslovce.

„Užití spojky vždy souvisí s obsahem i formou spojovaných vět. Spojka je součástí větných konstrukcí, proto mají některé spojky samy o sobě význam nespécifikovaný, lze o nich říci, že jsou polyfunkční, např.: *že, aby, když, jestli, co, jak atd.*“⁵⁶

⁵⁴ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 347.

⁵⁵ Pro kapitulu o spojkách využívám GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 350 – 356; 410 – 504; 512 - 518 a 554 – 568. V této části také pracuji se svou bakalářskou prací FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. Příklady, které uvádím jsou převzaté z mé bakalářské práce. Při zpracování této kapitoly jsem nahlédla také do BAUER, J.: *Vývoj českého souvětí*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960.

⁵⁶ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 356.

1.8.1 Spojky souřadící neboli parataktické

Tyto spojky používáme k vyjádření vztahu koordinace mezi členy několikanásobného větného členu či mezi větami v souřadném souvětí. Vyjadřují různé významové vztahy, a to slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací, vysvětlovací či důsledkový.

1.8.1.1 Vztah slučovací

Spojkami slučovacími vyjadřujeme, že jimi spojené větné členy, příp. věty jsou si navzájem rovnocenné.

Typickou slučovací spojkou je a (*očekávání/ a žádosti neučinila, s. 3; pravýmu a milýmu synu Otce, s. 3; porostlinami přiodil a okrášlil, s. 5; Na místě jeho odpovídá a nás vyučuje starožitný Pisma svatého učitel a vykládatel Lyranus, když vykládaje slova ty Davidové takto di: Quasi incinatus clamavit, jam respirans oculos ad interceflores Sanctos levat, qui dicuntur Montes, s. 7; aby jeho čest a sláva den odedne vice rostla, s. 7 - 8*).

Dále sem patří spojka i (*že netoliko ta veliká jasnost a okrasa nezměnitelně již na čtvrtý věk trvající nižádného netrpěla jest zatměni/ anobrž tohoto věku čtvrtého dvakrát šťastného po celým širokým světě i mezi mnohými temnostmi kacířstva vždycky vic a vic přichází k rozmnožení., s. 11; Žádali i přišly křepelky, s. 6; pod nejvinšovanějším stínem tím živi jsme/ živi býti žádáme/ i umíráme, s. 16*).

V našem kázání se objevuje také spojka ani (*Pravda jest tomu neodpirám/ ani spravedlivý katolický Křesťan odepríti nemůže/ že onen zamilovaný ženich nebeský Kristus nejmilejší choti a nevěstu svou Cirkev svatou křesťanskou katolickou v tolika potřebách a nebezpečnostvich postavenou rozdílnými zaopatřil pomocniky svatými a ochránci, s. 14*).

Spojovací výrazy a tu, a tam vyjadřují totožnost místního zařazení obsahu druhé výpovědi ve vztahu k obsahu první výpovědi v textu (*Jižt' nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové/ aby slyšel lid mluvícího mně k tobě/ a věřil tobě na věky: a tu jim vydal Prikázani své božské/ a vedouce je po horách těch netoliko jim vždy přítomen byl v sloupu oným ohnivým času nočního/ a v sloupu oblakovým času denního, s. 6; moravské a jiné okolní země a královstvi anobrž celý veškeren svět svolati a přivedsti*

mohl/ podíval bych se do velice někdy bohatých dolů Žďárských/ a tam vyhledajice ještě zanechanou od předků starých pro rozmnožení slávy JANA svatého rudu stříbrnou dal bych tlačiti v hojnosti peníze pamětní k rozmetání a vyházení mezi přítomný ctitele svato-jánského/ nebo vim/ že podle nejmoudřejšího kazatele Jeruzalémského nejzvůčnější/ a nejpronikavější hlas jest peníze: Pecunia obediunt omnia., s. 16).

Spojka a tím vyjadřuje prostředkovou povahu obsahu první výpovědi vzhledem k následku vyjádřenému ve výpovědi druhé (*strom cedrový mimo své nesmírné vejšky a libeznosti vůně kterou ze sebe vydává od štědré nature a přirozenosti i tím obdařen jest/ že velmi hojné a libezné ovoce nese/ a tím všechny k sobě přicházející občerstvuje/ a obveseluje, s. 13).*

V kázání se nám objevuje spojovací prostředek jak – tak, či spojovací výraz potom. Prvním prostředkem vyjadřujeme slučovací poměr s vytýkáním spoluúčasti členů (*skrže Pismo svaté/ jak Starého tak Nového zákona, s. 5; do své zahrady jak kunstovně tak velmi nákladně ozdobený, s. 15).* Druhý zmiňovaný spojovací výraz vyjadřuje následnost (*Některé zajisté ustanovil Bůh v Církvi nejprv Apoštoly/ druhé Proroky/ třetí učitele/ potom ty kteříž čini divy/ potom ty kteříž mají dar uzdravování/ potom pomocníky/ potom správce jiných., s. 11).* Druhý a po něm následující členy začínají platit později než člen první.⁵⁷ Zde se na vyjádření posloupnosti podílejí také další lexikální prostředky jednotlivých vět, a to prostředky jako *nejprv, druhé a třetí*.⁵⁸

Nalezneme zde také kombinaci spojky a s ukazovacím zájmenem (*hora nejvyšší/ a na vrchu svém bělosti sněhu ojasněná všechněch marynářů a plavců mořských oči k sobě potahuje/ a jejich v zármutku/ a nebezpečnosti jediné jest potěšení; a ta veliká sláva/ a nesmrtečná čest hory Libánské obzvláště věku toho daná jest/ a veřejně od celého veškeren světa slušně dává se dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedlníku božimu svatému Janovi Nepomuckému/ nebo jestli že podle vyřčení učitele církevního s. Augustýna svět tento nic jiného není jediné jedno moře zbouřené/ jak jeho slova jsou, s. 13).*

⁵⁷ GREPL, M. a kol.: *Průruční mluvnice češtiny*. Praha, Nakladatelství lidové noviny, 2003: 558.

⁵⁸ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 30.

1.8.1.2 Vztah odporovací

Spojkami odporovacími vyjadřujeme, že obsahy větných členů či takto spojených vět jsou rozporuplné.

Za základní odporovací spojku považujeme spojku ale (*V tom svatým ouřadu postavený ne již v Tejně tejně/ **ale** všem veřejně naučení vydával jest/ tak pronikající, s.10; horo někdy Černá a zatměná/ nyní **ale** Zelená/ a plesající, s. 7; V kterémžto veleslavném chrámě božím/ aby jeho čest a sláva den odedne více rostla/ a nesmrtedlně se rozmáhala já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti/ slavném mučedlnictví/ a nesčíslných divích a zázracích/ které nejsvrchovanější velebnost božská čini pro rozmnožení cti a slávy jeho jednati budu/ a skrze slávu hory Libánské nevyslovedlnou slávu jeho vyobraziti se vynasnažím. Dříve **ale** než začnu pozdvihněte zvučných hlasův vašich plesající slávo-zvěstcové/ a tý veliké slávy svato-jánské slavný začátek učíte, s. 7 - 8).*

Mezi vedlejšími větami objevíme zdvojenou spojku však ale, která má zesílený význam (*Slovem tak veliká/ a velice pronikající vůně jeho života svátosti/ svatých ctností se rozmnožila/ že nimi jsa pohnut/ ačkoliv sice sám protivník dobrých ctností král český Václav Lenivý Janovi svatému/ již proboštví královského vejhradního chrámu božního Vyšehradského/ již zase i Biskupskou stolicí Biskupství Litomyšlského jemu obětoval/ **však ale** Jan svatý z hluboký své pokory a poniženosti za nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství, s. 10).*

Spojovacím výrazem, kde spojka však rozděluje výrazy nic a méně, je nic však méně. Spojovací výraz má význam „ale přesto“ (srov. Alexová 2009: 118): *Divné v pravdě a podivné jsou vrchy ty/ divné a podivné jejich od nejsvrchovanější velebnosti božské obdaření/ **nic však méně** všechny a mnohé jiné podivnější opomijejice Pismo svaté při jediném spitování slávy jediné hory Libánské pozastavuje, s. 8).*

Náš text obsahuje také archaickou spojku anobrž (*Přijal jest ouřad ten JAN svatý/ a v něm ne již hlasem velikým volající Jonáš/ **anobrž** jako nový ohněm vroucnosti a horlivosti plápolající Eliáš neustále pracoval/ a tím pronikavější vůni života svátosti za nim se táhli/ a s onou chotí Šalomounovou oupěnlivě vždy chválali volajice, s. 10; ...jeden jako uprostřed rozkošné zahrady plný všemožné rozkoše duchovní zahradní palác spatřuji/ v kterém jaké zalíbení nachází ne již nějaký Alexandr král veliký/ **anobrž** sám onen nejvyšší král nad králi a pán nad pány Bůh všemohoucí, s. 15; ...spatřuje se potěšitedlně obraz ne nějakého Boha pohanského Plutona Boha bohatství/ **anobrž***

jednoho velikého služebníka božeho vítězitedlnýho/ a divotvorného Mučedlnika svatého Jana Nepomuckýho, s. 15).

Mezi větnými členy se vyskytuje spojovací výraz a sice. Vyjadřuje odstín omezení „ale přesto“⁵⁹: *Divné v pravdě a podivné jsou vrchy ty/ divné a podivné jejich od nejsvrchovanější velebnosti božské obdařeni/ nic však méně všechny a mnohé jiné podivnější opomijejíce Pismo svaté při jediném spítování slávy jediné hory Libánské pozastavuje/ a sice tak nepohnutelně/ že skrze slávu tu hory Libánské vypoobniti a vysloviti chce/ cokoliv někdy veliké Slávy nalezeno a spatřeno býti mohlo při velicej slávě onoho zákona Starého/ jak pěkně slova moje potvrzuje vysoce učený a starožitný Pisma svatého učitel a vykládatel častěj odemne jmenovaný Lyranus, s. 8.*

1.8.1.3 Vztah stupňovací

Spojky stupňovací jsou mezi výpověďmi, z nichž ta druhá převyšuje obvyklou míru očekávání, která je daná výpovědí první⁶⁰.

„Ve stupňovacím souvětí se už od 14. století můžeme setkat se slovem ano, které je od původu deiktickým citoslovem. Dnes už je hodnoceno jako spojka (*Táhni nás po sobě poběhnem po vůni masti tvých/ anobř pronikající vůni jeho života svátosti velice nadtknutá nábožná římská císařovna a královna česká Joanna Jana svatýho za duchovního Otce svýho/ a spovědnika vyvolila/ ano i sám císař římský/ a král český Václav Lenivý Janovi svatému ouřad svatý odevzdal/ a vlastního velikého almužníka svého učinil/ kterýžto vznešený ouřad mezi jinými při dvoře císařským a královským jest a bývá velmi vznešený, s. 10*). Stupňovací vztah původně vyplýval z obsahu spojených výpovědí. Ano uvozovalo druhou větu, která většinou vyjadřovala něco nečekaného. Ve chvíli, kdy se jeho náladový význam stíral, přehodnocovalo se samo ve výrazový prostředek stupňovacího vztahu a rozšířilo se i do spojení, kde by ve svém původním významu nemohlo být“⁶¹.

Spojka anobř vznikla ze spojení *ano* + *brž*. Následovala-li po kladné větě, měla čistě stupňovací výraz (*a porostlinami přiodil a okrášlil/ když mnohé z nich takovou obvláštmi milosti nadal/ že nižádný škodný jedovatý zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmi/ když v nich jako v nějakém skladu nesčíslného bohatství svého skryl/ a skrejvá*

⁵⁹ ALEXOVÁ, J.: *Vývoj českého barokního souvětí souřadného*. Praha: Arsca, 2009: 97–98.

⁶⁰ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 565.

⁶¹ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 32 – 33.

až posavád veliké a nesčíslné poklady zlata/ stříbra/ a drahých kamení/ **anobrž** na tom mnohé větší zanechal jest znameni božského svého na horách a vrchách vyvýšených zalibeni, s. 5).

Spojovací výraz však ale ani je rovněž stupňovací a má silnější zabarvení (*Slávu tu jeho/ a nevyslovedlnou vyvýšenost rozhlašovala/ a celému veškeren světu dostatečně vyjevila sama obloha nebeská/ když k vyjevení a osvícení těla svého Nebeštana jasně se třpyticí hvězdy nad vody Moldavské seslala/ které plynoucí pod vodami tělo jeho svaté jako nejjasnější světla hořící obkličili a vyprovázeli; **však ale ani** na tom ještě dosti nebylo/ nejsvrchovanější velebnosti božské/ že takovou slávou/ takovou velebnosti/ tolika divy a zázraky počil jest slavnou smrt s. 12).*

Ve vedlejších větách se můžeme setkat s dvojitou stupňovací spojkou netoliko - anobrž, případně zesílenější formou netoliko – anobrž i (*Zevnitřní svou zelenosti potupuje vnitřní ohně prudkosti. Podivný onen vrch a hora nad jiné vyvýšená Olympus v zemi Řecké/ tak býti má vysoká/ že **netoliko** vyvýšenosti a výškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje/ **anobrž** od papršku slunečných při vrchu svém tak vždycky jest osvícená/ že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže, s. 8; Patří vaší vysoce důstojné velebnosti Omni Jure, všemožným plným právem/ jakožto nejhodnějšímu Opatu slavného/ a starožitného kláštera Žďárského/ na jehožto půdě pro nesmrtdlné rozmnožení slávy té/ **netoliko** veleslavný/ a nákladně postavený chrám boží stojí/ **anobrž i** ten od vaší vysoce důstojné velebnosti ostrovtipně nalezený/ a s velikým vynasnažením/ náklady/ a práci jest vystavený, s. 3; a tu jim vydal Prikázani své božské/ a vedouce je po horách těch **netoliko** jim vždy přítomen byl v sloupu oným ohnivým času nočního/ a v sloupu oblakovým času denního/ **anobrž i** je podivně krmil s mannou z oblohy nebeské padající/ a s ptactvem nesčíslným ... s. 6; Slovem tak v Novém zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější světa spasitel hory a vrchy vyvýšené/ že **netoliko** na nich nejvíce kázal/ a lid vyučoval/ mnohé a nesčíslné milosti skrze divy své a zázraky prokazoval/ **anobrž i** posledně z tohoto světa odcházejice k Otci svému nebeskému na nich jest vytiskl/ a je jako sobě zaznamenal svými šlapěji nejsvětějšími, s. 6; a k tomu cíli a konci **netoliko** velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal/ **anobrž i** mimo zlata/ stříbra/ a drahého kamení velice vážené dřivi cedrové z hory Libánské pro nesmrtdlnou trvándlivost a nevyslovedlnou okrasu jest připravil; s. 11).*

Velmi archaicky na nás působí spojovací výraz nerci-li – anobrž i, který se v zadaném kázání objevuje rovněž mezi vedlejšími větami (*jak nevypravitedlná jasnost toho nového Kristového staveni Církve svaté křesťanské katolické rytěrující byl jest*

*dnešni veleslavný/ divotvorný/ a vítězitedlný Mučedlnik boži svatý Jan Nepomucký/ když **nerčili** skrze své veliké svaté ctnosti a přepodivnou života svátost ji jako jasná svíce na vysokým svicnu vystavená osvěcoval/ **anobrž i** skrze své svaté a vítězitedlné mučedlnictvi tak jest Církev svatou ojasnil, s. 11).*

1.8.1.4 Vztah vylučovací

V tomto vztahu jde o alternaci dvou členů (vět) za nestejných důsledků jejich realizace, kdy může platit jen jeden z nich.⁶² V našem textu nalezneme spojku anebo v apokopované formě aneb (*Co pak jsou to **aneb** býti mají za hory a vrchy tak šťastné/ tak milostmi naplněné po kterých jsi tak toužil/ a neomylné pomoci od nich nabýval, s. 7).*

Spojku najdeme především mezi latinským výrazem a jeho českým ekvivalentem. Spojuje zde dvě různá pojmenování téže věci ve významu „neboli, čili“. Spojka aneb se objevuje i v oddělené podobě a neb či v nezkrácené podobě a nebo: *Všechno to u figuře **aneb** v podobenství dalo se jim, s. 11; oběť ještě In Lege naturae a **neb** v zákoně přirozeném nepovědomou, s. 5; a proto nové úmluvy a **neb** Nového zákona smírčím jest, s. 6; to jest hora bílá/ a **neb** kadidlová, s. 8; veřejně netoliko štědrý a věrný almužník královský/ **anobrž i** Pater Pauperum (c) a **nebo** Otec chudých byl nazvaný, s. 10).*

1.8.1.5 Vztah důvodový a vysvětlovací

Základním prostředkem k vyjádření důvodového a vysvětlovacího vztahu byla v době barokní spojka nebo.⁶³ Tato spojka se vyskytovala zvláště v souřadném barokním souvětí:

*Radovati se bude veselá jsoucí/ a Boha chválicí hora tato zelená/ a celá svatá tato duchovní poušť Žďárská/ **nebo** sláva hory Libánské daná jest ji skrze veliké rozmnožení veliké cti a slávy divotvorného a vítězitedlného Mučedlnika božního svatého JANA Nepomuckého..., s. 7; Že byla jest hora Libánská nad jiné hory a vrchy vyvýšené plodnější/ a ourodnější/ a největší vůni ze sebe vydávající/ nedivím se/ **nebo** na ni rostli netoliko rozdílné květiny libeznou vůni působící/ stromovi cypřišové/ a cedrové celé*

⁶² GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 352.

⁶³ ALEXOVÁ, J.: *Vývoj českého barokního souvětí souřadného*. Praha: Arsaci, 2009: 201n.

*pověří okolo libeznou vůni svou naplňující/ anobř i pronikající vůni vydávající kadidlo bílé v takovém množství na hůře ty rostlo, s. 8; Ozdobená Církev svatá rozličnosti/ to jest: rozdílnými skutky svatých ctnosti/ **nebo** jini byli jako zlatem se třpytící skrze slavné mučednictví své/ jini jako sličně květoucí růže skrze svátost svaté kajicnosti, s. 11; pro rozmnožení slávy JANA svatého rudu stříbrnou dal bych tlačiti v hojnosti penize pamětní k rozmetání a vyházení mezi přítomný ctitele svato-jánské/ **nebo** vim/ že podle nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského nezvůčnější/ a nejpronikavější hlas jest penize, s. 16; buď naše v zármutku sladké potěšení/ v nebezpečnosti vinšovaná ochrana/ v potřebách a nedostatcích nejvinšovanější pomoc/ vzhledni na nás/ **nebo** pod nejvinšovanější stín tvé přemocné a divotvorné ochrany od dnešního dne všickni se odevzdáváme, s. 16 aj.).*

1.8.1.6 Vztah důsledkový

Tyto spojky spojují věty či členy, v nichž druhá jednotka vyjadřuje, co vyplývá z jednotky první jako její následek. U vět je to tak, že děj první věty působí to, co se říká ve větě druhé. A nebo co vyplývá z obsahu první věty jako logický závěr.⁶⁴

„Po celou dobu historickou bylo a dodnes je základním prostředkem k vyjádření důsledkového vztahu příslovce proto, které může vystupovat buď samo, nebo spolu se spojkou *a* jako a proto (*Jak ale v Novém zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější Bůh hory a vrchy vyvýšené ještě patrněj znáti jest dal hned při prvním založení zákona Nového/ zákona milostivého: na vrchu vyvýšeným Kalvarie skrze přehořkou a bolestnou smrt svou/ jak pěkně mně o tom vyučuje učitel národův vyvolená nádoba svatý Pavel/ když v Epištole k Židům takto di: Ideó Novi Testamenti Mediator est, ut Morte intercedente repromissionem accipiant æternæ Hæraditatis, (h) **a proto** nové úmluvy a neb Nového zákona smírčím jest/ aby skrze smrt mezi to vkročící zaslibení přijali věčného dědictví.*, s. 6; *netoliko vyvýšenosti a vejškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje/ anobř od papršku slunečných při vrchu svém tak vzdycky jest osvícená/ že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže/ **proto** slušně vyobrazenému vrchu tomu připsal ostrovtipný již jmenovaný Opat Picinellus Caliginis expers (r) tak se vzdycky stkví svou jasností/ že žádné nepřipouští temnosti, s. 8; Kdo tedy pochybovati může že i tento dům svůj plný rozkoše nesčíslnými milostmi jest nadal/*

⁶⁴ BAUER, J.: *Vývoj českého souvětí*. Praha, Nakladatelství ČSAV, 1960: 103–106.

*aby všickni i ty nejzoufanlivější hříšníci kteří do něho se utikati budou obzvláštní milosti boží byli obdařeni/ **proto** slušně veleslavnému tomuto chrámu božimu dnešního dne připsati musím/ co někdy na vejroční slavnost nejpřednějšímu chrámu božimu připsati dala veleslavná obec Mantuánská pro zvláštní zvelebeni svatýho Patrona chrámu toho Tutela decúsque, s. 15;⁶⁵*

Jednou se ve funkci konektoru vyskytuje spojka protož: ... *král Šalomoun poslal posly k králi týrskému Hynamovi/ aby on pro tak vznešený stánek samé nejsvrchovanější velebnosti božské z hory své Libánské dřivi cedrové porážeti a nasekati rozkázal: **Protož** rozkažiž služebníkům tvým/ ať mi nasekaji dřivi cedrového na hoře Libánské/ která hora pro veliké množství tam rostoucího plodného a velmi libezné ovotce nesoucího stromovi cedrového byla jest nazvaná Mons amoenissimus, hora nejrozkošnější; s. 6.*

1.8.2 Spojky hypotaktické

Spojky hypotaktické neboli podřadicí vyjadřují sémantickou závislost připojované věty a vyjadřují její vztah k větě řídicí.⁶⁶

1.8.2.1 Vztah podmínkový

Platnost děje či stavu v tomto podmínkovém vztahu je podmíněna platností jiného děje nebo stavu. Rozlišujeme dva druhy podmínky (pro každou je jiný typ spojek):

- podmínka uskutečnitelná – vyjadřuje se například spojkami jestliže, -li, když;
- podmínka ireálná – vyjadřuje se spojkou kdyby a kondicionálem minulým, ovšem, je-li z kontextu jasné, že jde o podmínku ireálnou, užívá se kondicionál přítomný.⁶⁷

V našem textu se objevuje podmínka reálná (*nedlouho jsem přemejšlel/ pod jakej tak stin ochrany s chatrnou touto práci mou bych se přivinouti měl/ nebo **jestli** že podlé vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalemskýho: Ad locum unde exeunt Flumina revertuntur (*) do téhož místa plynou řeky zase/ z kteréhož vyšly/ komu jinému Jure*

⁶⁵ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 35.

⁶⁶ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 352.

⁶⁷ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 353.

*Paterno aneb plným právem otcovským patřiti může medotekoucí sláva tato hory Libánské/ s. 3; **jestli že** podlé vyřčení učitele církevního s. Augustýna svět tento nic jiného není jedině jedno moře zbouřené/ jak jeho slova jsou: ... a na tom moři všichni se plavíme/ kam ale všechněch nás ... oči jsou obrácené, s. 9; **buduli** já přinuceně o jeho veliké života svatosti mlčeti samé němé kameni ze zdi a z říčenin z rozkotaného od steklosti kacírské kláštera někdy slavného pod Zelenou horou hlásati bude a velikou života svatost svatého JANA vypravovati/ s. 9; **Buduli** já o veliké života svátosti svatého JANA mlčeti/ kterou jest se stkvěl v mládeneckým/ a již dospělým věku svým samé němé kameni ze zdi pronikajícím zvukem hlásati velikou jeho života svatost bude/ obzvláště kameni onoho pokojika tejnýho/ s. 9).*

Vyjádřena je i podmínka ireálná s využitím kondicionálu přítomného: *Nevděčným bych v pravdě uznán byl/ **kdybych** tuto mou chatrnou práci jinam kromě pod stín ochrany vaší vysoce důstojné velebnosti obrátil, s. 3; **kdyby** ale tato chatrná a sprostá práce má vaší vysoce důstojné velebnosti očekávání a žádosti neučinila za dosti; doufám že přirozenou milostivou vejmluvnosti mne milostivě vomluveného miti račíte, s. 3; A **kdybych** já dnešního dne měl a mohl následovati kunstovného onoho obrazo-tepce Stesicrata, z celé tyto hory Zelené vytesati bych chtěl jediný obraz dnešního veleslavného a divotvorného Mučedlnika božihó Jana svatýho/ s. 16).* Tato spojka vystupuje na místo „by“. Setkáváme se s ní už koncem 14. století. Silně se ovšem šíří až ve století patnáctém a pak už převládá.⁶⁸

1.8.2.2 Vztah přípustkový

Věta závislá vyjadřuje okolnost, navzdory které děj nebo stav platí. Uplatňují se tu spojky ač, ačkoli(v), třeba(s/že), přestože, jakkoli(v), i/ani když, i/ani kdyby a další.

Nepomucenské kázání dokládá pouze spojku ačkoliv (*Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná bliž slavného města Patavium stojící/ **ačkoliv** svým ustavičně plápolajícím ohněm/ ano i často z něho vycházejícím plamenem vždy plápolajicímu vrchu Etna velmi jest podobný/ v tom ale se od něho dělí/ a rozdíl má, s. 8; Slovem tak veliká/ a velice pronikající vůně jeho života svátosti/ svatých ctnosti se rozmnožila/ že nimi jsa pohnut/ **ačkoliv** sice sám protivník dobrých ctnosti král český Václav Lenivý*

⁶⁸ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 53.

Janovi svatému/ již probošstvi královského vejhradního chrámu božího Vyšehradského/ již zase i Biskupskou stolicí Biskupství Litomyšlského jemu obětoval, s. 10).

„Spojka ač nastupovala na místo zanikajícího kak(ož) už v 15. století. Začala se spojovat s partikulí -koli. Podoba spojky ačkoli nabyla postupem času převahy nad spojkou ač.

Přípustkové věty se spojkami ačkoli, ač se zachovaly až do dnešního českého jazyka. Tyto spojky jsou dostatečně zřetelným vyjádřením přípustkového vztahu. Jsou živé pouze ve spisovném jazyce, nářečí je neznají. Přesto mají široké příbuzenstvo ve slovanských jazycích, a to hlavně v jazycích západoslovanských. Zde se staly jedním ze základních výrazových prostředků přípustkového vztahu.“⁶⁹

1.8.2.3 Vztah účelový

Pro tento vztah je typickou spojkou **aby**. V závislé větě je vyjádřen účel děje (stavu), který vyjadřuje věta řídicí. Tento vztah je v našem textu bohatě zastoupen (*Jižt' nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové/ **aby** slyšel lid mluvícího mně k tobě/ a věřil tobě na věky, s. 6; a proto nové úmluvy a neb Nového zákona smírčím jest/ **aby** skrze smrt mezi to vkročící zaslíbeni přijali věčného dědictví, s. 6; Za tu slávu **abyste** těm starým svatým otcům vašim již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost prokázali/ postavili jste tajně se trpytící korunu slávy na hlavy jejich/ s. 7; V kterémžto veleslavném chrámě božím/ **aby** jeho čest a sláva den odedne více rostla/ a nesmrtedlně se rozmáhala já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti/ slavném mučedlnictví/ a nescíslných divích a zázracích ... jednati budu, s. 7–8; nebo jako někdy v Starým zákoně staral se jest a pečoval onen král Šalomoun/ **aby** jeden nejkrásnější/ a nejskvostnější stánek nejsvrchovanější velebnosti božské postaviti mohl, tak s mnohem větší starosti a peči v Novým zákoně pracoval jest onen Plus quám Salomon (f) vic než Šalomoun nejsvětější spasitel světa/ **aby** tím slavnější stánek nestihlé/ a neobsáhlé slávy své na tomto světě k rozmnožení postavil, s. 11; Tento dům rozkošný zahradni tou obzvláštni nadávám královskou milosti/ **aby** kdokoliv pro své veliké provinění utikající do toho domu by se utekl/ a vešel/ v něm všechnu milost/ a svého protiveni milostivé odpuštění nalezl, s. 15; Peniz ten památni ať jedenkaždý sebou vezme/ a po celým světě štědře rozdává; **abychme** ale i potěšitedlného přípisu toho potěšitedlně oučastni byli prvé než z tohoto*

⁶⁹ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 54.

svatého mista vystoupíme, s. 16). Komponent -by tvoří s l-ovým přičestím kondicionál. Ve větách účelových je děj, který se má uskutečnit, proto můžeme použít jen kondicionál přítomný.

Můžeme se také setkat se spojkou at', která je běžná v přímé řeči (*Protož rozkažiž služebníkům tvým/ at' mi nasekají dřivi cedrové na hoře Libánské/ která hora pro veliké množství tam rostoucího plodného a velmi libezné ovotce nesoucího stromovi cedrové byla jest nazvaná Mons amoenissimus, s. 10*). Z příkladu je patrné, že spojka se využívá po větách, které obsahují výzvu k nějaké činnosti nebo vyjadřují, že je zapotřebí tuto činnost vykonat k dosažení nějakého cíle.

1.8.2.4 Vztah příčinný a důvodový

Za typické spojky považujeme protože, poněvadž, jelikož, když, anžto, nebot' a další. Spojky vztahu příčinného připojují věty, které vyjadřují příčinu děje nebo stavu. Kdežto spojka v důvodovém vztahu je jakýmsi opakem vztahu příčinného. Jedná se zde o myšlenkovou konstrukci, ve které se z následku usuzuje na příčinu⁷⁰

V našem barokním kázání se vyskytuje spojka poněvadž, která byla právě v době barokní považována za neutrální. Dnes už ji chápeme jako knižní (*Kdoť se zdá bude dítě toho/ poněvadž velikou jasnosti sama obloha nebeská počtila jest první den narození jeho, s. 9*). „Tato spojka měla ve staré češtině ještě podobu „poňavadž“, zřídka „poňvadž“ či „poniž“. Časem ovšem převládla podoba poněvadž a zachovala se jako knižně zabarvená důvodová spojka až dodnes.“⁷¹

1.8.2.5 Vztah časový

Základním spojovacím prostředkem je spojka když, která je v textu opakována mnohokrát, ale někdy uvozuje kromě časového vztahu také vztah podmínkový (*Když jsem toto přítomné vyobrazení slávy divotvorného Mučedlníka božního svatého Jana Nepomuckého skrze medotekoucí slávu hory Libánské/ od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou poniženosti přijal/ nedlouho jsem přemejšlel, s. 3; dosti patrné toho jest zanechal znameni/ když netoliko hory a vrchy*

⁷⁰ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 352–353.

⁷¹ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 52.

vyvýšené mnohým sličným stromovím a sličně se zelenajícími bylinami/ a porostlinami přiodil a okrášlil/ **když** mnohé z nich takovou obzvláštní milosti nadal/ že nižádný škodný jedovatý zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmi/ když v nich jako v nějakém skladu nesčíslného bohatství svého skryl, s. 5; jak pěkně mně o tom vyučuje učitel národův vyvolená nádoba svatý Pavel/ **když** v Epištole k Židům takto di: Ideó Novi Teframenti Mediator est, ut Morte intercedente repromissionem accipiant æternæ Hæreditatis, (h), s. 6; a **když** času nočního jiné hory a vrchy truchlivé tmy a temnosti přikrývají/ vrch hory Etna tím jasněj bývá osvicený/ s. 8; **Když** jest někdy onen nejmoudřejší jeruzalémský král Šalomoun z obzvláštní vůle a nařízení samé nejsvrchovanější velebnosti božské veleslavný onen stánek boží a chrám jeruzalémský postaviti sobě ustanovil/ pravi Pismo svaté/, že... s.10 apod.).

Věty časové uvozují v textu i jiné spojovací výrazy, např. dříve než (**Dříve ale než** začnu pozdvihněte zvučných hlasův vašich plesající slávo-zvěstcové/ a tý veliké slávy svato-jánské slavný začátek učíte, s. 8); prvé než (abychme ale i potěšitedlného přípisu toho potěšitedlně oučastni byli **prvé než** z tohoto svatého místa vystoupíme/ jedním zlatým řetězem stálé/ vroucné a horlivé pobožnosti svato-jánské svažme všechny přibytky a všechny jiné potřeby naše a k jeho svatým nohám tak svázané silně přibíme ..., s. 16).

1.8.2.6 Vztah místní

Vztah místní se vyjadřuje vztažnými příslovci místa. Jedná se například o zájmenná příslovce kam, kudy, kde.

Naše kázání dokládá spojovací výrazy kam (a na tom moři všickni my se plavíme/ **kam** ale všechněch nás zarmoucených/ a v tolika nebezpečnostvích postavených plavců a celého veškeren světa/ obzvláštně věku tohoto našeho pro sladké potěšení oči jsou obrácené: jedině k té nesmrtdlné slávě hory Libánské/ k dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedlníku božimu, s. 13); kde(ž) (neb **kdež** se děje kšaft/ potřebi jest aby smrt přišla toho/ kdož čini kšaft, s. 6).

1.8.2.7 Vztah způsobový

Způsobový vztah je vyjádřen srovnávací větou se spojkou jako (Skrze ty místa/ které v zemi Júdské byli nad jiné rozkošné plodné a ourodné **jako** jest byla hora

Libánská srozumivá se a vypodobňuje/ cokoliv bylo sličnosti/ krásy/ a slávy/ svátosti a vážnosti v Starém zákoně, s. 8; nebo jako někdy v Starém zákoně staral se jest a pečoval onen král Šalomoun, ... tak s mnohem větší starosti a peči v Novém zákoně pracoval jest onen Plus quám Salomon (f) vic než Šalomoun nejsvětější spasitel světa, s. 11).

K vyjádření míry nebo intenzity uvedením následku nebo výsledku s významem „tolik, do té míry, že ...“ je ve vedlejší větě obvyklá podřadící spojka že: *když netoliko hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným stromovím a sličně se zelenajícimi bylinami/ a porostlinami přiodil a okrášlil/ když mnohé z nich takovou obzvláštní milosti nadal/ že nižádný škodný jedovatý zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmi, s. 5; kadidlo bílé v takovém množství na hůře ty rostlo/ že ona hora Libánská od něho nazvaná byla Libanus, to jest hora bila/ aneb neb kadidlová, s. 8–9; jejížto druhá tím větší sláva v tom jest nejvíce zrostla a před tváří celého veškeren světa se rozšířila/ že na výsosti její zrostlé dříví a stromoví cedrové potřebované bylo pro nesmrtedlnou trvanlivost/ a nevyslovitedlnou sličnost okrasy onoho podivného stánku a chrámu božího, s. 10 aj.*

Podřadící spojce že mohou předcházet výrazy tak či natolik. Ty vyjadřují dostatečnou míru: *podivná jest hora a vrch onen v Sicilii Etna nazvaný/ kterej tak silným a prudkým ohněm vnitřku hoří a plápolá/ že velmi často plamen při vrchu jeho nad hrdlo vystupuje/ s. 8; Podivný onen vrch a hora nad jiné vyvýšená Olympus v zemi Řecké/ tak býti má vysoká/ že netoliko vyvýšenosti a vejškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje/ anobrž od papršku slunečných při vrchu svém tak vzdycky jest osvicená/ že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže, s. 8; tak se vzdycky stkví svou jasností/ že žádná nepřipouští temnosti, s. 8; Pismo svaté při jediném spitování slávy jediné hory Libánské se pozastavuje/ a sice tak nepohnutedlně/ že skrze slávu tu hory Libánské vypodobniti a vysloviti chce/ cokoliv někdy veliké slávy nalezeno a spatřeno býti mohlo, s. 8; všem veřejně naučení vydával jest/ tak pronikající/ vůni života svátosti/ vroucnosti/ a horlivosti/ že plný vroucnosti a horlivosti jako nový Jonáš ten Jan svatý před tváří císaře římského/ a krále českého Václava Lenivého/ a celého dvoru ouřad svatý/ a kazatelský zastával; s. 10; Slovem tak veliká/ a velice pronikající vůně jeho života svátosti/ svatých ctnosti se rozmnožila/ že nimi jsa pohnut/ ... král český Václav Lenivý Janovi svatému/ již proboštví královského vejhradního chrámu božího Vyšehradského/ již zase i Biskupskou stolicí Biskupství Litomyšlského jemu obětoval, s. 10; anobrž i skrze své svaté a vítězitedlné mučednictví tak jest Církev svatou ojasnil/ a okrášlil/ že netoliko ta veliká jasnost a okrasa nezměnitelně již na čtvrtý věk trvajících*

nižádného netrpěla jest zatměni, s. 11; že vrchy a hory vyvýšené tak jsou šťastné/ že od vycházejícího slunce nebeského ponejprv bývají osvicené a spatřené/ s. 13 apod.

Najdeme-li ve větě řídicí výraz **tím** a ve větě závislé výraz **čím** a komparativ adjektiva či adverbia, jde o spojovací prostředky vyjadřující úměrnost: **Čím** vic temnostmi obkličeny/ **tím** větší jasnosti spatřuje se osvicený, s. 8; **Čím** více ostrosti železa zbodený bývá/ **tím** hodnější a vonnější mirhu a vůni vydává, s. 9; **Čím** on tělo své Anjelské více trýznil/ a ranil v soukromi/ **tím** větší vůně jeho svatosti vycházela jest veřejně před lidmi, s. 9; **čím** více skrejvati se vynasnažovali drahý poklad ten z hrozného a strašlivého rozkazu královského/ **tím** vic a vic se poklad ten vyjevoval/ s. 13.

Z původně účinkového spojení **tak že** se postupně vyvinula podřadicí spojka **takže**, která uvozuje větu vyjadřující následek či důsledek vyplývající z obsahu věty řídicí.⁷² Náš text poskytuje tyto dva doklady: *onoho pokojika tejnýho/ do kterého někdy svatý JAN k rozjimání věcí nebeských a ctnosti svatých s trýzněním a mrskáním těla svého svatýho se dobrovolně na mnoho dni zavřel/ když na kněžský ouřad posvěcen býti měl/ tak že v pravdě tenkrát v tom dobrovolném žaláři zavřenému/ a v svatém cvičení v svaté kajicnosti postavenému JANU svatýmu připsati se mohlo/ s. 9; buduli já přinuceně o jeho veliké života svatosti mlčeti samé němé kameni ze zdi a z říčenin z rozkotaného od steklosti kacířské kláštera někdy slavného pod Zelenou horou hlásati bude a velikou života svatost svatého JANA vypravovati/ kterou na něm spatřilo hned při prvním nevinným dětinským věku jeho/ tak že jako mezi sebou přirozeným němým způsobem jednajice a té veliké svatosti jeho se obdivujice oněm častě opakovali ona slova svatého Arci-otce Benedikta, s. 9; Přijal jest ouřad ten Jan svatý/ a v něm ... jako nový ohněm vroucnosti a horlivosti plápolající Eliáš neustále pracoval/ a tím pronikavější vůni života svátosti vydával/ tak že netoliko všechny města pražské libeznosti vůně jeho svátosti za nim se táhli/ a s onou choti Šalomounovou oupěnlivě vždy chvátali volajice: s. 10.*

1.8.2.8 Spojovací výrazy ve větách obsahových

Obsahové věty vyjadřovaly ve staré češtině zpravidla děj reálný, k jehož platnosti nevyjadřuje mluvčí pochybnost nebo nějakou výhradu.

⁷² ALEXOVÁ, J.: *Vývoj českého barokního souvětí souřadného*. Praha: Arsca, 2009: 168–169.

„Stejně jako v současném českém jazyce měly obsahové věty s „že“ i ve staročeském jazyce nejčastěji funkci předmětovou. Méně podmětovou a přívlastkovou.“⁷³

Podřadicí spojka že následuje například po slovesech *vědět*, *poznati*, *říkati*, *znáti*, *přísahati*, *psáti*, *ukazovati* a mnoha dalších (*doufám že přirozenou milostivou vejmuvností mne milostivě vomluveného miti ráčíte*, s. 3; *Nedivím se tedy/ nedivím/ že tak srdnatě v největších potřebách a souženích toužil/ a vzdychal k horám a vrchům vyvýšeným korunovaný Prorok Páně David*, s. 7; *vždy plápolajícimu vrchu Etna velmi jest podobný/ v tom ale se od něho děli/ a rozdíl má/ že vzdychky tou nejsličnější zelenosti přiroděný se spatřuje*, s. 8; *praví Písmo svaté/ že král Šalomoun poslal posly k králi týrskému Hyramovi/ s. 10*). Tato spojka připojuje i vedlejší větu podmíněnou (*Čest a veliká sláva vaše jest velební synové žďárští/ že staří otcové vaši v klášteře pod Zelenou horou u Nepomuka v první Anjelské nevinnosti a svátosti svatého JANA Nepomuckého vycvičili/ a ty jeho nynější všechny slávy pevný základ položili*, s. 7).

V textu byla k připojení obsahové věty užita i spojky aby: *poručil aby oni velební P. P. křížovnici s červeným srdcem to tělo svaté v tejnosti někam do kouta uvrhli/ pro strach a bázeň krále ačkoliv nevolně do jedné postranné zdi uložili a skryli drahý poklad ten*, s. 13

Kromě těchto základních spojek najdeme v textu také vztažné zájmeno jaký, nebo spojku jak, které také uvozují vedlejší větu předmětovou (*nedlouho jsem přemejšlel/ pod **jakej** tak stín ochrany s chatrnou touto prací mou bych se přivínouti měl*, s. 3; *Nechci opakovati **jak** při jeho svatém hrobě divotvorně zrak nabyli jediným prachem země z hrobu jeho na oči nasypáném. Nechci opáčiti **jak** skrze slib ke cti jeho učiněný od nezhojitedlný sice nemoci padoucí podivně uzdravení. Nechci připomínati **jak** jiný k ohavné popravné smrti již odsouzený skrze pomoc svatého Jana podivně při životě/ i při své cti byl zachovaný*, s. 14).

1.8.2.9 Spojovací výrazy ve větách determinujících

Věty determinující se vztahují ke jménu věty řídící. Bývají uvozeny relativy, vztažnými zájmeny a příslovci.⁷⁴

⁷³ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 58.

⁷⁴ GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003: 355.

Kázání nám nabízí věty se vztažnými zájmeny a příslovci (*a jich přijiti nechtěl/ ukazujice tenkrát na sobě vlastnost hory jedné a vrchu vyvýšeného/ který vyobrazice ostrovtipný symbolista Picinellus dal jest na výsosti vrchu toho nápis, s. 10; Vstaň a vstůp na hůru Bethel/ bydlíž tam/ a učíň oltář Pánu/ který se ukázal tobě a i hned sebral Abraham Bohy cizí a modly/ a zakopal je pod stromem cerebintovým. Kde jest onen Otec všech věřících Abraham Pánu Bohu svému jakožto Pánu nejvyššímu onu obět ještě In Lege naturæ a neb v zákoně přirozeným, s. 5; Budeš obětovati ho obět zápalnou na jedné hoře/ kteroužť okážu tobě. Kde a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl od stvoření svého jakožto nejvyšší Bůh všech věci všemocný tvorce a stvořitel: s. 5 - 6).* Vztažné příslovce je zde dokonce ve funkci konektoru.

Přívlastkové věty s příslovci kde, kam, kdy se mohou vztahovat k podstatným jménům, která označují místo nebo čas.⁷⁵ Z dalších dokladů vybíráme ještě: *svědek mně jest sám Bůh živý/ Bůh nesmrtedlný/ skrze Piismo svaté/ jak Starého tak Nového zákona! a zajisté/ kde jest onen Otec věřících Bohu milý služebník a patriarcha Abraham k poznání Boha pravého přišel/ s. 5; neb kdež se děje kšaft/ potřebi jest aby smrt přišla toho/ kdož čini kšaft, s. 6; Pozdvihl jsem oči mé k horám odkudby přišla pomoc mně, s. 7; nebo když pro veliký schod lidu pro uctění těla jeho se scházejícího k svatému kříži velkému/ velebných P.P. křížovníkův s červeným srdcem blahoslavených Mučedlníkův od pokání vůbec s° Ciriaka/ kdežto zatím tělo to svaté z Moldavy vyzdvižené bylo složené; když pravim pro ten veliký schod, s. 13).*

Determinující věty může uvozovat i podřadící spojka že (*Mezi jinými přirozenými dary/ kterými mnohonásobnými od nejsvrchovanějšího tvorce a stvořitele všech věcí obdařené jest stromovi sedrové/ jest i tento dar/ že totižto vejškou svou a vyvýšenosti netoliko jiné stromovi převyšují/ anobrž i nejvyššími vrchy svými samé oblohy nebeské/ a oblaku se dotýkají, s. 12).*

Jako spojovací výrazy se uplatňují i vztažná přívlastňovací zájmena jehož, jejíž (*jakožto nejhodnějšímu Opatu slavného/ a starožitného kláštera Žďárského/ na jehožto půdě pro nesmrtedlné rozmnožení slávy té/ netoliko veleslavný/ a nákladně postavený chrám boží stojí, s. 3; stánek onen a chrám Šalomounův byl jest figura a podobenství Církve svaté/ k jejimužto slavnému a nejslavnějšímu stavení nejsvětější onen a*

---

⁷⁵ FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009: 42.

nejostrovtipnější Mistr Kristus jak drahé a nevyslovitelné ceny potřeboval jest okrasy a ozdoby, s. 11).

Závěr

Tématem diplomové práce byla morfologická analýza kázání *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*, kterou roku 1727 vydal Karel Václav Černý.

Podrobná analýza struktury barokního textu se zaměřila na morfologické jevy osmi slovních druhů. Při analýze jsem využívala synchronní metodu. Srovnávala jsem jazyk první třetiny 18. století s jazykem současným. Při shledávání materiálu jsem používala metodu excerpční. U sloves jsem využila i metodu statistickou.

V kapitole o **podstatných jménech** užitých v textu jsem věnovala pozornost jmenným gramatickým kategoriím a deklinaci. Kapitulu o deklinaci jsem rozdělila podle jednotlivých rodů, jejich vzorů a podle toho, zda se jedná o deklinaci singulárovou či plurálovou. Zaměřila jsem se na odlišnosti v dobovém jazyce v porovnání se současným deklinačním systémem. Došla jsem k závěru, že až na několik výjimek, se deklinační systém první třetiny 18. století od současné češtiny neliší, jen je nutné věty důkladně prozkoumat. U substantiv byly zachovány tvary jednak s původními, jednak i s nepůvodními koncovkami. V jednotlivých případech jsem zjistila, že i když je v současné spisovné češtině řadíme pod určitý vzor, viz substantivum *oči* (kromě 1., 4. a 5. p. a podob *oči*ma je podle vzoru moře), gramatická shoda je ovšem jiná (rod ženský). Uchovaly se totiž starší duálové tvary, ačkoli duál jako kategorie času zanikl.

Někdy nastal problém při určování pádu. V textu jsem našla příklad (*Některé zajisté ustanovil Bůh v Církvi nejprv **Apoštolý**/ druhé **Proroky**/ třetí **učitele**/ potom ty kteříž čini divy/ potom ty kteříž mají dar uzdravování/ potom **pomocníky**/ potom **správce** jiných, s. 11*), ve kterém mě znejistila vyznačená substantiva. Nejprve jsem u všech uvažovala o čtvrtém pádu plurálu, ale v tomto souvětí je zpočátku dvojí vazba slovesa *ustanoviti*, a sice „koho kým“, tedy se čtvrtým a současně i se sedmým pádem pl. Ve čtvrtém pádě je zájmeno *některé* a číslovka *druhé*, zatímco tvary *apoštolý* a *proroky* jsou v sedmém pádě. Teprve následující tvar *učitele* s elipsou slovesa *ustanoviti* je v pádě čtvrtém a potvrzuje to i opakující se zájmeno *ty* a další akuzativní tvary substantiv v následujících větách. U vzoru *hrad* jsou vedle původních koncovek *o-*kmenových i koncovky přejaté z *u-*kmenové deklinace. K tomuto vzoru jsem přiřadila i substantiva „plamen“ a „den“, jež obsahují některé starší koncovky, které způsobují i dnes, že tato jména kolísají mezi vzorem *hrad* a *stroj*. Zároveň však v jiných pádech

přijímají koncovky vzoru, k němuž přešla. Původně tato substantiva patřila k *n*-kmenové deklinaci (*plující jako v plném plamenu plápolající spatřená byla*, s. 12; *ano i často z něho vycházejícím plamenem*, s. 8; *Kdoť se zdá bude dítě toho/ poněvadž velikou jasností sama obloha nebeská počila jest první den narození jeho*, s. 9; *do kterého někdy svatý JAN k rozjímání věcí nebeských a ctností svatých ... se dobrovolně na mnoho dní zavřel*, s. 9). Substantiva podle vzoru hrad využívají kromě své původní *o*-kmenové deklinace také koncovky, které jsou převzaté z *u*-kmenové, a někdy i *a*-kmenové deklinace. Náš text toto dokládá v genitivu a lokálu singuláru a také v lokálu plurálu (*svatého řádu cistercienského velebného kláštera*, s. 2; *však ale buduli já pro tupost a nespůsobnost jazyku mého mlčeti*, s. 9; *a neb v zákoně přirozeným nepovědomou syna totižto svého nejmilejšího ... počtiti měl*, s. 5; *In Lege naturae v zákonu přirozeným*, s. 6; *v tom svatým ouřadu postavený ne již v Tejně*, s. 10; *Oznam a vynauč nás v tolika zármutcích*, s. 7; *zalibeni na horách a vrchách vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce*, s. 5).

K ženskému vzoru píseň jsem přiřadila substantivum *církev*, které původně patřilo k *v*-kmenům (*nepohnutelný sloup cedrový byl jest v Církví svaté*, s. 12) a substantiva *rozkoš*, *bázň*, *poušť* a *tvář*, která byla dříve ženskými *i*-kmeny (*slávu velikou/ rozkoš/ plodnost/ a ourodnost hory Libánské vypisuje*, s. 7; *pro strach a bázeň krále*, s. 13; *svatí oudové této svaté pouště cistercienské Žďárské*, s. 7; *a před tváří celé říše nebeské*, s. 12). V instrumentálu plurálu substantiva *šlápěj* se v textu patrně omylem vyskytl tvar šlapěji místo spisovného „šlápějemi“ (*a je jako sobě za znamenal svými šlapěji nejsvětějšími*, s. 6). Může však jít také o záměnu rodu ženského za rod mužský. Substantivum *oči* mající od původu duálový tvar má, jak již bylo řečeno, ženskou shodu (*obzvláště věku tohoto našeho pro sladké potěšení oči jsou obrácené*, s. 13; *oči své plné neomylné naděje k přimluvčím svatým pozdvihuje*, s. 7), ovšem vzhledem k ostatním plurálovým tvarům se substantivum řadí pod vzor moře. Singulárový tvar *oko* má pravidelnou deklinaci podle vzoru město. Text poskytl jen jeden příklad, kdy tvar odpovídá vzoru *moře*, i když původní duálový tvar *očí* byl po přehlásce *týž* (*nebo vrchy a hory vysoké nesmírnou vysokostí svou netoliko k patření na sebe potahují slunce jasné ono oko oblohy nebeské/ anobř i vysokost jejich jedině potěšení a obveselení jest očí lidských*, s. 13). Dnes všechny tyto tvary považujeme za plurálové.

V kapitole o **přídavných jménech** jsem se po obecné charakteristice věnovala také problematice skloňování. Ve složené deklinaci jsem si všimla konkurence tvarů adjektiv s dlouhým -é- a jeho zúženou variantou -í-. V současné češtině jsou zúžené

tvary považovány za nespisovné, proto jsem konfrontovala zjištěné tvary s paradigmaty v gramatice Václava Jana Rosy a v *Brusu* Jiřího Konstance, abych zjistila, jak se k těmto tvarům stavěli gramatikové té doby. Po důkladném porovnání jsem došla k závěru, že tyto zúžené tvary byly v době barokní některými gramatikami považovány za náležité a střídaly se s tvary nezúženými (*jedině vaší vysoce důstojné velebnosti jakožto **pravýmu a milýmu** synu, s. 3; však ale Jan Svatý z **hluboký své pokory a poniženosti za nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství, s. 10; již zase i Biskupskou stolicí Biskupství **Litomyšlskýho** jemu obětoval, s. 10***). Ve smíšené deklinaci jsem se zaměřila na poměr jmenné a složené deklinace. Není pochyb o tom, že více se využívala smíšená deklinace s větším zastoupením složeného skloňování (*když vykládaje slova ty **Davidové** takto di, s. 7; a s onou choti **Šalomounovou** oupěnlivě vždy chvátili volajice, s. 10; Bohu kázice **Kristove** učeni s příkladným a svatým životem..., s. 9; Jakým ale způsobem ta libeznost vůně pracovitých a svatých dělníkův na vinici **Kristové** může býti samému nejvyššímu Bohu milá, s. 9*).

U **zájmen** stojí za připomenutí zvrtné přivlastňovací zájmeno svůj, u kterého v některých případech byla porušena zásada, aby zvrtné zájmeno svůj přivlastňovalo kterékoli zájmenné osobě (tedy 1., 2. a 3.), pokud je ve větě zároveň nositelem děje i vlastníkem objektu. Autor v několika případech užil přivlastňovacích zájmen shodných se zájmenem první nebo druhé osoby sg. i pl. (*však ale buduli **já** pro tupost a nespůsobnost jazyku **mého** mlčeti, s. 9; a při samém začátku kázání **mého** konec učiniti, s. 9; Protož rozkažíž služebníkům **tvým**, s. 10; pozdvihněte zvučných hlasův **vašich** plesající slávo-zvěstcové, s. 8*). Tázací zájmeno kdo mívalo v textu postfix -ť. U vztažných zájmen jsme se setkávali s variantami se vztažným prvkem -ž (*do téhož místa plynou řeky zase/ z **kteréhož** vyšly, s. 3; potrebi jest aby smrt přišla toho/ **kdož** čini kšaft, s. 6; všechny k sobě přicházející občerstvuje/ a obveseluje/ **což** považujice ostrovtipný Symbolista Gambertus, s. 13*) a se vztažnými posesivy (*jehož, jejíž, jehož*). Zájmeno který mělo v mužském rodě diftongizovanou podobu *ktorej*, často končilo postfixem -ž(to). V podmiňovacím způsobu se s ním psal dohromady kondicionálový morf -by. Také relativna se pojila s kondicionálovým komponentem -by. Stejně jako u přídavných jmen jsem zjistila, že diftongizované tvary byly opět považovány za náležité. Zájmeno neurčité všechn někdy pod vlivem mluvené češtiny a středočeského dialektu v plurálových tvarech používalo koncovky připojené k základu s příponou (*a byl **všechněch** ve všemožných potřebách věřících jeden veřejný, s. 14; Jeden proti **všechněm** jest ochránce, s. 14*). V některých případech bylo zájmeno *veš-* v nominativu

a akuzativu rozšířeno o sufix -keren a neskloňovalo se (*Církev svatá chtice celému veškeren světu ukázati vznešenost, s. 12; a veřejně od celého veškeren světa slušně dává se dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedlniku, s. 13*). Záporné zájmeno nižádný mělo ještě zesilující záporku ni-.

Číslovky základní měly v textu ještě starší tvar čtyřidceti, který vznikl splynutím původního praslovanského tvaru *četyri desęti.

U **sloves** jsem sledovala tvary určité, jednoduché i složené, a tvary neurčité. V neurčitých tvarech jsem se zaměřila na infinitiv, přechodníky a přičestí. U infinitivu jsem zjistila, že v textu je užitá jen koncovka -ti, případně -ci obměněné ve -cti. U přechodníků byly jen dvě zajímavosti, které stojí za připomenutí. V našem kázání se používal také přechodník přítomný z dokonavých sloves. Ten vyjadřoval předčasnost před hlavním dějem. Většinou byl užíván ve vedlejších větách časových (*nejsvrchovanější Bůh tiim patrněj jest ukázal/ když vytrhnouce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého jha poddanosti egyptské upřímo je vedl k hoře svaté Sinai, s. 6; němej živel vody/ když divotvorné v největším svém rozvodnění nenadále opadnouce tělo jeho svaté ukázal a vyjevil utopené, s. 12*). V současné době se přechodník přítomný tvoří jen od nedokonavých sloves.

Většina přechodníků však měla plurálový tvar, ačkoliv se přechodník vztahoval k osobě rodu mužského a šlo o číslo jednotné. Takových tvarů se vyskytlo celkem 19, z toho 12 přechodníků přítomných bylo utvořeno od sloves nedokonavých a 7 od sloves dokonavých. Převládalo tedy jako dnes vyjadřování současnosti s dějem hlavním, přechodníky ze sloves dokonavých vyjadřovaly předčasnost. Singulárový tvar byl správně použit jen v jednom případě (*učitel a vykládatel Lyranus, když vykládaje slova ty... takto di, s. 7*). Jen ve čtyřech případech byl tvar plurálový užit správně (*Kristova dobrá vůně jsme Bohu kážice Kristove učeni s příkladným a svatým životem/ a slávy ke cti a chvále boží s. 9; jako mezi sebou přirozeným němým způsobem jednajice a té veliké Svatosti Jeho se obdivujice o něm častě opakovali ona slova svatého Arci-Otce Benedikta, s. 5; a s onou choti Šalomounovou oupěnlivě vždy chvátali volajice, s. 6*). Ostatní plurálové tvary byly použity nesprávně.

V indikativu přezenta jsem sledovala výskyt archaického tvaru jest jak v přísudku jmenném se sponou (v přítomném či préteritálním tvaru), tak i v samotném préteritu. Po prozkoumání celého textu jsem došla k závěru, že se ani jednou neobjevuje novočeský tvar je. Jelikož se mi zdál výskyt tohoto tvaru zajímavý, provedla jsem jeho statistickou analýzu. Na základě této statistiky jsem zjistila, že nejvíce tvarů bylo

používáno bez „jest“. V textu se objevilo jen 36krát v préteritu, 9krát v přísudku jmenném se sponou v přítomném čase a 4krát v přísudku jmenném se sponou v préteritálním tvaru. Préteritum bez „jest“ se v textu vyskytovalo 157krát. Po prozkoumání celého textu jsem došla k závěru, že se ani jednou neobjevuje novočeský tvar je.

Imperativ se odlišoval jen drobností, a sice tvarem, který měl zakončení ve 2. os. sg. na -i v jednom případě i s přídatným -ž. Jednalo se o slovesný tvar končící na souhláskovou skupinu (***Táhni** nás po sobě poběhnem po vůni masti tvých, s. 10; **vzhledni** na nás, s. 16; Protož **rozkažič** služebníkům tvým, s. 10*).

Ze složených slovesných tvarů připomenu kondicionál přítomný. V textu jsem našla pro první osobu množného čísla tvar bychme. V Dostálově *Historické mluvnici* je uvedeno, že se jedná o tvar, který bylo dříve možné užít (***abychme** ale i potěšitedlného přípisu toho potěšitedlně oučastni **byli** prvé než z tohoto svatého místa vystoupíme, s. 16*). Dnes už bychom se s ním nesečkali. V první osobě plurálu kondicionálu používáme ve spisovné češtině jen tvar bychom, v běžně mluvené češtině tvar bysme. Ve staré češtině bylo postavení slovesa opačné než v současné češtině. V současném jazyce, pokud není kondicionál spojen se spojkou, je kondicionálový komponent v postavení enklitickém, tzn. že je za *l*-ovým přičestím. Barokní čeština první třetiny 18. století v kázání doložila různé obměny v postavení kondicionálových tvarů (*pod jakej tak stin ochrany s chatrnou práci mou **bych** se přivinouti **měl**, s. 3; nevděčným **bych** v pravdě uznán **byl***). Když ovšem specifický tvar pomocného slovesa (komponent) splývá se spojkou, je postavení téměř stejné jako v nové češtině (*Za tu slávu **abyste** těm starým svatým otcům vašim již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost **prokázali**, s. 7; ; **aby** slyšel lid mluvícího mně k tobě, s. 6; **aby** jeho čest a sláva den odedne vice **rostla**, s. 7 - 8; **abych** ... **svolati a přivedsti mohl**, s. 16; **kterýby** velikostí a kunstovným dílem všechny jiné divy světa **převyšoval**, s. 16; **kdyby** já dnešního dne **měl a mohl následovati**, s. 16*).

Ke kapitole o slovesech jsme připojili také oddíl o užití slovesných adjektiv. Text obsahoval nejvíce adjektiv rezultativních pasivních (*na hoře prvé Černé nyní Zelené **nazvané** v Moravě, s. 1; a pobožných ctitelů svato-janských **přednešená**, s. 1; a vysoce **učenému** panu, s. 2; a nákladně **postavený** chrám boží stojí ... od vaší vysoce důstojné velebnosti ostrovtipně **nalezený** ... a práci jest **vystavený**, s. 3; doufám že **přirozenou** milostivou vejmluvnosti mne milostivě **vomluveného** miti ráčíte, 3; vytrhnuce syny izrahelský lid sobě **vyvolený** z těžkého jha, s. 6; a přivedouce je do*

země *zaslibené*, s. 6). Nejméně bylo v textu adjektiv rezultativních aktivních (*že na výsosti její zrostlé dřivi a stromovi cedrové potřebované*, s. 10; *a k tomu cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal*, s. 11; *anobrž tím více aby času nynějšího tak podivně jako znovu vzkříšený a obživlý*, s. 14).

Kapitola o předložkách si všímala předložek podle spojitelnosti s pády a podle původu. V prvním případě jsem v textu vyhledala všechny předložky a roztřídila je podle jejich vazeb s pády. Předložky podle původu jsem rozdělila podle sémantického hlediska, tedy na původní a nepůvodní. Nepůvodní předložky jsem ještě rozlišila na ty, které vyjadřují vztahy prostorové (*Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná bliž slavného města Patavium stojící*, s. 8; *Mezi těmi podivnými horami*, s. 8; *a přivedouce je do země zaslibené stánek uprostřed země té*, s. 6), zřetelové (*nebo jestli že podlé vyřčení nejmoudřejšího kazatele*, s. 3; *podlé způsobu staro zákonskýho ctěn býti chtěl*, s. 6) a vztahy prostředkové (... *skrze medotekoucí slávu hory Libánské*, s. 3; *Skrze vrchy a hory vyvýšené srozumivají se*, s. 7). Předložky ke vztahu časovému, příčinnému a důvodovému, účelovému, přípustkovému, podmínkovému a způsobovému nám text nedoložil.

Spojky se dělí na parataktické a hypotaktické. V obou případech jsem se zaměřila na jednotlivé vztahy, které jsou jimi vyjadřovány. Spojky v barokní češtině téměř odpovídaly našemu současnému repertoáru spojek. Objevilo se zde jen několik archaických nebo pro nás méně obvyklých spojovacích výrazů. Parataktické spojky vyjadřovaly vztah slučovací, odporovací, stupňovací, vylučovací, důvodový a vysvětlovací a důsledkový.

U **slučovacího vztahu** jsem nenalezla žádné odlišnosti. Kromě základních spojek a, ani se zde vyskytovaly i složené spojovací výrazy a tím, a tu, a tam, jak – tak nebo spojení spojky a s ukazovacím zájmenem. Spojka a tím vyjadřovala prostředkovou povahu obsahu první výpovědi vzhledem k následku ve výpovědi druhé (*strom cedrový mimo své nesmírné vejšky a libeznosti vůně kterou ze sebe vydává od štědré natury a přirozenosti i tím obdařen jest/ že velmi hojné a libezné ovoce nese/ a tím všechny k sobě přicházející občerstvuje/ a obveseluje*, s. 13). Spojky a tu, a tam vyjadřovaly totožnost místního zařazení obsahu druhé výpovědi ve vztahu k obsahu první výpovědi v textu (*Jižť nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové/ aby slyšel lid mluvícího mně k tobě/ a věřil tobě na věky: a tu jim vydal Prikázani své božské ... s. 6; moravské a jiné okolní země a královstvi anobrž celý veškeren svět svolati a přivedsti mohl/ podival bych se do velice někdy bohatých dolů Žďárských/ a tam vyhledajice ještě zanechanou od předků*

starých pro rozmnožení slávy JANA svatého rudu stříbrnou dal bych tlačiti v hojnosti peníze pamětní ..., s. 16). Spojovací výraz jak – tak měl platnost spoluúčasti členů (*skrže Pismo svaté/ jak Starého tak Nového zákona, s. 5; do své zahrady jak kunstovně tak velmi nákladně ozdobený, s. 15*).

Odporovací vztah byl v textu vyjádřen zdvojenou spojkou však ale se silnějším zabarvením (*Slovem tak veliká/ a velice pronikající vůně jeho života svátosti/ svatých ctnosti se rozmnožila/ že nimi jsa pohnut/ ačkoliv sice sám protivník dobrých ctnosti král český Václav Lenivý Janovi svatému/ již probošstvi královského vejhradního chrámu božého vyšehradského/ již zase i Biskupskou stolicí Biskupstvi Litomyšlského jemu obětoval/ však ale Jan svatý z hluboký své pokory a poniženosti za nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství, s. 10*). Formování spojovacího výrazu *nicméně* dokládá užití spojovacího výrazu nic však méně. Ten má význam „ale přesto“ (*Divné v pravdě a podivné jsou vrchy ty/ .../ nic však méně všechny a mnohé jiné podivnější opomíjejíce Pismo svaté při jediném spitování slávy jediné hory Libánské pozastavuje, s. 8*). Archaickou spojkou je anobrž (*Přijal jest ouřad ten JAN svatý/ a v něm ne již hlasem velikým volající Jonáš/ anobrž jako nový ohněm vroucnosti a horlivosti plápolající Eliáš neustále pracoval/ ..., s. 10*).

U stupňovacího vztahu jsme v textu dohledali starší spojovací výrazy. Jedním z nich je výraz ano, který má funkci spojky od 14. století a od původu je deiktickým citoslovcem (*Táhni nás po sobě poběhnem po vůni masti tvých/ anobrž pronikající vůni jeho života svátosti velice nadtknutá nábožná římská císařovna a královna česká Joanna Jana svatého za duchovního Otce svýho/ a spovědlníka vyvolila/ ano i sám císař římský/ a král český Václav Lenivý Janovi svatému ouřad svatý odevzdal/ a vlastního velikého almužníka svého učinil/, s. 10*). Po kladné větě následovala spojka anobrž, která měla v tomto případě čistě stupňovací význam (*a porostlinami přiodil a okrášlil/ když mnohé z nich takovou obzvláštní milosti nadal/ že nižádný škodný jedovatý zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmi/ když v nich jako v nějakém skladu nesčíslného bohatství svého skryl ... anobrž na tom mnohé větší zanechal jest znamení božského svého na horách a vrchách vyvýšených zalibeni, s. 5*). Velmi archaicky působí spojka nerci-li – anobrž i (*jak nevypravitedlná jasnost toho nového Kristového stavení Církve svaté křesťanské katolické rytěřující byl jest dnešní veleslavný/ divotvorný/ a vítězitedlný Mučedlník boží svatý Jan Nepomucký/ když nercili skrže své veliké svaté ctnosti a přepodivnou života svátost ji jako jasná svíce na vysokým svicnu vystavená osvěcoval/ anobrž i skrže své svaté a vítězitedlné mučedlnictvi tak jest Církev svatou*

o jasnil, s. 11). Ve vedlejší větě byla také užita dvojitá spojka netoliko – anobrž, příp. netoliko – anobrž i (*Podivný onen vrch a hora nad jiné vyvýšená Olympus v zemi Řecké/ tak býti má vysoká/ že **netoliko** vyvýšenosti a výškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje/ **anobrž** od papršku slunečných při vrchu svém tak vzdycky jest osvicená/ že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže, s. 8; Patří vaší vysoce důstojné velebnosti Omni Jure, všemožným plným právem/ jakožto nejhodnějšimu Opatu slavného/ a starožitného kláštera Žďárského/ na jehožto půdě pro nesmrtedlné rozmnožení slávy té/ **netoliko** veleslavný/ a nákladně postavený chrám boží stojí/ **anobrž i** ten od vaší vysoce důstojné velebnosti ostrovtipně nalezený/ a s velikým vynasnažením/ náklady/ a práci jest vystavený, s. 3).*

Vylučovací vztah vyjadřovala v textu spojka anebo v apokopované formě aneb. Text však neposkytuje odpovídající příklad, nacházíme jen spojení s významem spíše upřesňujícím (*Co pak jsou to **aneb** býti mají za hory a vrchy tak šťastné/ tak milostmi naplněné po kterých jsi tak toužil/ a neomylné pomoci od nich nabýval, s. 7).*

Pro **vztah důvodový a vysvětlovací** byla tehdy základní spojkou nebo (*Radovati se bude veselá jsoucí/ a Boha chválicí hora tato Zelená/ a celá svatá tato duchovní poušť Žďárská/ **nebo** sláva hory Libánské daná jest jí skrze veliké rozmnožení veliké cti a slávy divotvorného a vítězitedlného Mučedlníka božího svatého JANA Nepomuckého..., s. 7).*

Vztah důsledkový v textu spojovaly výrazy proto, a proto, protož (*Jak ale v Novém zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější Bůh hory a vrchy vyvýšené ještě patrně znáti jest dal hned při prvním založení zákona Nového/ zákona milostivého: na vrchu vyvýšeným Kalvarie skrze přehořkou a bolestnou smrt svou/ jak pěkně mně o tom vyučuje učitel národův vyvolená nádoba svatý Pavel/ když v Epištole k Židům takto di: Ideó Novi Testamenti Mediator est, ut Morte intercedente repromissionem accipiant aeternae Haereditatis, (h) **a proto** nové úmluvy a neb Nového zákona smírčím jest, s. 6; **netoliko** vyvýšenosti a výškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje/ **anobrž** od papršku slunečných při vrchu svém tak vzdycky jest osvicená/ že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže/ **proto** slušně vyobrazenému vrchu tomu připsal ostrovtipný již jmenovaný Opat Picinellus Caliginis experts (r) ... s. 8; král Šalomoun poslal posli k králi týrskému Hynamovi/ aby on pro tak vznešený stánek samé nejsvrchovanější velebnosti božské z hory své Libánské dřivi cedrové porážeti a nasekati rozkázal: **Protož** rozkažiz služebníkům tvým/ at' mi nasekaji dřivi cedrového na hoře Libánské ... s. 6).*

Hypotaktické spojky dokládají v textu různé vztahy příslovečné: **podmínkový vztah** vyjadřují např. spojky: *(nedlouho jsem přemejšlel/ pod jakej tak stin ochrany s chatrnou touto práci mou bych se přivínouti měl/ nebo **jestli že** podlé vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalemského: ... do téhož místa plynou řeky zase/ z kteréhož vyšly/ komu jinému Jure Paterno aneb plným právem otcovským patřiti může medotekoucí sláva tato hory Libánské/ s. 3; **buduli** já přinuceně o jeho veliké života svatosti mlčeti samé němé kameni ze zdi a z říčenin z rozkotaného od stezklosti kacírské kláštera někdy slavného pod Zelenou horou hlásati bude a velikou života svatost svatého JANA vypravovati/ s. 9; Nevděčným bych v pravdě uznán byl/ **kdybych** tuto mou chatrnou práci jinam kromě pod stin ochrany vaší vysoce důstojné velebnosti obrátil, s.3). **Vztah přípustkový** reprezentuje *(Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná bliž slavného města Patavium stojící/ **ačkoliv** svým ustavičně plápolajícím ohněm/ ano i často z něho vycházejícím plamenem vždy plápolajícimu vrchu Etna velmi jest podobný/ s. 8), časový* nejčastěji *(**Když** jsem toto přítomné vyobrazení slávy divotvorného Mučedníka božihó svatého Jana Nepomuckýho skrze medotekoucí slávu hory Libánské/ od vaší vysoce důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou poniženosti přijal/ nedlouho jsem přemejšlel, s. 3), místní (neb **kdež** se děje kšaft/ potřebi jest aby smrt přišla toho/ kdož čini kšaft, s. 6). V účelovém vztahu byla užita spojka **aby** *(Již' nyní přijdu k tobě v mrákoť oblakové/ **aby** slyšel lid mluvícího mně k tobě/ a věřil tobě na věky, s. 6) a spojka **ať**, která se objevila v přímé řeči po větě s výzvou k nějaké činnosti. Příčinný vztah vyjadřuje spojka **poněvadž**, která byla dříve neutrální, dnes už je považována za knižní *(Kdoť se zdá bude dítě toho/ **poněvadž** velikou jasností sama obloha nebeská počtila jest první den narození jeho, s. 9). Rozmanité zastoupení měl vztah způsobový: může být vyjádřen srovnáním *(Skrze ty místa/ které v zemi Jůdské byli nad jiné rozkošné plodné a ourodné **jako** jest byla hora Libánská srozumivá se a vypodobňuje/ s. 8). Spojovací výraz **tak že**, vyjadřoval v textu účinkové spojení *(onoho pokojíka tejnýho/ do kterého někdy svatý JAN k rozjimání věcí nebeských a ctnosti svatých s trýzněním a mrskáním těla svého svatýho se dobrovolně na mnoho dni zavřel/ když na kněžský ouřad posvěcen býti měl/ **tak že** v pravdě tenkrát v tom dobrovolném žaláři zavřenému/ a v svatém cvičení v svatě kajicnosti postavenému JANU svatýmu připsati se mohlo/ s. 9). Z tohoto spojovacího výrazu vznikla spojka **takže**, která vyjadřuje následek. Úměrnost vyjadřuje spojení **čím – tím** *(Čím vic temnostmi obkličený/ **tím** větší jasností spatřuje se osvicený, s. 8). Pro obsahové věty byla, stejně jako dnes, typická spojka **že** *(doufám že přirozenou milostivou vejmluvností mne********

*milostivě vomluveného miti ráčíte, s. 3; Nedivím se tedy/ nedivím/ že tak srdnatě v největších potřebách a souženích toužil/ a vzdychal k horám a vrchům vyvýšeným ..., s. 7). Kromě této základní spojky užil autor pro vyjádření vztahu také vztažné zájmeno jaký nebo spojku jak (*nedlouho jsem přemejšlel/ pod **jakej** tak stin ochrany s chatrnou touto prací mou bych se přivinouti měl, s. 3; Nechci opakovati **jak** při jeho svatém hrobě divotvorně zrak nabyli jediným prachem země z hrobu jeho na oči nasypaném, s. 14). Věty **determinující** byly uvozeny vztažnými zájmeny a příslovci (*Vstaň a vstůp na hůru Bethel/ bydlíž tam/ a učič oltář Pánu/ **který** se ukázal tobě a i hned sebral Abraham Bohy cizí a modly/ a zakopal je pod stromem cerebintovým. **Kde** jest onen Otec všech věřicích Abraham Pánu Bohu svému jakožto Pánu nejvyššímu onu obět ... syna totižto svého nejmilejšího Izáka obětovati .... měl, s. 5) a také spojkou že (*Mezi jinými přirozenými dary/ **kterými** mnohonásobnými od nejsvrchovanějšího tvorce a stvořitele všech věcí obdařené jest stromovi sedrové/ jest i tento dar/ že totižto vejškou svou a vyvýšenosti netoliko jiné stromovi převyšují/ anobrž i nejvyššími vrchy svými samé oblohy nebeské/ a oblaku se dotýkají, s. 12).****

Téma nebylo zcela vyčerpáno, přesto věřím, že tato práce bude alespoň dílčím přínosem pro další zkoumání barokní češtiny.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Prameny

ČERNÝ, Karel, Václav (1727): *Medo-tekouci sláva na huře Libanu | To jest: divotvorec Nepomucky svatý JAN svaté mlčenlivosti neporušená nádoba při vejroční jeho slavnosti dne 16. máje na hoře prve Černé nyní Zelené nazvané v Moravě nad slavným klášterem Žďárským svatého řádu cistercienskýho ad Fontem B. V. Mariae v přítomnosti vysoce důstojných | vysoce urozených | statečných | urozených P. P. poslouchačův | a pobožných ctitelův svato-janských přednešená: Skrze vděčného služebníka | a ctitele Karla Černýho | na ten čas děkana čáslavského. (Vytiskl v Hoře Kutný | Jiří Vojtěch Kyncl | Léta Páně 1727.)*

Knihopis č. K01775, kopie originálu.

KONSTANC, Jiří: *Lima Linguae Bohemicae. To jest Brus jayka českého: Neb Spis o poopravení a naostření řeči české. Vydaný k libosti milovníkův čistoty a dokonalosti češtiny i k užítku a nevyhnutelné potřebě impresorův a písařův českých. Od ctihodného kněze Jiřího Konstancia z Tovaryšstva Ježíšova. S povolením vrchnosti vytištěný v Praze v impersí akademické 1667. Knihopis č. K4307. JVK České Budějovice, oddělení rukopisů a starých tisků Zlatá Koruna, kopie originálu, sign. SE. Id 3.*

Literatura

ALEXOVÁ, J.: *Vývoj českého barokního souvětí souřadného*. Praha: Arsca, 2009.

CUŘÍN, F.: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1985.

CUŘÍN, F. a kol.: *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha: SPN, 1975

DOSTÁL, A.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 1. část Skloňování*. Praha: SPN, 1964, 1970².

DOSTÁL, A.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 2. část Časování*. Praha: SPN, 1967.

GREPL, M. a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

HAVRÁNEK, B.: *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: SPN, 1980.

- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002.
- JANEČKOVÁ, M. K jazyku naukové prózy z počátků českého baroka. In: DAVID, Milan. *K jazyku a stylu českých barokních textů II*. České Budějovice: PF JU, 2000, s. 86 – 142.
- JANEČKOVÁ, M.: *Staročeské hláskosloví a tvarosloví*. České Budějovice: PF JU, 1994.
- KAMIŠ, A. *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- KOPECKÝ, M.: *Slovesnost českého baroka*. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986.
- LINHART, Jiří et al.: *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2003.
- PETR, J. a kol.: *Mluvnice češtiny 1. Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfejmika, Tvoření slov*. Praha: Academia, 1986.
- PETR, J. a kol.: *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 2002.
- ROSA, Wenceslaus Johannes: *Czech Grammar (Čechořečnost) 1672*. Překlad Gavin Betts and Jiří Marvan. Prague: Porta, 1991.
- ŠLOSAR, D. – VEČERKA, R. – DVOŘÁK, J. – MALČÍK, P.: *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host, 2009. Kapitoly: Vyspělý jazyk humanistické epochy, s. 73–90; Barokní regrese, s. 91–102.
- Slovník spisovného jazyka českého III. M-O*. Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého V. R-S*. Praha: Academia, 1989.
- VÁŽNÝ, V.: *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví. 1. část Skloňování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
- VINTR, J.: Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické*, 121, 1998, s. 341–346.

Diplomové a bakalářské práce

- FRIEDRICHOVÁ, P.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009.
- LIŠKOVÁ, H.: *Jazyková analýza barokního textu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009.

BLAŽKOVÁ, L.: *Analýza barokního textu*. Nepublikovaná diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2011.

Elektronické zdroje

http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?id=49&d_replyTo=e3a1187e-f8b9-102b-9738-d0c05156bba5 (26. 11. 2009)

http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?id=49&d_replyTo=e3a1187e-f8b9-102b-9738-d0c05156bba5 (26. 11. 2009)

<http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?id=20> (5. 12. 2009)

<http://www.cesky-jazyk.cz/slovnicek-pojmu/jmena-pomnozna-hromadna-a-latkova/> (9. 12. 2009)

<http://wikipedia.infostar.cz/h/he/heresy.html> (9. 12. 2009)

<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> (7. 3. 2011)

http://www.kujoni.cz/studium/cj/morfologie/slovni_druhy#slovni_druhyklasifikacni_kriteria_pro_rozlisovani_slovnich_druhuslovni_druhy_zakladni_a_nezakladni (17. 6. 2011)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%AD%C4%8Dest%C3%AD> (18. 6. 2011)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Imperativ> (23. 6. 2011)

Seznam příloh

Příloha č. 1: transkribovaný text kázání *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*

Příloha č. 2: kopie originálu kázání *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*

Příloha č. 1

Medotekouci sláva
na
huře Libanu/
To jest:
divotvorec Nepomucky
svatý Jan
svaté mlčenlivosti
neporušená nádoba/

Při vejročni jeho slavnosti dne 16. máje na ho-
ře prvé Černé nyní Zelené nazvané v Moravě/ nad
slavným klášterem Žďárským svatého řádu cis-
tercienského, ad Fontem B. V. Mariæ v přítomnosti vy-
soce důstojných/ vysoce urozených/ statečných/
urozených P. P. posluchačův / a pobožných
ctitelův svato-janských přednešená:

Skrze

vděčného služebníka/ a ctitele Karla Černého/
na ten čas děkana čáslavského.

*****

)(Vytiskl v Hoře Kutný/ Jiří Vojtěch Kyncl/ Léta Páně 1727)(

Vysoce důstojné velebnému/
urozenému/ a vysoce učenému

panu panu

Vaclavovi

Vejmluvovi/

svatého řádu cistercienského velebného kláštera

Žďárského nejhodnějšimu OPATU/ v slav-

ným Markrabství moravským PRÆLATU: je-

ho cíl: a král: karol: milosti radě/ též vi-

carius svatého řádu cistercienského

ASSISTENTI Primo (tit:)

pánu mně milostivému.

Vysoce důstojně velebný/ urozený/ a vysoce
učený pane/ pane mně milostivý.

Když jsem toto přítomné vyobrazení slávy divotvorného
Mučedníka božního svatého JANA Nepomuckého skrze
medotekoucí slávu hory Libánské/ od vaší vysoce
důstojné velebnosti na mne složené se vši příslušnou
poniženosti přijal/ nedlouho jsem přemejšlel/ pod jakéj tak stín ochrany
s chatrnou touto práci mou bych se přiviniť měl/ nebo jestli že podlé
vyřčení nejmoudřejšího kazatele jeruzalemského: Ad locum unde exeunt
Flumina revertuntur (*) do téhož místa plynou řeky zase/ z kteréhož vyšly/ komu
jinému Jure Paterno aneb plným právem otcovským patřiti může medote-
koucí sláva tato hory Libánské/ jedině vaší vysoce důstojné ve-
lebnosti jakožto pravému a milému synu Otce medotekoucího svaté-
ho Bernarda; Patří vaší vysoce důstojné velebnosti sláva ta-
to Jure Hæreditario aneb právem dědičným jakožto nejhodnějšimu spolu-
oudu svatých oných řeholníkův cistercienských kláštera někdy slav-
ného pod Zelenou horou/ nyní ale v truchlivé pustině od vsteklosti kacíř-
ské ležícího/ od kterých šťastný počátek svátosti vzala jest tato sláva
hory Libánské svatý JAN Nepomucký; Patří vaší vysoce dů-
stojné velebnosti Omni Jure, všemožným plným právem/ jakožto nej-
hodnějšimu Opatu slavného/ a starožitného kláštera Žďárského/ na
jehožto půdě pro nesmrtdlné rozmnožení slávy té/ netoliko veleslavný/
a nákladně postavený chrám boží stojí/ anobrž i ten od vaší vyso-
ce důstojné velebnosti ostrovtipně nalezený/ a s velikým vynasnaže-
ním/ náklady/ a práci jest vystavený; nevděčným bych v pravdě u-
znán byl/ kdybych tuto mou chatrnou práci jinam kromě pod stín ochra-
ny vaší vysoce důstojné velebnosti obrátil; kdyby ale tato cha-
trná a sprostá práce má vaší vysoce důstojné velebnosti očeká-
vání a žádosti neučinila za dosti; doufám že přirozenou milostivou vej-
mluvností mne milostivě vomluveného miti račíte/ nebo já při té sprosté
a chatr-

(*) Ecclef: I. V. 7.

a chatrné práci mé pozoroval jsem navržení učitele národův: Misit me
Evangelisare non in Sapientia Verbi. (*) Poslal mne Kristus evangelium kázati
ne v moudrosti a ozdobnosti řeči. Sprosté tedy a chatrné vyobrazení
toto když se vši příslušnou poniženosti pod milostivý stín milostivé o-
chrany vaší vysoce důstojné velebnosti odevzdávám/ sebe do
stálé milosti poroučím.

(*) I. ad Corint: I. v. 17.

Vaší vysoce důstojné velebné milosti

Povinně zavázaný duchovní
služebník

Karel Václav Černý/
děkan čáslavský

Gloria

Sláva Libánská daná jest jemu

Jak veliké někdy a nesmírné měl jest zalibeni na horách
a vrchách vyvýšených nejsvrchovanější všech věcí tvorce
a stvořitel Bůh všemohoucí/ dosti patrné toho jest zanechal
znameni/ když netoliko hory a vrchy vyvýšené mnohým sličným
stromovím a sličně se zelenajícími bylinami/ a porostlinami přiodil a okrášlil/
když mnohé z nich takovou obzvláštní milosti nadal/ že nižádný škodný jedova-
tý zeměplaz k nim přistoupiti nemůže a nesmi/ když v nich jako v nějakém skla-
du nesčíslného bohatství svého skryl/ a skrejvá až posavád veliké a nesčíslné po-
klady zlata/ stříbra/ a drahých kamení/ anobř na tom mnohé větší zanechal
jest znameni božského svého na horách a vrchách vyvýšených zalibeni/
když jako na nich sobě postavil/ a založil grunt a základ trůnu velebnosti své/ a na
nich hned od začátku nejprvnějšího světa stvoření poznán/ ctěn / a veleben
býti chtěl/ jak velmi pěkně korunovaný Prorok Páně David nazývá vrchy a
hory vyvýšené nepohnutelným základem trůnu samé nejsvrchovanější ve-
lebnosti božské: Fundamenta ejus in Montibus Sanctis. (a) Gruntové jeho na horách
svatých; nebo na horách a vrchách vyvýšených svým věrným služebni-
kům zjevil/ a vyjevil velebnost svou božskou/ na nich obzvláštně poznán/
ctěn/ a veleben býti chtěl. Teftis est mihi DEUS, (b) v pravdě slova mé slo-
vy kazatele národů potvrditi musím/ svědek mně jest sám Bůh živý/ Bůh
nesmrtedlný/ skrze Písmo svaté/ jak Starého tak Nového zákona! a zajisté/
kde jest onen Otec věřících Bohu milý služebník a patriarcha Abraham k po-
znání Boha pravého přišel/ a z velkých temnosti nevěry a modlo-služebnosti
k pravému světlu pravé viry přiveden byl: tak/ že slušně od učitele náro-
dů Pater omnium credentium (c) Otec všech věřících byl nazvaný; na žádným
jiným místě jedině na hoře a vrchu vyvýšeným Bethel jak di Písmo svaté:
Surge & ascende Bethel, & habita ibi, fac Altare Domino, qui apparuit tibi. (d) Vstaň a
vstůp na hůru Bethel/ bydlíš tam/ a učíš oltář Pánu/ který se ukázal tobě a i
hned sebral Abraham Bohy cizí a modly/ a zakopal je pod stromem cerebinto-
vým. Kde jest onen Otec všech věřících Abraham Pánu Bohu svému ja-
kožto Pánu nejvyššímu onu obět ještě In Lege naturæ a neb v zákoně přiroze-
ným nepovědomou syna totižto svého nejmilejšího Izáka obětovati a skrze to
Boha svého jakožto Pána svého nejvyššího poctiti měl: na žádným jiným
místě jedině na vyvýšeném vrchu hory Morya nazvaném/ jak sám nejsvr-
chovanější Bůh přikázal jemu: Offeres eum in Holocaustum super unum Montium
quem monstraveram tibi. (e) Budeš obětovati ho obět zápalnou na jedné hoře/
kterouž' okážu tobě. Kde/ a na kterém místě ctěn a chválen býti chtěl od stvo-
ření

ření svého jakožto nejvyšší Bůh všech věcí všemocný tvorce a stvořitel: na žádným jiným místě jedině na horách a vrchách vysokých/ jak pěkně tu jeho nejsvětější vůli vysvětluje Duchem božím osvicený královský Prorok Páně David/ když takto v Žalmu 98. v. 9. prospěvuje/ a všechno stvoření k chválám božským vyučuje: Exaltate Dominum DEUM nostrum & adorate eum in Monte Sancto ejus. Vyvýšьтеž Pána Boha našeho/ a klanějte se na hoře svaté jeho. Tak poznán jako pravý Bůh/ tak obětmi ctěn jako nejvyšší Pán/ tak chválen vyvýšen/ a poklonou ctěn na horách a vrchách vyvýšených býti chtěl jakožto všech věcí všemocný tvorce a stvořitel od stvoření svého skrze celých dva tisíce lét In Lege naturæ v zákonu přirozeném. Jak v druhém zákonu In Lege Scripta, a neb v zákonu psaném vyvolil jest a zamiloval hory a vrchy vyvýšené nejsvrchovanější Bůh tím patrně jest ukázal/ když vytrhnuce syny izrahelský lid sobě vyvolený z těžkého jha poddanosti egyptské/ upřímo je vedl k hoře svaté Sinai/ na které se ukázal Mojžišovi s nim rozmlouvajice v strašlivém a hrozném zvuku hřimání a bleškání k němu řkouce: Jam nunc veniam ad te in Caligine Nubis, ut audiat me Populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. (f) Jižť nyní přijdu k tobě v mrákotě oblakové/ aby slyšel lid mluvícího mně k tobě/ a věřil tobě na věky: a tu jim vydal Příkázani své božské/ a vedouce je po horách těch netoliko jim vždy přítomen byl v sloupu oným ohnivým času nočního/ a v sloupu oblakovým času denního/ anobř i je podivně krmil s mannou z oblohy nebeské padající/ a s ptactvem nesčíslným: jak di Žalmista Páně David: Petierunt & venit Coturnix, & Pane Coeli saturavit eos, (g) Žádali i přišly křepelky/ a chlébem nebeským nasýtil je; a přivedouce je do země zaslíbené stánek uprostřed země té na vrchu oným a hoře Morya slavný chrám onen jeruzalémský/ v kterým jedině od synův izrahelských podlé způsobu staro zákonského ctěn býti chtěl/ a jim na tom místě nesčíslné milosti a dobrodini prokazoval. Tak na horách a vrchách vyvýšených poznán ctěn a chválen býti býti chtěl opět celých dva tisíce lét In Lege Scripta, a neb v zákonu psaném. Jak ale v Novém zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější Bůh hory a vrchy vyvýšené ještě patrně znáti jest dal hned při prvním založení zákona Nového/ zákona milostivého; a zajistě! kde jest základ učinil zákona Nového/ zákona milostivého: na vrchu vyvýšeným Kalvarie skrze přehořkou a bolestnou smrt svou/ jak pěkně mně o tom vyučuje učitel národův vyvolená nádoba svatý Pavel/ když v Epištole k Židům takto di: Ideo Novi Testamenti Mediator est, ut Morte intercedente repromissionem accipiant aeternæ Hæreditatis, (h) a proto nové úmluvy a neb Nového zákona smírčím jest/ aby skrze smrt mezi to vkročící zaslíbeni přijali věčného dědictví. Ubi enim Testamentum est, dokládá dál týž s. Pavel Mors necesse est intercedat testatoris, neb kdež se děje kšaft/ potřebi jest aby smrt přišla toho/ kdož čini kšaft. Kde jest byl ten zákon Nový/ zákon milostivý veřejně vyhlášený a mnohými milostmi nadaný: nikdež zajistě jinde jedině na vrchu oné hory Sion/ jak slova moje pěkně potvrzuje vysoce učený a starožitný Pisma svatého učitel a vykládatel Nicolaus de Lyra, když in cap. 2. Act: Apost: di: Lex in Monte Sinai Spiritus Sanctus in Monte Sion datur. Jakoby řícti chtěl: Starý zákon a Příkázani boží dané byli synům izrahelským na vrchu hory Sinai/ Duch ale svatý skrze kteréhožto sesláni Nový zákon přišel k veřejnému vyhlášení/ a nesčíslnými milostmi byl jest nadaný/ byl jest nám dán a seslán na hoře Sion. Slovem tak v Novém zákoně zamiloval jest nejsvrchovanější světa spasitel hory a vrchy vyvýšené/ že netoliko na nich nejvíce kázal/ a lid vyučoval/ mnohé a nesčíslné milosti skrze divy své a zázraky prokazoval/ anobř i posledně z tohoto světa odcházejice k Otci svému nebeskému na nich jest vytiskl/ a je jako sobě zaznamenal svými šlapěji nejsvětějšími/ jako zaznamenaný nimi jest onen

vrch

(f) Exo:19.v.9.

(g) Psal:104.v.40.

(h) Ad Heb:9.v.15

vrch hory Olivetské. Nedivím se tedy/ nedivím/ že tak srdnatě v největších potřebách a souženích toužil/ a vzdychal k horám a vrchům vyvýšeným korunovaný Prorok Páně David/ jistě a neomylné potěšení a pomoc od nich očekávající. Levavi Oculos meos in Montes unde veniet auxilium mihi. (i) Pozdvihl jsem oči mé k horám odkudby přišla pomoc mně. Co pak jsou to aneb býti mají za hory a vrchy tak šťastné/ tak milostmi naplněné po kterých jsi tak toužil/ a neomylné pomoci od nich nabýval: Oznam a vynauč nás v tolika zármutcích a potřebách postavené korunovaný učitel a Proroku Páně Davide: Na místě jeho odpovídá a nás vyučuje starožitný Pisma svatého učitel a vykládatel Lyranus, když vykládá slova ty Davidové takto di: Quasi inclinatus clamavit, jam respirans oculos ad interceflores Sanctos levat, qui dicuntur Montes. (k) Jako k zemi snižený upěnlivě volal/ potěšitelně sobě oddechnouc oči své plné neomylné naděje k přimlucím svatým pozdvihuje/ který se nazývají hory a vrchy svatý nesčíslnými milostmi božskými naplněný. Učení to a slova jeho velmi pěkně vtípem svým Anjelským vysvětluje a potvrzuje učitel Anjelský svatý Tomáš Akvinský když takto di: Per Montes intelliguntur Sancti, (l) Skrze vrchy a hory vyvýšené srozumivají se svati Nebešťane. O! šťastná a na věky šťastná horo někdy Černá a zatměná/ nyní ale Zelená/ a plesající/ horo Zelená; O tobě/ o tobě dnešního dne s plesáním opačiti musím ony slova plesajícího Proroka božeho Izaiáše: Lærabitur deserta & in via, (m) Vesseliti se bude pustá a bezcestná hora. Šťastní a na věky šťastní důstojné velební duchovní synové medotekoucího Otce s. Bernarda/ svatí oudové ve této svaté poušti cistercienské Žďárské/ vám dnešního dne s plesáním Duchem prorockým předřicti a předpověditi musím slovy zasej plesajícího Izaiáše: Exultabit Solitudo, & florebit quasi Lilium: (n) Radovati se bude duchovní poušť tato Žďárská/ a kvítí bude jako lilium: Exultabit lætabunda & laudans: radovati se bude veselá jsoucí a chválicí. Proč a nebo z jaké příčiny: Pověz a oznam Duchem božím naplněný Proroku Izaiáši. Odpověď dává/ a jako prstem na tuto horu Zelenou a na ni postavený tento veleslavný chrám boží k rozmnožení cti a slávy divotvorného a vítězitedlného Mučedníka božeho svatého JANA Nepomuckého ukazuje s plesáním řkouce: Exultabit lætabunda & laudans, Gloria Libani data est ei. Radovati se bude veselá jsoucí/ a Boha chválicí hora tato Zelená/ a celá svatá tato duchovní poušť Žďárská/ nebo sláva hory Libánské daná jest jí skrze veliké rozmnožení veliké cti a slávy divotvorného a vítězitedlného Mučedníka božeho svatého JANA Nepomuckého. Vroucnost a svatou horlivost tu důstojně velebné řeholy cistercienské Žďárské pro rozmnožení cti a slávy Nepomucké když bedlivěji považují a rozjímám/ zvučný a plesající zdaleka hlas od vzdálené staré hory Nepomucké a truchlivých říčenin od vsteklosti kacířské kláštera tam zbořeného někdy slavného hlas slyším přicházející: Corona Senum Filij Filiorum & Gloria Filiorum Patres eorum. (o) Slavná a jasně se třpyticí koruna starcův a starých předkův jsou synové synův/ čest a veliká sláva synův jsou otcové jejich. Čest a veliká sláva vaše jest velební synové žďárští/ že staří otcové vaši v klášteře pod Zelenou horou u Nepomuka v první Anjelské nevinnosti a svátosti svatého JANA Nepomuckého vycvičili/ a ty jeho nyní všechny slávy pevný základ položili. Gloria Filiorum sunt Patres eorum, sláva synův jsou otcové jejich. Za tu slávu abyste těm starým svatým otcům vašim již v prachu země svaté odpočívajícím vděčnost prokázali/ postavili jste jasně se třpyticí korunu slávy na hlavy jejich/ když pro nesmrtelné rozmnožení cti a slávy divotvorného/ a vítězitedlného Mučedníka božeho svatého JANA Nepomuckého tento veleslavný chrám boží tak nákladně jste vyzdvihli. V kterémžto veleslavném chrámě božím/ aby jeho
čest

(i) Psal: 129. v.4.   (k) Lyr: in Psal: 120.   (l) S. Thom: in PS: 35
(m) Isa: 35. v.1.   (n) Eod: v.2   (o) Prov: 17. v.6.

čest a sláva den odedne více rostla/ a nesmrtdlně se rozmáhala já nětco v krátkosti o jeho podivné života svátosti/ slavném mučedlnictví/ a nesčisl-ných divích a zázracích/ které nejsvrchovanější velebnost božská čini pro rozmnožení cti a slávy jeho jednati budu/ a skrze slávu hory Libánské nevy-slovitedlnou slávu jeho vyobraziti se vynasnažim. Dříve ale než začnu pozdvihněte zvučných hlasův vašich plesající slávo-zvěstcové/ a tý veliké slávy svato-jánské slavný začátek učíte.

Rozličné a velmi rozdílné v tomto prostranně širokém světě vynacházejí se hory a vrchy vyvýšené rozdílnými a velmi rozličnými přirozenými dary od nejštědřejšího a nejsvrchovanějšího všech věci tvorce a stvořitele ob-dařený. Mezi těmi podivnými horami a vrchy vysokými podivná jest hora a vrch onen v Sicilii Etna nazvaný/ kterež tak silným a prudkým ohněm vnitřku hoří a plápolá/ že velmi často plamen při vrchu jeho nad hrdlo vystupuje/ a když času nočního jiné hory a vrchy truchlivé tmy a temnosti přikrývají/ vrch hory Etna tím jasně bývá osvicený/ kterémužto vrchu tou jasností osvi-cenému ostrovtipný Symbolista Oppat Picinellus dal jest přepis a Symbolum: In Te-nebris clarius. (p) Čím vic temnostmi obkličeny/ tím větší jasnosti spatruje se osvicený. Vysoký onen vrch a hora Abanus nazvaná blíž slavného města Pa-tavium stojící/ ačkoliv svým ustavičně plápolajícím ohněm/ ano i často z něho vycházejícím plamenem vždy plápolajícím vrchu Etna velmi jest podobný/ v tom ale se od něho dělí/ a rozdil má/ že vzdychy tou nejsličnější zelenosti při-oděný se spatruje/ z té příčiny vyobrazice vrch ten a horu Abanum ostrovtipný Symbolista Carolus Rancatus dal jest přepis Contemnit incendia virens, (q) Zevnitřní svou zelenosti potupuje vnitřní ohně prudkosti. Podivný onen vrch a hora nad jiné vyvýšená Olympus v zemi Řecké/ tak býti má vysoká/ že netoliko vy-výšenosti a vejškou všechny jiné vrchy dosti vysoké převyšuje/ anobř od papršku slunečných při vrchu svém tak vzdychy jest osvicená/ že nižádné i to nejtemnější mračno té jasnosti zatemniti nemůže/ proto slušně vyobrazenému vrchu tomu připsal ostrovtipný již jmenovaný Opat Picinellus Caliginis expers (r) tak se vzdychy stkví svou jasností/ že žádné nepřipouští temnosti. Divné v pravdě a podivné jsou vrchy ty/ divné a podivné jejich od nejsvrchova-nější velebnosti božské obdaření/ nic však méně všechny a mnohé jiné podiv-nější opomíjejice Pismo svaté při jediném spitování slávy jediné hory Li-bánské se pozastavuje/ a sice tak nepohnutedlně/ že skrze slávu tu hory Libán-ské vypodobniti a vysloviti chce/ cokoliv někdy veliké slávy nalezeno a spatře-no býti mohlo při velikej slávě onoho zákona Starého/ jak pěkně slova mo-je potvrzuje vysoce učený a starožitný Pisma svatého učitel a vykládatel ča-stěj odemne jmenovaný Lyranus, když takto dí: Per ista, quæ præ alijs Judæa fue-runt amoena & fertilia intelligitur quid quid erat pulchritudinis & amoenitatis in Sanctitate & honestate in Synagoga. (s) Skrze ty místa/ které v zemi Júdské byli nad jiné roz-košné plodné a ourodné jako jest byla hora Libánská srozumivá se a vypodo-bňuje/ cokoliv bylo sličnosti/ krásy/ a slávy/ svátosti a vážnosti v Starým zákoně. Slávu velikou/ rozkoš/ plodnost/ a ourodnost hory Libánské vypi-suje hodnověrný létopis Petrus Berehorius těmito slovy: Mons Libanus in Syria Mons altissimus, amoenissimus, fragrantissimus, fertilissimus. Hora Libánská v zemi Sýrské jest hora velmi vysoká/ a nejvyšší/ nejrozkošnější/ nejvonnější/ a nejou-rodnější. Že byla jest hora Libánská nad jiné hory a vrchy vyvýšené plod-nější/ a ourodnější/ a největší vůni ze sebe vydávající/ nedivim se/ nebo na ni rostli netoliko rozdílné květiny libeznou vůni působící/ stromovi cypři-šové/ a cedrové celé povětří okolo libeznou vůni svou naplňující/ anobř i pronikající vůni vydávající kadidlo bílé v takovém množství na hůře ty rostlo/ že ona hora Libánská od něho nazvaná byla Libanus, to jest hora bílá/ a

neb

(p) Mund:Smb:lib:2 cap:32.n.499.

(r) Mund. Symb:lib:2. cap:33.n.625.

(q) Mund:Symb:lib.2. cap:32.n.618

(s) Lyranus in cap. 35. Isaiae

5

neb kadidlová. Vyvolená nádoba s. Pavel považující svatý život a svatě obcování pracovitých dělníků na vinici Kristové jejich veliké zásluhy a života svátost skrz pronikající libeznost vůně ji vypodobňuje/ když takto dí: Christi bonus odor suinus DEO in his, qui salvi siunt. (t) Jsme Kristova dobrá vůně Bohu/ těch kteří mají spasení býti. Jakým ale způsobem ta libeznost vůně pracovitých a svatých dělníkův na vinici Kristové může býti samému nejvyššímu Bohu milá a příjemná/ a mnohým lidem spasitelná/ způsob ten velmi pěkně ukazuje vysoce učený a již častěji odemne jmenovaný Pisma svatého učitel a vykládatel Lyranus, když vykládající ty slova svatého Pavla takto dí: Christi bonus odor suinus DEO, prædicando Christi Doctrinam, Exemplo & verbo ad Honorem DEI. Kristova dobrá vůně jsme Bohu kázíce Kristove učení s příkladným a svatým životem/ a slávy ke cti a chvále boží. O! veleslavný vítězitedlný a divotvorný Mučedlniče boží svatý JENE Nepomucký/ jestli to jest a býti má pravé vyobrazení života svatosti jednoho pracovitěho dělníka na vinici Kristové kázati učení Kristové svatým a příkladným životem/ a slovy/ ke cti a chvále boží: Cui comparabo te, cui assimilabo te? (v) komu přirovnám tvou velikou života svátost/ skrze co vypodobním nevyslovitedlnou vůni tvých svatých ctnosti: v pravdě s Jeremiášem veřejně vyznati a přiznati se musím a při samém začátku kázání mého konec učiniti. A.A.A. Domine DEUS ecce nescio loqui (x) Ach/ ach/ ach Pane Bože hle neumím mluvit/ musím mlčeti; však ale buduli já pro tupost a nespůsobnost jazyku mého mlčeti/ Lapides clamabunt, (y) i to němé kameni ze zdi hlásati bude/ a velikou života svatost svatého JANA vypravovati/ a kameni sice vlastního domku otcovského JANA svatého/ které velikou a neobyčejnou jasností a bleskem při svatém narození svatého JANA ojasněné jsouce jako mezi sebou se hádalo/ a tázalo: Quis putas Puer iste erit? Kdoť se zdá bude dítě toho/ poněvadž velikou jasností sama obloha nebeská počtila jest první den narození jeho: Lapides clamabunt buduli já přinuceně o jeho veliké života svatosti mlčeti samé němé kameni ze zdi a z říčenin z rozkotaného od steklosti kacířské kláštera někdy slavného pod Zelenou horou hlásati bude a velikou života svatost svatého JANA vypravovati/ kterou na něm spatřilo hned při prvním nevinným dětinským věku jeho/ tak že jako mezi sebou přirozeným němým způsobem jednajice a té veliké svatosti jeho se obdivujice oněm častě opakovali ona slova svatého Arci-otce Benedikta o svatém dětinství svatého Udalryka vyřčené: Sanctus Puerulus! Sanctus Puerulus! Svaté dítě/ svaté dítě JAN ještě v dětinství svém. Lapides clamabunt. Buduli já o veliké života svatosti svatého JANA mlčeti/ kterou jest se stkvěl v mládeneckým/ a již dospělým věku svým samé němé kameni ze zdi pronikajícím zvukem hlásati velikou jeho života svatost bude/ obzvláště kameni onoho pokojíka tejnýho/ do kterého někdy svatý JAN k rozjímání věcí nebeských a ctnosti svatých s trýzněním a mrskáním těla svého svatého se dobrovolně na mnoho dní zavřel/ když na kněžský ouřad posvěcen býti měl/ tak že v pravdě tenkrát v tom dobrovolném žaláři zavřenému/ a v svatém cvičení v svaté kajicnosti postavenému JANU svatému připsati se mohlo/ co někdy stromečku mirhovému libezně vonici mirhu vydávajícímu a ostrosti železa ze všech stran zdobenému připsal ostrovitipný častěji jmenovaný Symbolista Picinellus: Incisione uberior (a). Čím více ostrosti železa zboděný bývá/ tím hodnější a vonnější mirhu a vůni vydává. To všechno v pravdě Janovi svatému v tom dobrovolném žaláři/ trýzněním a mrskáním těla svého trvajícím připsati musím Incisione uberior. Čím on tělo své Anjelské více trýznil/ a ranil v soukromi/ tím větší vůně jeho svatosti vycházela jest veřejně před lidmi. Tou

proni-

(t) 2.ad Cor:2.v.15. (u) Nicol: de Lyra in Epist:2. ad Cor. cap:2 (v) Thren:2.v.13.
 (x) Jerem:1.v.6. (y) Luc:19.V.40 (z) Luc: I. V. 66 (a) Mund:Symb:l:9.cap:22.n.689.

6

pronikající vůni jeho svátosti nadknuté Staré město pražské/ a veleslav-
ný chrám Matky Boží před Tejnem Jana svatého za jednoho nejvýborněj-
šího učitele v svatých ctnostech/ a života svátosti povolalo/ obětující Ja-
novi svatému ouřad apoštolský a kazatelský. V tom svatém ouřadu posta-
vený ne již v Tejně tejně/ ale všem veřejně naučení vydával jest/ tak pro-
nikající/ vůni života svátosti/ vroucnosti/ a horlivosti/ že plný vroucnosti
a horlivosti jako nový Jonáš ten Jan svatý před tváří císaře římského/ a
krále českého Václava Lenivého/ a celého dvoru ouřad svatý/ a kazatelský
zastával; Přijal jest ouřad ten Jan svatý/ a v něm ne již hlasem velikým
volající Jonáš/ anobř jako nový ohněm vroucnosti a horlivosti plápolající
Eliáš neustále pracoval/ a tím pronikavější vůni života svátosti vydával/
tak že netoliko všechny města pražské libeznosti vůně jeho svátosti za nim se
táhli/ a s onou choti Šalamounovou oupěnlivě vždy chvátili volajice: Trahe
nos post te in odorem Ungventorum tuorum currimus. (b) Táhní nás po sobě poběhnem
po vůni masti tvých/ anobř pronikající vůni jeho života svátosti velice
nadtknutá nábožná římská císařovna a královna česká Joanna Jana sva-
tého za duchovního Otce svýho/ a spovědníka vyvolila/ ano i sám císař
římský/ a král český Václav Lenivý Janovi svatému ouřad svatý ode-
vzdal/ a a vlastního velikého almužníka svého učinil/ kterýžto vznešený ouřad
mezi jinými při dvoře císařským a královským jest a bývá velmi vznešený;
v ouřadu tom jak svatě/ vroucně a horlivě pokračoval jest Jan svatý do-
statečně znáti bylo z veřejného hlasu lidu obecného/ potřebného/ a chudého/
když odevšech veřejně netoliko štědrý a věrný almužník královský/ anobř i
Pater Pauperum (c) a neb Otec chudých byl nazvaný; Slovem tak veliká/ a velice
pronikající vůně jeho života svátosti/ svatých ctnosti se rozmnožila/ že ni-
mi jsa pohnut/ ačkoliv sice sám protivník dobrých ctnosti král český Václav
Lenivý Janovi svatému/ již proboštví královského vejhradního chrámu
božího Vyšehradského/ již zase i Biskupskou stolicí Biskupství Litomyšlský-
ho jemu obětoval/ však ale Jan svatý z hluboký své pokory a poniženosti za
nehodného se býti pravice takových vyvýšenosti a důstojenství/ tomu všemu
silně odpíral/ a jich přijíti nechtěl/ ukazující tenkrát na sobě vlastnost hory je-
dné a vrchu vyvýšeného/ který vyobrazice ostrovtipný Symbolista Picinellus dal
jest na výsost vrchu toho nápís: Per ima ad fumma: Jakoby řícti chtěl: Kdo
chce výsost hory té a vrchu dojíti/ musí cestu svou od sníženého oudoli začítí:
Tak šel jest a pokračoval Jan svatý k své nyní nevyslovitedlné slávě a vy-
výšenosti od sníženého oudoli své svaté pokory a poniženosti. Slušně tedy a
v pravdě o jeho nevyslovitedlné nyní slávě/ a již mezi kůry Anjelské vy-
výšenosti řícti a opáčiti musím. Gloria Libani data est Ei. Sláva hory Libánské
dána jest jemu.

Když jest někdy onen nejmoudřejší jeruzalémský král Šalomoun z ob-
vzláštní vůle a nařízení samé nejsvrchovanější velebnosti božské veleslav-
ný onen stánek boží a chrám jeruzalémský postaviti sobě ustanovil/ pravi Pi-
smo svaté/ že král Šalomoun poslal posly k králi týrskému Hynamovi/ aby
on pro tak vznešený stánek samé nejsvrchovanější velebnosti božské z hory
své Libánské dříví cedrové porážeti a nasekati rozkázal: Præcipe igitur, ut præcidant
mihi Servi tui Cedros de Libano. (d) Protož rozkažíž služebníkům tvým/ ať mi nase-
kají dříví cedrového na hoře Libánské/ která hora pro veliké množství tam
rostoucího plodného a velmi libezné ovotce nesoucího stromovi cedrového by-
la jest nazvaná Mons amoenissimus, hora nejrozkošnější; jejížto druhá tím vět-
ší sláva v tom jest nejvíce zrostla a před tváří celého veškeren světa se
rozšířila/ že na výsosti její zrostlé dříví a stromovi cedrové potřebované
bylo pro nesmrtdlnou trvánlivost/ a nevyslovitedlnou sličnost okrasy onoho
podiv-

7

podivného stánku a chrámu božího stánek ten/ a v něm hluboce vězící tajemství nejsvrchovanější velebnosti božské považujice častěji již podotknutý starožitný a vysoce učený Pisma s^o učitel Lyranus, takto k mému potěšitedlnému předsevzeti ona slova učitele národův opakuje: Omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos. (e) Všechno to u figuře aneb v podobenství dalo se jim/ ale zapsáno jest pro nás k našemu napomenuti a naučení; á zajistě k vyvinšovanému a sladkému naučení/ nebo jako někdy v Starým zákoně staral se jest a pečoval onen král Šalomoun/ aby jeden nejkrásnější/ a nejškvrnější stánek nejsvrchovanější velebnosti božské postavití mohl/ a k tomu cíli a konci netoliko velmi zběhlé mistry a kunstýře povolal/ anobř i mimo zlata/ stříbra/ a drahého kameni velice vážené dřivi cedrové z hory Libánské pro nesmrtdlnou trvándlivost a nevyslovitedlnou okrasu jest připravil; tak s mnohem větší starosti a pečí v Novým zákoně pracoval jest onen Plus quám Salomon (f) vic než Šalomoun nejsvětější spasitel světa/ aby tím slavnější stánek nestihlé/ a neobsáhlé slávy své na tomto světě k rozmnožení postavil. Salomon enim pacificus Christum significat, di onen učitel Lyranus, Šalomoun onen pokojný samého Krista Pána jest v tom skrytým tajemství významával; který ale jest ten stánek mnohem slavnější vznešenější/ a vyvýšenější nad onen stánek jeruzalémský Šalomouna: Jest Církev svatá křesťanská katolická ještě na tomto světě pod vítězitedlným praporcem svatého kříže rytěřující/ jak pěkně slova mé potvrzuje učitel církvevi s. Augustýn: Templum Salomonis figura Ecclesiae (g) Stánek onen a chrám Šalomounův byl jest figura a podobenství Církve svaté/ k jejimužto slavnému a nejslavnějšímu staveni nejsvětější onen a nejostrotipnější Mistr Kristus jak drahé a nevyslovitedlné ceny potřeboval jest okrasu a ozdoby; jak nepohnutedlné a nesmrtdlné grundy a základy velmi pěkně všechno to vypovidá učitel národův s. Pavel/ když takto di: Quosdani quidem posuit DEUS in Ecclesia primó Apostolos, secundó Prophetas, tertió Doctores, deinde Virtutes, exinde Gratiás Curationum, Opitulaciones, Gubernationes. (h) Některé zajistě ustanovil Bůh v Církví nejprv Apoštoly/ druhé Proroky/ třeti učitele/ potom ty kteříž čini divy/ potom ty kteříž mají dar uzdravování/ potom pomocníky/ potom správce jiných. Nepohnutedlné grundy a přesilné upevnění staveni toho Kristového prohlížejice vysoce osviceným vtípem svým učitel církvevi s. Augustýn sám jako na sebe čini otázku/ a sám na ni sobě odpovídá: Firmamentum Ecclesiae, qui? nisi Apostoli, qui etiam alibi Columnae nuncupantur. (i) Přesilné upevnění Církve svaté kteří jsou: Jedině svati Apoštolové/ kteří i na jiným místě silni sloupove Církve svaté se nazývaji. Okrasu ale její a sličnost nevyslovitedlnou vtípem svým Anjelským pozorujice učitel Anjelský takto di: Circumdata Ecclesia Varietate, id est: diversis Virtutum Operibus, quia alij fuerunt Aurei per Matyrium, alij Rosei per gemitum Poenitentiae. (k) Ozdobená Církev svatá rozličnosti/ to jest: rozdílnými skutky svatých ctnosti/ nebo jini byli jako zlatem se třpyticí skrze slavné mučedlnictví své/ jini jako sličně květoucí růže skrze svátost svaté kajicnosti. O! jak veliká a nevyslovitedlná okrasa/ jak nevypravitedlná jasnost toho nového Kristového staveni Církve svaté křesťanské katolické rytěřující byl jest dnešni veleslavný/ divotvorný/ a vítězitedlný Mučedlník boží svatý Jan Nepomucký/ když nercili skrze své veliké svaté ctnosti a přepodivnou života svátost ji jako jasná svíce na vysokým svicnu vystavená osvěcoval/ anobř i skrze své svaté a vítězitedlné mučedlnictví tak jest Církev svatou ojasnil/ a okrášlil/ že netoliko ta veliká jasnost a okrasa nezměnitelně již na čtvrtý věk trvající nižádného netrpěla jest zatměni/ anobř tohoto věku čtvrtého dvakrát šťastného po celým širokým světě i mezi

mno-

(e) Nicol: de Lyra in cap:4.lib:3.Reg: (f) Matth:12.v.42 (g) S. Aug: in Psal:126.
 (h) Lad Cor:12.v.28. (i) S. Aug: Epist:120. ad Honorat: (k) S. Thom: in Psal:44.

mnohými temnostmi kacířstva vzdycky vic a vic přichází k rozmnožení. O! jak veliké upevnění a nepohnutelný sloup cedrový byl jest v Církvi svaté toho nového stánku samé velebnosti božské dnešní veleslavný/ divotvorný/ a vítězitedlný Mučedlník boží svatý Jan Nepomucký/ když ji netoliko apoštolovými pracemi svými a horlivým kázáním slova božího velice osilňoval/ anobř i skrze slavné mučedlnictví své jakožto nepohnutelným a nesmrtdelným sloupem cedrovým tak jest upevnil/ že v pravdě skrze své slavné a vítězitedlné mučedlnictví/ které on pro neporušitedlné zachování svátosti svaté kajicnosti srdnatě a udatně podstoupil/ Columna Fidei, (l) Jak svaté Mučedlníky nazývá svatý Ephrem/ nepohnutelný sloup pravé viry a Církve svaté před tváří celého veškeren světa/ a před tváří celé říše nebeské nazván býti musí/ nebo tak někdy veleslavné vítěze své a Mučedlníky nazval a pocítil sám Duch boží v zjevení sv. Jana takto k nim řkoucí: Qui vicerit faciam illum Columnam in Templo DEI mei. (m) Kdo svitězí učiním/ jej sloupem v chrámě Boha mého. Mezi jinými přirozenými dary/ kterými mnohonásobnými od nejsvrchovanějšího tvorce a stvořitele všech věcí obdařené jest stromovi cedrové/ jest i tento dar/ že totižto vejškou svou a vyvýšenosti netoliko jiné stromovi převyšují/ anobř i nejvyššími vrchy svými samé oblohy nebeské/ a oblaku se dotýkají/ tak že i ona nejkrásnější choti ženicha nebeského Církev svatá chtěje celému veškeren světu ukázati vznešenost/ a vyvýšenost svou/ takovou skrze nesmírnou vejšku stromu cedrového ukazuje: Quali Cedrus exaltata fum in Libano. (n) Jako cedr povýšená jsem na hoře Libánské. Jakou slávou/ jakou velebnosti při svém slavném mučedlnictví byl jest pocíten od samé nejsvrchovanější velebnosti božské dnešní pevný sloup cedrový v Církvi svaté veleslavný/ a divotvorný Mučedlník boží svatý Jan Nepomucký/ kdo dosti vtípem Anjelským spitovati a tím nejvymlovnějším jazykem vysloviti může! Usilovala jest sice ukrutnost krále lenivého tu jeho nesmírnou před trůnem velebnosti božské vyvýšenost snížití a nevyslovitedlnou slávu zastinití/ když jej jasnosti svátosti života svého/ jakožto velice vyvýšený strom cedrový na vrchu hradu Pražského povýšeného z vrchu hradu toho zvrhnouti/ a do hlubiny tenkrátě velice rozvodněné Moldavy uvrhnouti poručila/ však ale vše nadarmo: Non est Sapientia, non est Prudentia, non est Consilium contra Dominum. (o) Neníť moudrosti/ neníť opatrnosti/ neníť rady proti Pánu. Seslal jest Bůh samé němé živly/ kteříby před tváří celého veškeren světa rozhlašovali/ a vyvýšovali slávu jeho. Rozhlásil a vyjevil slávu tu jeho němež živel vody/ když divotvorně v největším svém rozvodnění nenadále opadnouce tělo jeho svaté ukázal a vyjevil utopené. Rozhlásil a vyjevil nevyslovitedlnou slávu jeho/ a vyvýšenost před trůnem velebnosti božské němý onen živel povětří/ když proti přirozenosti své vejdouce v mir s protivným vždy sobě živlem vody takovou jasnosti přiodil vody řeky Moldavy/ že celá řeka Moldava obvzláště od mostu Pražkého plující jako v plném plamenu plápolající spatřená byla. Slávu tu jeho/ a nevyslovitedlnou vyvýšenost rozhlašovala/ a celému veškeren světu dostatečně vyjevila sama obloha nebeská/ když k vyjevení a osvicení těla svého nebesťana jasně se třpitící hvězdy nad vody Moldavské seslala/ které plynoucí pod vodami tělo jeho svaté jako nejjasnější světla hořící obkličili a vyprovázeli; však ale ani na tom ještě dosti nebylo/ nejsvrchovanější velebnosti božské/ že takovou slávou/ takovou velebnosti/ tolika divy a zázraky pocítil jest slavnou smrt a Mučedlnictví veleslavného a divotvorného Mučedlníka svého JANA svatého/ i ten nepohnutelný a němý živel Země jest pohnul/ a vzbudil/ aby on s jinými živly rozhlašoval a vyjevoval němým jazykem svým velikou čest a slávu jeho/ nebo když pro veliký schod lidu pro

(l) S. Ephrem cap:3 in Aencomio M.M. (m) Apoc: 3.v.12.

(n) Eccli:24.v.17. (o) Prov:21.v.30

du pro uctění těla jeho se scházejícího k svatému kříži velkému/ velebných P. P. křížovníků s červeným srdcem blahoslavených Mučedníků od pokání vůbec s.° Ciriaka/ kdežto zatím tělo to svaté z Moldavy vyzdvižené bylo složené; když pravím pro ten veliký schod/ a shromáždění lidu novou ukrutností proti tomu tělu svatému bouřiti se opovážil král tyranský Václav Lenivý/ a přísně poručil aby oni velební P. P. křížovníci s červeným srdcem to tělo svaté v tejnosti někde do kouta uvrhli/ pro strach a bázeň krále ačkoliv nevolně do jedné postranní zdi uložili a skryli drahý poklad ten/ však ale čím více skrejvati se vynasnažovali drahý poklad ten z hrozného a strašlivého rozkazu královského/ tím víc a víc se poklad ten vyjevoval/ nebo živel Země/ a zeď ta/ v které skrytě složeno bylo tělo to svaté takovou a tak libeznou vůni vydávali/ že pro nesmírnou libeznost vůně té v tím větším počtu k počtění těla toho svatého jako nějaké včely se shromažďovali lidi. Strom cedrový mimo své nesmírné vejšky a libeznosti vůně kterou ze sebe vydává od štědré nature a přirozenosti i tím obdařen jest/ že velmi hodné a libezné ovoce nese/ a tím všechny k tobě přicházející občerstvuje/ a obveseluje/ což považujice ostrovtipný Symbolista Gambertus tak vyobrazenému stromu cedrovému hojným květem/ a spolu ovocem naplněnému nápis dal: Pascit & oblectat, (p) nasycuje a obveseluje; a to já dnešního dne mnohem vznešenějším způsobem pro nesčíslné milosti/ které hojně svým věrným ctitelům vyprosuje pro mnohé a nevyšloveditelné potěšení/ které v rozdílných zármutcích postaveným/ a hrob jeho svatý s pobožností navštěvujícím prokazuje/ k nohám svatého hrobu dnešního veleslavného a divotvorného Mučedníka božského svatého JANA Nepomuckého připsat musím: Pascit & oblectat hodnými dary a milosti/ nesčíslným v zármutcích potěšením všechny hojně nasycuje/ všechny těší a obveseluje/ v pravdě tedy v pravdě a slušně Gloria Libani data est Ei. Sláva hory Libánské daná jest jemu.

Ostrovitipný onen symbolista, a již častěji odemne jmenovaný Opat Picinellus vysoké hory a vrchy vyvýšené tímto počtil jest připsal: Hos Lux prima ferit, (q) že vrchy a hory vyvýšené tak jsou šťastné/ že od vycházejícího slunce nebeského ponejprv bývají osvícené a spatřené/ však ale s tím ještě málo jest řekl/ nebo vrchy a hory vysoké nesmírnou vysokostí svou netoliko k patře ni na sebe potahují slunce jasné ono oko oblohy nebeské/ anobř i vysokost jejich jedině potěšení a obveselení jest očí lidských/ obzvláště po nebezpečných cestách mořských pokračujících a se plavicích plavcův mořských/ kterážto sláva a čest nesmrtdlná jest vlastní a přirozená hory Libánské/ která jako Mons altissimus, hora nejvyšší/ a na vrchu svém bělostí sněhu ojasněná všechněch marynářů a plavců mořských oči k sobě potahuje/ a jejich v zármutku/ a nebezpečnosti jedině jest potěšení; a ta veliká sláva/ a nesmrtdlná čest hory Libánské obzvláště věku toho daná jest/ a veřejně od celého veškeren světa slušně dává se dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedníku božskému svatému Janovi Nepomuckému/ nebo jestli že podlé vyřčení učitele Církevního s° Augustýna svět tento nic jiného není jedině jedno moře zbourené/ jak jeho slova jsou: Hoc Sæculum Mare est, haber amaritudinem noxiam, habet fluctus, tribulationum, tempestates tentationum, (r) Tento svět moře jest nebezpečný/ má hořkost škodlivou/ má vlnobití ustavičné rozdílných soužení a trápení/ a vždy trvajících strašlivé bouřky nesnesitelných pokušení/ a na tom moři všickni my se plavíme/ kam ale všechněch nás zarmoucených/ a v tolika nebezpečstvích postavených plavců a celého veškeren světa/ obzvláště věku tohoto našeho pro sladké potěšení oči jsou obrácené: jedině k té nesmrtdlné slávě hory Libánské/ k dnešnimu veleslavnému a divotvornému Mučedníku božskému

(p) Mund:Symb:lib:9.cap:9.n.133. (q) Mund:Symb:l:2.cap:31.n.585. (r) S.Aug:in Ps:39.

mu/ o kterém v pravdě řícti musím s korunovaným Prorokem Páně: Oculi omnium in te sperant, (s) Oči všech v tebe doufají Mučedlniče boží. Pravda jest tomu neodpirám/ ani spravedlivý katolický Křesťan odepřiti nemůže/ že onen zamilovaný ženich nebeský Kristus nejmilejší choti a nevěstu svou Cirkev svatou křesťanskou katolickou v tolika potřebách a nebezpečnostech postavenou rozdílnými zaopatřil pomocníky svatými a ochránci/ tak v nebezpečnostech ohně s° Floriána a s° Vavřince Mučedlníky/ v nebezpečnosti povětrných mocností/ hromobiti/ a krúpobiti s° Donáta Biskupa/ a Mučedlníka/ v nebezpečnosti strašlivé mořské bouře s° Mikuláše Biskupa/ v bolesti kame- na s° Liboria Bisk:/ v bolesti hrdla s° Blažeje Bisk: a Muč:/ v bolesti zubů svatou Pannu a Mučedlnici boží Apolonii/ v pronikavé bolesti dnou-zlámanosti a podagry s° Štapina vyznavače/ a v mnohých jiných potřebách mnohé jiné svatý/ a světice boží/ však ale: Mirabilis DEUS in Sanctis suis, (t) musím tu v pravdě vykřiknouti s korunovaným Prorokem Páně Davidem: Divný Bůh v svatých svých/ divný/ a podivný v milosti své/ obzvláště nynějšího tohoto věku běžícího/ v kterém ve všech potřebách a nedostatcích neomylného pomocníka/ ve všech neduhách a nemocech jak na těle/ tak na duši nejvinnějšího lékaře/ ve všech zármutcích a nebezpečnostech zoufání nejuvěrnějšího utěšitele a zástupce postavil jest JANA svatého/ kterému v pravdě připsati musím/ co někdy onomu vítězitedlnému vojenskému štítu onoho nepřemoženého reka Eneáše připsal ostrovtipný veršovec a poeta Virgilius: Unus omnia contra, Jeden proti všechněm jest ochránce Jan Nepomucký. Nechci já tu opáčiti nesčíslné/ a přepodivné zázraky o kterých svědčí starý jeden Scriptor Historicus in suo Sumario v. 18. §. r. Že více nežli před sty čtyřdeci léty jedna veliká kniha celá popsaná se vynacházela podivnými divy a zázraky od svatého Jana působenými. Nechci opakovati jak při jeho svatém hrobě divotvorně zrak nabyli jediným prachem země z hrobu jeho na oči nasypáném. Nechci opáčiti jak skrze slib ke cti jeho učiněný od nezhojitedlný sice nemoci padoucí podivně uzdraveni. Nechci připominati jak jiný k ohavné popravné smrti již odsouzený skrze pomoc svatého Jana podivně při životě/ i při své cti byl zachováný. Slovem není žádný neduh/ není žádný nedostatek/ není žádný zármutek a patrné nebezpečnosti v kterémby ochránce svatý Jan se nebyl ukázal nejšťastnějším a nejskušenějším spomocníkem Unus omnia contra, jeden proti všechněm jest ochránce Jan Nepomucký. Mirabilis DEUS in Sanctis suis, (u) Divný Bůh v svatých svých/ divný v milosti své a v moci jim udělené: Zachoval někdy divotvorně Bůh rameno a ruku svatého Štěpána krále uherského pro svatou a velikou k chudým štědrost jeho. Zachoval podivně a divotvorně Bůh ten srdce neporušené s° Arci-otce Auguštýna učitele církevního/ a to pro velikou / a vždy k Bohu plápolající lásku jeho. Zachoval Bůh ten milostivý divotvorně neporušený jazyk s° Antonina Paduánského pro vroucné horlivé/ a pronikající kázání jeho. Zachoval jest a zachovává již přes tři sta čtyřdeci tři léta divotvorně jazyk netoliko neporušený/ ale jako vic a vic obživující dnešního vele-slavného/ a divotvorného Mučedlníka božího svatého Jana Nepomuckého/ netoliko pro svatou a neporušenou mlčenlivost jeho/ při svátosti svaté kajicnosti a s. spovědi zachovanou/ anobř aby ten s. divotvorný jazyk jeho/ který za jeho svatého živobyti mlčenlivosti svou vyhlašoval přepodivnou všemohoucnost a slávu boží/ a byl všech zarmoucených sladké potěšení/ anobř tím více aby času nynějšího tak podivně jako znovu vzkříšený a obživlý In omnem Terram po vši Zemi a po celým veškeren světě tím zvučněji hlásal nestihlou slávu a všemohoucnost božskou/ a byl všechněch ve všemožných potřebách věřících jeden veřejný a všeobecní před trůnem velebnosti božské pro-

prostředník a přimlůvčí. Piše starožitný létopis Plutarchus in Alexandro (v) jak někdy nejaký Pestanus obzvláštní miláček Alexandra Velikého pozval téhož Alexandra do své zahrady jak kunstovně tak velmi nákladně ozdobený/ s tou nejponiženější prosbou a žádostí aby on Alexander Veliký tak mnoho se ponižil/ a do jednoho velmi rozkošného domu v zahradě té postaveného na Panquet a dobrou vůli přišel; když tehdy po své učiněné královské přípovědi do toho rozkošného domu zahradního vešel Alexander Veliký/ a rozdílne velmi kunstovně malování v něm s tím největším zalíbením svým prohlížel/ mezi jiným tím malováním největší zalíbení své ukázal na jednom/ na kterým velmi kunstovně vyobrazený se spatřoval Bůh pohanský Pluto Bůh bohatství s rukami roztaženými jako bohatství své štědře rozdávající/ a na jednom stromu olivovém sedící/ které zalíbení aby všem veřejně vyjevil vytáhnouce volovbělku a neb plavejs z královského oděvu svého následující plné milosti královské slova vlastní královskou rukou svou na ty stěně napsal: Hanc Domum sepio singulari Privilegio, ut quicunq; fugitivus extiterit, eamq; ingressus fuerit veniam & Gratiam impetret. Tento dům rozkošný zahradní tou obzvláštní nadávám královskou milostí/ aby kdokoliv pro své veliké provinění utíkající do toho domu by se utekl/ a vešel/ v něm všechnu milost/ a svého provinění milostivé odpuštění našel. Když já tento veleslavný/ a velmi kunstovně a nákladně postavený na tyto Zelené rozkošné hoře chrám boží ke cti a chvále divotvorného a vítězitedlného Mučedlníka božního svatého JANA Nepomuckého bedlivěj pozoruji a prohlížím/ jeden jako uprostřed rozkošné zahrady plný všemožné rozkoše duchovní zahradní palác spatřuji/ v kterým jaké zalíbení nachází ne již nejaký Alexandr král veliký/ anobř sám onen nejvyšší král nad králi a pán nad pány Bůh všemohoucí/ to dávno předpověděl skrze usta nejmoudřejšího Šalomouna jako samým svým nejsvětějším prstem na toto místo svaté a rozkošné ukazující: Hic deliciae meae sunt esse cum filiis Hominum. (x) Zde na tomto místě svatým rozkoš má jest býti s syny lidskými; jak ale veliký a slavný Panquet a hody v tomto domě svým rozkoše plným všechněm sem přicházejícím připravil ten Bůh náš nejvyšší a nejdobrotivější/ znáti jest dostatečně z jeho dychtivého pozvání/ s kterým věrný ctitele na toto místo svaté svolává a zůve: Venite comedite Panem, & bibite Vinum quod miscui vobis. (y) Pod'te/ pod'te všickni do tohoto domu mého všemožnou rozkoši naplněného/ jezte tento chléb Anjelský/ a pite vino které jsem zmichal vám. V tomto domě svatým mezi jinými sličnými okrasami a ostrovtipným malováním spatřuje se potěšitedlně obraz ne nějakého Boha pohanského Plutona Boha bohatství/ anobř jednoho velikého služebníka božního vítězitedlného/ a divotvorného Mučedlníka svatého Jana Nepomuckého ustavičného před trůnem velebnosti božské přimlůvčího/ a orodovníka našeho/ s rukami roztaženými/ jako vždy hotového pomocníka/ a nejštědřejšího pomoci své všechněm rozdávatele/ na jehožto veliké života svátosti/ a veleslavné mučedlnické koruně jak nesmírné má nejsvrchovanější velebnost božská zalíbení/ dostatečně všem veřejně ukazuje nesčíslnými divy a zázraky/ které k oslavení a zvelebení jeho před tváří celého světa vždy vic a vic den odedne čini a působí; Kdo tedy pochybovati může že i tento dům svůj plný rozkoše nesčíslnými milostmi jest nadal/ aby všickni i ty nejzoufanlivější hříšníci kteří do něho se utíkati budou obzvláštní milosti boží byli obdařeni/ proto slušně veleslavnému tomuto chrámu božimu dnešního dne připsati musím/ co někdy na vejroční slavnost nejpřednějšimu chrámu božimu připsati dala veleslavná obec Mantuánská pro vzláštní zvelebení svatého patrona chrámu toho Tutela decúsque, že tento veleslavný chrám Páně skrze kunstovně a nákladné stavení své netoliko tohoto místa a hory Zelené jest jedna veliká okrasa/ anobř i všechněm do něho přicházejícím jistá a nepřemožitedlná obrana.

Zavi-

Zavírám.

V starých pamětech podivných čin a skutků Alexandra Velikého čtu a nacházím/ jak někdy on při dvoře svým tak kunstovného měl mistra stavení a spolu obrazo-tepce/ Stesicrates nazvaného/ který se jemu obětoval/ a prohlásil/ že z celého onoho vysokého a prostranného vrchu Athos jeden obraz vytesal chce/ kterýby velikosti a kunstovným dilem všechny jiné divy světa převyšoval/ v jedné ruce obraz ten měl držeti veliké a prostranné celé město/ v druhé ale jednu nádobu tak prostrannou/ že z ni veliká řeka tecti a se vylívati měla. A. A. kdybych já dnešního dne měl a mohl následovati kunstovného onoho obrazo-tepce Stesicrata, z celé tyto hory Zelené vytesati bych chtěl jediný obraz dnešního veleslavného a divotvorného Mučedníka božihho Jana svatého/ aby tak celá tato hora Zelená nevyšlovedlnou slávu jeho všechněm sem přichozim ukazovala; do pravé ruky jeho postavil bych erbovni studni Mariánskou důstojně velebného kláštera Žďárského/ s tímto symbolickým podpisem: Omnibus affluenter, vody Maryánských milosti rozdává on všechněm v hojnosti; do ruky jeho levé natažené dal bych kanovnický biret aneb kvadrát tří rohý/ pod jehožby stin celý svět se skrýval s připisem Non siné Luce tegit, mne svátosti svou osvěcuje/ a stinem svým především zlým zastiňuje/ abych ale k spatření a počtění toho podivného obrazu na toto svaté místo netoliko celé veleslav: margkrabst: moravské a jiné okolni země a královstvi anobrž celý veskeren svět svolati a přivedsti mohl/ podíval bych se do velice někdy bohatých dolů Žďárských/ a tam vyhledajice ještě zanechanou od předků starých pro rozmnožení slávy JANA svatého rudu stříbrnou dal bych tlačiti v hojnosti penize pamětni k rozmetání a vyházení mezi přítomný cititele svato-jánské/ nebo vim/ že podlé nejmoudřejšího kazatele jeruzalémského nezvůčnější/ a nejpronikavější hlas jest peníze: Pecuniaē obediunt omnia. (z) Penize všechno poslouchá. Na jedné straně dal bych tlačiti někdy slavné ono město Ephezské skrze vytesaný obraz Bohyně své Diány/ ku kterému v jednom řetěze svázané šťastným nálezkem a fortelem vojenským silně přetažené od vojska nepřátelského krále Kreza a od patrného vyvrázení bylo vysvobozené s připisem Servat armata. Stinem milostivé její zbrani zachováno jsem od vyvrázení; na druhé straně peníze toho dal bych ten veliký obraz z celé tyto hory Zelené vytesaný tlačiti/ u jehožby noh celý svět jedním zlatým řetězem obvázaný ležel přibitý s tímto potěšitelným připisem: Hoc mihi Præsidium, ve všech neštěstích a potřebách mocná Jan svatý jest a bude má obrana. Peniz ten památni ať jedenkaždý sebou vezme/ a po celým světě štědře rozdává; abychme ale i potěšitelného připisu toho potěšitelně oučastni byli prvé než z tohoto svatého místa vystoupíme/ jedním zlatým řetězem stálé/ vroucné a horlivé pobožnosti svato-jánské svažme všechny příbytky a všechny jiné potřeby naše a k jeho svatým nohám tak svázané silně přibíme a k němu srdnatě a horlivě zvoljme. O! veleslavný a divotvorný Mučedníče boží svatý JENE Nepomucký všeobecný ve všech potřebách pomocniku a ochránce/ vzhledni na nás v nebezpečných těchto časích pod stin přemocné ochrany tvé se upěnlivě utikající/ vzhledni na nás/ a buď naše v zármutku sladké potěšení/ v nebezpečenství vinšovaná ochrana/ v potřebách a nedostacích nejvinšovanější pomoc/ vzhledni na nás/ nebo pod nejvinšovanější stin tvé přemocné a divotvorné ochrany od dnešního dne všickni se odevzdáváme/ pod nejvinšovanějším stinem tím živi jsme/ živi býti žádáme/ i umíráme. Amen.

(z) Eccl:10.v.19.

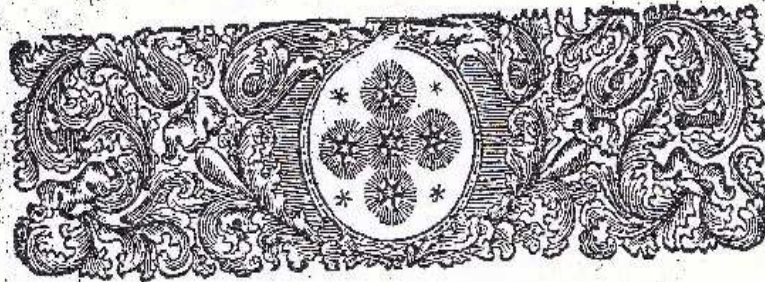
Sermonem hunc Panegyricum ex Commissione Reverendissimi Archi-Episcopalis Officij, revidi, & imprimi posse censeo. Pragæ in Aedibus Archi-Epis: Resid: Die 2. Aprilis, 1727.

Joannes Ritter, Assessor

Imprimatur.

DANIEL JOSEPHUS de MAYERN,
Episcop, Vicari, Gener: & Officialis.

1779 /
1802
z knihy
LI F I G A
na hradě (kovač)

MeDo-tele VCI **GLA** Wa

1727
B V re Liban V /

To gest :

DIW ot W ore C Nepo M VCI

Swa t y **G** **M** **S**

SWa t e MLCzen LIW ost I

Nepor V šen á Ne á Doba /

Při Bejroční Jeho Slávnosti Dne 16. Máge na Ho-
ře prve Cjerne nyní Zelené nazvané to Meratve / nad
Slávným Klášterem Zdaršým Svateho Řádu Cys-
tercyenského ad Fontem B.V. Mariae v přítomnosti Wy-
soce Důstogných / Wysoce Brozených / Statečných /
Brozených P. P. Posluchačů / a pobožných
Stitelů Svato Janšých přednesená :

Skrze

W De Cžného SLV žebnka / a Cžte Le starLa Cžerného /
na ten Cžas Džšana CžsLa W řého.

*****
*) Wypisť to šore Zaučny / Gletj Wogelčj Dyncl / Leta Páne 1727. *)

1779 /
1802
z knihy
LI F I G A
na hradě (kovač)

I 32356

Wysoce Důstogně Welebněmu /

Prozeněmu / a Wysoce Včeněmu

PANU PANU

M A T H E O S T A M O W I

W e y m l u w o w i /

Svatěho Řádu Cysterchenského Welebněho Kláštera
Žďárského Nejhodnějšemu **OPPAZU** / w Glaw-
ným Margkrabstwj Morawském **PRÆLATU**: Ge-

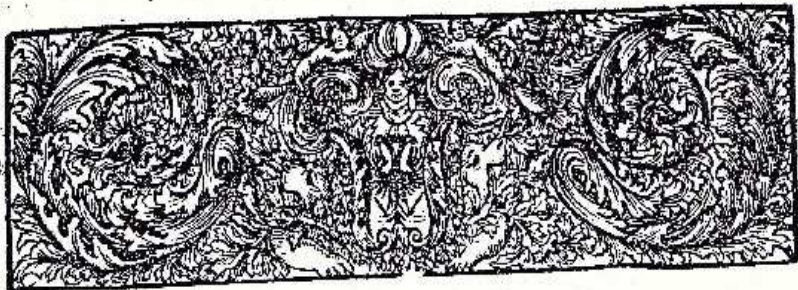
ho Cys: a Král: Katol: Milosti **KADDOJE** / též Vi-
cariatús Svateho Řádu Cysterchenského

ASSISTENTI Primo (tit:)

Pánu mně Milostiwěmu.

č. 4.

Vypovězení...
nebo...
= v...
v...
= v...

Wysoce Důstogné Welebný / Brozený / a Wysoce
Včený Pane / Pane mně Milostivý.

7000

Rozj gsem toto přitonné Wyobrazeni Slávy Divoctvorného
Mučedníka Božího Swatého **JANA** Nepomuckýho strže
Medotekaucy Slávu Horn Libánské / od **Wassy** Wysoce
Důstogné Welebnosti na mně složené se wšij přislusnar
poniženosti přigal / neblauho gsem přemyslel / pod gakey kat Stjn Ochrany
s chatrnau / tanto Prácy mau bych se přivinauti měl / nebo gestli že podle
wyrčení neyraudřegšyho Kazatele Geruzalémšyho : Ad locum unde exeant
Flamina revertantur (*) do téhoz místa plinau Kety zase / z kteréhoz wyspš / komu
gitému Jure Paterno aueb plným Práwem Dtcowšým patřiti máže Medotes
kaucy Sláwa tato Horn Libánské / gedině **Wassy** Wysoce Důstogné We
lebnosti gakožto prawymu a Milymu Synu Dce Medotekaucyho Swatě
ho Bernarda ; Patřj **Wassy** Wysoce Důstogné Welebnosti Sláwa ta
to Jure Hereditario aueb Práwem Dědičným gakožto Neyhodněššmu Spolu
Wudu Swatých Dnych Njeholnjtám Cysterceyenských Kláštera někdy Staro
ného pod Zelenau Horau / nynj ale w truchlitwé Pustině od wsteflosti Rache
ské ležecyho / od kterých štiasný počátek Swátosti wzala gest tato Sláwa
Horn Libánské Swatý **JAN** Nepomucký ; Patřj **Wassy** Wysoce Dů
stogné Welebnosti **Omni** Jure, wšemožným plným Práwem / gakožto Ney
hodněššmu Oppatu Slawného / a Starozitného Kláštera Zdaršyho / na
gehožto Pádě pro nesurtedlné rozmnoženj Slawy té / netoliko Welestawný
a nákladně postawený Chráu **B**oží stoji / anobřj y ten od **Wassy** Wys
oce Důstogné Welebnosti sštrawitně nalezený / a s welikým wytasnáže
ním / náklady / a Prácy gest wystawený ; Neydělčným bych w prawdě vs
gnán býł / kdybych tuto mau chatrnau Prácy ginam kromě pod Stjn Ochr
ny **Wassy** Wysoce Důstogné Welebnosti obrátit ; Kdyby ale tato cha
trná a sprostá Práce má **Wassy** Wysoce Důstogné Welebnosti Dětá
wánj / a žádost nevětilma za dosti ; dauffám že přirozenau Milostiwau Bey
mluwnosti mně Milostiwě wpmuwného mji ráčjte / nebo gá při té sprostě
a chatr

(*) Ecclesi: 1. v. 7.

u...
r...

á čatrné Prácy mé pozoroval jsem natvrzení Bcitele Náródúv: Mibe me
Evangelizare non in Sapiencia Verbi. (*) Poslal mne Kristus Evangelium. Lázati
ne to Maudrosti a Džobnosti Nžeti. Sprosté tedy a čatrné Wpobrazení
toto Idyž se mšš přistupňau ponžkenosti pod Milostivý Stm Milostivé D
čyrany Wassy Wysoce Džstogné Welebnošti odemždávam / sebe do
stále Milostí poračim.

(*) I. ad Corint. I. v. 17.

Wassy Wysoce Džstogné Welebne Milostí

Powinné zamážang Duchovní
Služebník.

Karel Wácslaw Czerný
Děkan Čáslawský.

Handwritten signature
e. h. h. n. o. n.

Handwritten signature

Gloria

1

Gloria Libani data est ei. Isaia 35. v. 2.

Sláva Libánská daná gest genu.

Glória Libani dána jest genu na horách a vrchách wyvýšených Nesyřchowanějšy všech věcy Tworce a Stvořitel Bůh všemohauč / dosti patně toho gest zanechal znamení / Edyž netoliko hory a vrchy wyvýšene mnohým sljčným Stromowým a sljčně se zelenagječmi Bylinami / a porostlinami přiodil a okrášlil / Edyž mnohé z nich takowau obzřáštisť Mlósti nadal / že nižšdný štředně gedowau ty zeměplaz k nim přistoupiti nemáže a nesmí / Edyž w nich gako w negatém Sklas du nescišlného Bohatstwu svého štyl / a štyřwá ažposawád veliké a nescišlné Pohady Zlata / Stříbra / a drohých Kamení / anobřz na tom mnohé wětšy zanechal gest znamení Bojšťého svého na horách a vrchách wyvýšených Zlibení / Edyž gako na nich sobě postawil / a založil Grunt a Základ Tránu Welebnošty své / a na nich hneď od začátku neyprownějšťého Swěta Strowěni poznán / a weleben býti štěl / gal welmi pěkně korunowaný Prorok Páně Dawid nazýwá vrchy a hory wyvýšene nepohnutedlným Základem Tránu samě Nesyřchowanějšť Welebnošty Bojšťe : *Fundamenta eius in Montibus Sanctis.* (a) Gruntowe geho na horách Swatých ; nebo na horách a vrchách wyvýšených swým wěrným Služebníkům zgewil / a wygewil Welebnošty swou Bojšťau / na nich obzřáštne poznán / etěn / a weleben býti štěl. | Testis est mihi DEUS, (b) w prawdě Slowa mé Sloz wykazatele Náródu potwěditi musím / Swědek mně gest sám Bůh žiwý / Bůh Nesyřtedlný / štyže Pismo Swaté / gal Starého toť Nowého Zákonu ! a zagisť / Ede gest onen Otec wětšých Bůhu milý Služebník a Patriarcha Abraham k poznání Bůhu prawého přišel / a z wětšých Temnošty Nesyřy a Mlóstoslužebnošty k prawěmu Swětku prawě Wšry přiweden byl : tak / že slusně od Wěstele Náródu Pater omnium credentium (c) Otec wšech wětšých byl nazwaný ; na žádným giným místě gedine na hore a vrchu wyvýšeným Bethel gal by Pismo Swaté : Surge & ascende Bethel, & habita ibi, fac Altare Domino, qui apparuit tibi. (d) Wstán a wšřp na Zřču Bethel / bydlj tam / a wěin Otrát Pánu / kerě se wšřtal tobe / a y hneď sebrat Abraham Bohy živy a Mlody / a zakopal ge pod Stromem Leebintowým. Ede gest onen Otec wšech wětšých Abraham Pánu Bůhu swěmu gazkojšto Pánu Nesyřyššymu onu Obět gestě In Lege nature a neb w Zákoně přirozeným nepowědoman Sana totijto svého neymilgjšťého Izáka oberowati a štyže to Bůhu svého gakojšto Pána svého Nesyřyššťého pocititi měl : na žádným giným místě gedine na wyvýšeným vrchu hory Morcy nazwaném / gal sám Nesyřchowanějšť Bůh přikázal genu : Offeres eum in Holocaustum super unum Montium quem monstravero tibi. (e) Hněďš obětowati ho Obět zápalnau na gedně hore / keraujt olážu tobe. Ede / a na kterém místě etěn a chwálen býti štěl od Strowěni

(1)

(3)

(4)

(a) Plal: 86, v. 1. (b) Ad Rom: 1, v. 9. (c) Ad Rom: 4, v. 11. (d) Gen: 35, v. 1. (e) Gen: 22, v. 2.

Woz - 4

3870/117P

keni swého gakožto Wypovědy Báh a wšech wěcy wšemocný Tworce a Stwotitel
 tel : na žádným jiným místě jediné na Horách a Wrchách wysočých / gat pěkně
 tu geho Wysvětluge Duchem BŮjím oswceny Králowstý
Prorok Páně Dawid / Edyž takto w Žalmu 98. v. 9. prospěwuge / a wšechno Stwo-
ření k Chwálám BŮjím wypoewuge : Exaltate Dominum DEUM nostrum & adorare eum
in Monte Sancto ejus. Wypovědy Pána Baha našeho / a klánsjte se na Hore Swa-
 té geho. Tak poznán gako prawy Báh / tak Obětní ctěn gako Wypovědy Pán-
 tá Chwálen wywysšen / a Poklonau ctěn na Horách a Wrchách wywysšených býti
 chtěl gakožto wšech wěcy wšemocný Tworce a Stwotitel od Stwoteni swého
 střeze celých dwa tisíce Lét In Lege natura w Žálonu přirozeném. Gat w druhým
Žálonu In Lege Scripto, a neb w Žálonu psaném wywolil gest a zamilowal Hory a
Wrchy wywysšene Wypovědy Báh tim patněg gest wklázal / Edyž wytra-
hnauce Syny Izrahelský Lid sobě wywoleny ; težtého Gho poddanosti Egypťské /
wpřimo ge wedl k Hore Swaté Synai / na které se wklázal Mojžíšowi s nim roz-
mlauowajice w strošlívém a hrozném zruka hřmánj a blyšťánj k němu klauce :
Jam nunc veniam ad te in Caligine Nabis, ut audiat me Populus loquentem ad te, & credat
tibi in perpetuum. (f) Gúst nym přigón k tobě w Wrahote Oblakowé / aby šleffel
Lid mlauowjého mne k tobě / a wětil tobě na wěky ; w tu gim wydal Přikázánj swé
BŮjště / a wedauče ge po Horách těch netoliko gim wždy přistomen byl w Slaupu
oným Ohnivým času Trosňho / a w Slaupu Oblakowým času Dennis / anobřj y
ge podlwané kemil s Mannau ; Oblohy Třebesté padagjcy / a s Practwem nečist-
ným ; gat di Žalmista Páně Dawid : Petierunt & uenit Coturnix ; & Pane Caeli sacra-
uit eos. (g) Šadali y přišly Krepelky / a Chlěbom Třebestým najtil ge ; a přiwes-
dauce ge do Země žasšibene Štaně w prostřed Země té na Wrchu oným a Hore
Warya Slawny Chrám onen Geruzalémský / w kterým jediné od Synůw Izra-
helských podle spůsobu Staro Žálonstýho ctěn býti chtěl / a gim na tom místě ne-
ščislně Milosti a Dobrodinj prokazowal. Tak na Horách a Wrchách wywysšes
nych poznán ctěn a chwálen býti býti chtěl opět celých dwa tisíce Lét In Lege Scri-
pta, a neb w Žálonu psaném. Gat ale w Nowým Žáloně zamilowal gest Wyp-
ovědy Báh Hory a Wrchy wywysšene gestce patněg znáti gest dal hřeb
při prawním Žalojenj Žálonu Nowého / Žálonu Milostiwého ; a zagistě ! Ede gest
žáklad věčni Žálonu Nowého / Žálonu Milostiwého ; na Wrchu wywysšeny
Kalwarje střeze přehorčau a boleštnau Smrt swau / gat pěkně mne o tom wywys-
šene Dítěl Wárodůw wywolena Wárodoba Swatý Pawel / Edyž w Epistole k Židům
takto di : Ideo Novi Testamenti Mediator est, ut Morre intercedente repromissionem accipi-
ant aeterna Hereditatis. (h) a proto nowe Wmluwy a neb Nowého Žálonu Dmjkým
gest / aby střeze Smrt mezy to wtročjcy žasšibeni přigali wěčného Dēdictaw, Ubi
enim Testamentum est. Dopláda dal trz S. Pawel Morz necelle est intercedat testatoris,
 9 neb Edyž se dege Bšasst / potřebj gest aby Smrt přišla toho / Edyž čim Bšasst.
 Ade gest byl ten Žálon Nowý / Žálon Milostiwý wětegně wyhlášený a mnohými
 Milostmi nadaný ; nišdež zagistě ginde jediné na Wrchu oně Hory Syon / gat
 Slowa moze pěkně potwřuge Wysoce Děeny a starozitny Pšma Swatého Dítěl
 a Wykládateľ Nicolaus de Lyra, Edyž in cap. 2. Ad: Apost: di : Lex in Monte Sinai Spiritus
 Sanctus in Monte Sion datur. Gakoby šicti chtěl ; Otacý Žálon a Přikázánj BŮj dané
 byli Synům Izrahelským na Wrchu Hory Synai / Duch ale Swatý střeze kteréhož
 to šelánj Nowý Žálon přišel k wětegnému wyhlášenj / a neščislnými Milostmi
 byl gest nadaný / byl gest nám dán a šelán na Hore Syon. Slowem tak w Now-
 10 wým Žáloně zamilowal gest Wypovědy Báh Swěta Spasitel Hory a Wrchy
wywysšene / je netoliko na nich neywojce klázal / a Lid wywocowal / mnohé a neščis-
lné Milosti střeze Duce swěmu Třebestému na nich gest wryštel / a ge gako sobě za-
znamenal swými Šlapěgi Wypovědy Báh / gako zaznamenaný nimi gest onen
 Wrch

W:
 fšf
 foru
 fšm
 glem
 gi 30
 jil / a
 cých
 mšst
 datel
 mavi
 fzer
 ompl
 W:
 ho o
 fšf
 ze a
 a na
 hor
 Sla
 felit
 lebt
 we
 cher
 fse
 Pai
 dou
 ojn
 ster
 mn
 tš
 laur
 cy
 Ge
 tw
 dš
 fte
 w
 pe
 ně
 lie
 p
 gl
 ce
 w
 n
 e
 a
 p
 t
 2
 f

(f) Exo: 19, v. 9. (g) Pfal: 104, v. 49. (h) Ad Hebr: 9, v. 15.

ly

neb zadidlowá. | Wymolená Václava S. Pawel považugice Swatý Život a Swa-
 té obcování pracovitých Dělníků na Winicy Krystové gegich weliké Zasluby a Ži-
 wota Swatost strz pronikagjce libeznost Wáne gi wypodobňuje / Edyž takto dj:
 Christi bonus odor sumus DEO in his, qui salvi sunt. (c) Gšme Krystowa dobrá Wlá-
ne Dobru / též křeš magi spášení býti. | Gatým ale způsobem ta libeznost Wáne
pracovitých a Swatých Dělníkůw na Winicy Krystové máže býti samému Utey-
wyššímu Dobru milá a přigemná / a mnohým Lidem spásytedlná / způsob ten wel-
mi pěkně ukazuje Wysoce Včeny a giž častěg odemne gmenowaný Pšma Swatého
Včitel a Wykládatel Lyranus, Edyž wykládagice ty Slowa Swatého Pawla takto
dj: Christi bonus odor sumus DEO, pradicando Christi Doctrinam, Exemplo & verbo ad
Honorem DEI. Krystowa dobrá Wáne gšme BOhu kážice Krystowe Včeny a př-
kladným a Swatým Žiwotem / a Sláwy ke Ctj a Chwále Boji. | O! Welestawný
Wštytedlný a Diwotworný Mucedlnjce BOji Swatý J E N E Nepomucký /
gšili to gest a býti má prawé wyobrazenj Žiwota Swatosti gednoho pracovitě-
ho Dělníka na Winicy Krystové kážati Včeny Krystové Swatým a přkladným Ži-
wotem / a Slowy ke Ctj a Chwále Boji: Cui comparabo te, cui assimilabo te? (v) Ko-
mu přirovnám twau welikau Žiwota Swatost / strze co wypodobnjm newyso-
witedlnau Wáni twých Swatých Ctností: w prawdě s Geremiášsem wečegně wy-
znati a přiznati se musým a při samém začátku kážanj mého konec včiniti. A. A. A.
Domine DEUS ecce nescio loqui. (x) Ach / ach / ach Pane BOže hle newjm mluwiti /
musým mlčeti; wšak ale baduli gá pro tupost a nepřápnobnost Gazyku mého mlče-
ti / Lapidés clamabunt, (y) y to němé Kamenj ze Ždi hlásati bude / a welikau Žiwota
Swatost Swatého J A M A wyprawowati / a Kamenj syce wlastnjho Domku
Otcowského J A M A Swatého / které welikau a neobčrengnau gasnosti a bleskem
při Swatém Narozenj Swatého J A M A ogasněné gsauce gako mezy sebou se há-
dalo / a tážalo: Quis putas Puer iste erit? Edot se zdá bude Dítě toto / poněwadž
welikau gasnosti sama Obloha Nebeská počila gest prwnj Den Narozenj. Geho:
Lapidés clamabunt buduli gá přinuceně o Geho weliké Žiwota Swatosti mlčeti sa-
mé němé Kamenj ze Ždi a z Křičenj z rozhoraného od šklosti Bacýřské Blášttera
někdý Slawného pod Horau Zelenau hlásati bude a welikau Žiwota Swatost
Swatého J A M A wyprawowati / kteraú na něm spatčilo hned při prwnjm nez-
winným Dětinšým wěku Geho / tak že gako mezy sebou přirozeným němým spá-
sobem gednagice a té weliké Swatosti Geho se obdwwugce oném častě opakowas-
li ona Slowa Swatého Arcy, Otce Henedykta o Swatém Dětinšw Swatého
Vdalyka wyrčené: Sanctus Puerulus! Sanctus Puerulus! Swaté Dítě / Swaté Dítě
J A M gestě w Dětinšw swém. Lapidés clamabunt. | Buduli gá o weliké Žiwota
Swatosti Swatého J A M A mlčeti / kteraú gest se škwel w Mladenedým / a
giž dospělým wěku swým samé němé Kamenj ze Ždi pronikagjcm zwukem hlásati
welikau Geho Žiwota Swatost bude / obzvláštne Kamenj onoho Pokogiska tey-
ného / do kterého někdy Swatý J A M E rozgjmánj wěcy Nebeských a Ctností
Swatých s trýzněnjm a mrškánjm Těla swého Swatého se dobrowolně na mnoho
Dni zawřel / Edyž na Kněžšty Ančad poswěcen býti měl / tak že w prawdě tenkrát
w tom dobrowolném žaláti zawřenému / a w Swatém Cwčenj w Swaté Kags-
cnosti postawenému J A M A Swatému připsati se mohlo / co někdy Stromečku
Mirhowému libezně wonicy Mirhu wydawagjcmu a ostrosti Železa ze wšech
stran zbodenému připsal ostrowtipný častěg gmenowaný Symbolista Picinellus: Inci-
sione uberior (a) Cjim wšce ostrosti Železa zbodený býwá / tim hogněgšj a wonně-
gšj Mirhu a Wáni wydává. | To wšechno w prawdě Jatiomi Swatému w tom
dobrowolném žaláti / trýzněnjm a mrškánjm Těla swého trwagjcmu připsati mu-
sým. Incisione uberior, Cjim on Tělo swé Angelšké wšce trýznil / a ranil w saukros-
ni / tim wěššj Wáne Geho Swatosti wycházela gest wečegně před Lidmi. Tau
prwnj

(c) 2. ad Cor. 2. v. 13. (u) Nicol. de Lyrá in Epist. 2. ad Cor. cap. 2. (v) Thren: 2. v. 13.
 (x) Jerem: 1. v. 6. (y) Luc: 19. v. 40. (z) Luc: 1. v. 66. (a) Mund: Symb: 1. 9. cap. 22. n. 689.

52

du pro vctění Těla Jeho se scházegjcyho k Swatému Dšji wellému / Welebných
 P. P. Bšjowjškaw s čerweným Srdcem Blahoslavených Mučedlnškaw od Polka
 nš wáber S° Cyrjaka / kdežto zatím Tělo to Swaté z Moldawy wyzdowžene bylo
 složené / kdyz prawjm pro ten weliký schod / a shromáždění Lidu nowau vkrtno-
 sti proti tomu Tělu Swatému baučiti se opowázil Král Tyranský Wáclaw Leni-
 wý / a přisně poručil aby oni Welební P. P. Bšjowjncy s čerweným Srdcem to
 Tělo Swaté w teynosti někam do kauta vwrhli / pro strach a Bážen Krále ačs
 Koliw newolně do gedné postranné ždš wložili a stryli drahý Polkad ten / wšak ale
 čjm wšce stryewati se wynasňajowali drahý Polkad ten z hrozného a strasliwého
 rozkazu Králowského / tim wšce a wšce se Polkad ten wygewowal / nebo žiwel Země /
 a žed ta / w které stryťe složeno bylo Tělo to Swaté takowau a tak libeznau Wáni
 wydáwali / je pro nesmrtnau libeznost Wáně té w tim wětšým počtu k počtění Tě-
 la toho Swatého gako negaké Wčely se shromáždowali Lidš. | Strom Cedrowý
 mjmo swé nesmrtné wryšty a libeznosti Wáně kterau ze sebe wydává od středě
 natyry a přirozenosti y tim obdařen gest / je welmi hogné a libezné Owoce nese / a
 tim wšechny k sobě přicházegjcy občerstwuge / a obweseluge / což powažugjce os-
 strowtipný Symbolikta Gambertus tak wyobrazěnému Stromu Cedrowému hogným
 Kwětem / a spolu Owocem naplněnému Uápis dal : Pascit & oblectar. (p) nasycuge
 a obweseluge / a to gá dnešního Dne mnohem wynešeněgšým spůsobem pro nez-
 ščisně Milosti / které hogné swým wěrným Ctitelům wyprofuge pro mnohé a nez-
 wyslowitedlné potěšeni / které w rozdlných zármutčých postaweným / a Hrob Ge-
 ho Swatý s pobožnosti nawštewugjčým prokazuge / k Uohám Swatého Hrobu
 dnešního Weleslawného a Diwotworného Mučedlnška Božjho Swatého JAMU
 Nepomučňho připsat musým : Pascit & oblectar hognými Dary a Milosti / nescis-
 sným w Zármutčých Potěšenjm wšechny hogné nasycuge / wšechny těšy a obwes-
 seluge / w prawdě tedy w prawdě a slusně Gloria Libani data est Ei. Sláwa Hory
 Libánské daná gest Gemu.

53

Ostrowtipný onen Symbolikta, a gij částěg odemne gmenowaný Oppat Picinel-
 lus wysoké Hory a Wrchy wywýššene timto poctil gest Připisem : Hos Lux prima fer-
 rit. (q) Že Wrchy a Hory wywýššene tak gsau štiasně / je od wycházegjcyho Slun-
 ce Nebeského poneyprw býwagi oswjcené a spatněné / wšak ale s tim gestě málo
 gest žekl / nebo Wrchy a Hory wysoké nesmrtnau wysokosti swau netoliko k patěs-
 nj na sebe potahugi Slunce gasné ono Oko Oblohy Nebeské / anobř y wysokost
 gegich gediné potěšeni a obweseleni gest Oči Lidšských / obwzlasťně po nebezpe-
 čných Cestách Mořských pokračugjcych a se plawjčých Plawcůw Mořských / kteráž-
 to Sláwa a Čjest nesmrtdlná gest wlastnj a přirozená Hory Libánské / které gako
 Mons altissimus; Hora neywýššij / a na wrchu swém bělostij Sněhu ogasněná wšech-
 něch Marynářš a Plawců Mořských Oči k sobě potahuge / a gegich w Zármutku / a
 nebezpečnstwj gediné gest potěšeni / a ta weliká Sláwa / a nesmrtdlná Čest Hory
 Libánské obwzlasťně wěku tohoto daná gest / a wětegné od celého wesťteren Swě-
 ta slusně dáwá se dnešnjmu Weleslawnému a Diwotwornému Mučedlnšku Božj-
 mu Swatému Janowi Nepomučňmu / nebo gestli je podle wyrčeni Wčitele Cyr-
 kewjho S° Augustýna Swět tento nic giného neni gediné gedno Moře zbautes-
 né / gak geho Slowa gsau : Hoc Saeculum Mare est, habet amaritudinem noxiam, habet
 fluctus tribulationum, tempestates tentationum. (r) Tento Swět Moře gest nebezpe-
 čné / má horkost štodliwau / má wlnobitj wstawičné rozdlných sauzeni a trápeni /
 a wšdy trwagljč strasliwé baučty nesnesytedlných pokuseni / a na tom Moři wšy
 dni my se plawjme / kam ale wšechněch nás zarmaucených / a w tolika nebezpeč-
 stwích postawených Plawců a celého wesťteren Swěta / obwzlasťně wěku tohoto
 našeho pro sladké potěšeni Oči gsau obrácené : gediné k tě nesmrtdlné Sláwě
 Hory Libánské / k dnešnjmu Weleslawnému a Diwotwornému Mučedlnšku Božj-
 mu /

(p) Mand: Symb: lib: 9, cap: 5, n. 133. (q) Mand: Symb: l: 2, cap: 31, n. 585. (r) S. Aug: in Pl: 39.

12

Zawrám.

W starých Pamětech podivných Cín a Statků Alexandra Velikého, čtu a na-
 cháým / jak někdy on při Dvoře svým tak kufstovného měl Mistra Stawenja a
 spolu Obrázce Tepce / Seelcrates nazwaného / který se gemu obětował / a prohlásyl /
 že z celého onoho wysokého a prostranného Wrtu Athos gedem Obraz wytesati
 chce / kterýby velikostí a kufstovným dílem wsechny gine Diwy Swěta přewyšso-
 wal / w gedné Ruce Obraz ten měl držeti veliké a prostranné celé Město / w drus-
 hě ale gednu Nádobu tak prostrannau / že z ni veliká Ržeka recti a se wylhwa-
 ti. **70** A. A. kdybych já dnešního Dne měl a mohl následowati kufstovného
 naho Obrázce Tepce Seelcrata, z celé tyto Hory Zelené wytesati bych chtěl gediny O-
 braz dnešního Weleslawného a Diwotworného Mucedlnjša Bojšho Jana Swa-
 tšho / aby tak celá tato Hora Zelená newyslowitedlnau Sláwu Jeho wsechním
 sem přichozým wřazowala ; do prawě Ruky Jeho postawil bych Ebdownj Studni
 Maryánska Dáfogně Welebného Kláštera Ždášského / a tímto Symbolickým Pod-
 písem : Omnibus affluenter, Wody Maryánských Milostí rozdáwa on wsechním w
 bognosti ; do Ruky Jeho lewé natajéné dalbych Banowjšej Hyret aneb Awadrát
 tšj rohy / pod Jehožby Stja celý Swět se střewal s Přispísem Non sine Luce regit,
 mne Swátostj swau oswěcige / a dčjnem svým předewššým zlým zastitungej abych a-
 le k spartenj a pocténj toho podivného Obrázu na toto Swaté místo nedbliko celé
 Weleslaw Margrabstj Morawšské a gine okolnj Země a Králowštwj anobř celý we-
 ššeren Swět swolati a přiwedstí mohl / podíwal bych se do welice Hedy Bobatšch
 Dolj Ždáššch / a tam wypledagice gestě zanechanau od Předků starých pro roz-
 množenj Sláwy JMML Swatšho Kudu Kršbrnau dalbych tlačiti w bognosti Pe-
 nize pamětnj k rozmeránj a wřbázenj mezy přjstomný Citiele Swato Žanšlé ; nebo
 wim / že podlé neyraudřegššho Kazatele Geruzalémššého neyzwáčné gššj / a neypro-
 nřkawě gššj Glas gest Penize : Pecunia obediunt omnia. (2) Penize wsechno poslana
 wa. **71** Ua gedné straně dalbych tlačiti někdy Sláwné ono Město Ephejské šreže wy-
 řesánj Obraz Bohyně swé Dyány / ku kterému w gednom Keteže swázané stiaštrým
 nálezkem a fortelem Wogenššým srlně přetožené od Wogšfa Njepčatelského Krále
 Areza a od pateného wywrácenj bylo wyswobozené s Přispísem Servat armata. Stř-
 nem milostiwé graj Žbranj zachowáno gšem od wywrácenj ; na druhé straně Penize
 ze toho dalbych ten veliký Obraz z celé tyto Hory Zelené wytesánj tlačiti / w geho-
 by Dob celý Swět gednjm Zlatým Kjetězem obwázaný ležel přibitý s tímto potě-
 ššytedlným Přispísem : Hoc mihi Praesidium, we wšech Nesštěšch a Potřebách moc-
 ná JM Swatš gest a bude má Obrana. Peniz ten pamětnj at gedentajdy sebau
 wezme / a po celým Swěte ššědře rozdáwa ; abychme ale y potěššytedlného Přispí-
 su toho potěššytedlně ančastni byli prawě ne ; z tohoco Swatého Mjšta wyštaupjme /
 gednjm Zlatým Kjetězem ššalé / wraucně a borliwé Pobožnosti Swato Žanšlé swa-
 zané ššlné přibjme a k němu ššdnatě a borliwé zwolegme. **72** O! Weleslawný a Di-
 wotworný Mucedlnjše Bojš Swatý ŽENE Nepomučj wššobecný we wšech Po-
 třebách Pomocništa a Ochránce / wššledni na nás w nebezpečných těchto časch pod
 Štin přemocné Ochrany Twé se wpenliwé wřkagšch / wššledni na nás / a bud nasse
 w Žámutku sladké Potěššeni / w Niebezpečenswj winššowaná Ochrana / w Potře-
 bách a Wodostatečch neywinnššowanégššj Pomoc / wššledni na nás / nebo pod ney-
 winššowanégššj Štin twé přemocné a Diwotworné Ochrany od dnešního Dne wššy-
 dni se odewzdáwáme / pod neywinnššowanégššj Štinem tím žiwj gšme / žiwj býti
 žádáme / y wššráme. Amen. (2) Eccl: 10. v. 19.

Sermonem hunc Panegyricum ex Comissione Re-

verendissimi Archi. Episcopalis Officij, revidi, & imprimi posse censeo. Praga in Aedibus Archi-Epif. Resid: Die 2. Aprilis, 1727.

Joannes Ritter, Assessor.

Imprimatur.

DANIEL JOSEPHUS de MAYERN, Episcop. Vicarij, Generi & Officialis.

Handwritten initials and marks.